

DISSERTATIO IVRIS ECCLESIASTICI
DE
PRAXI
IVRIS CANONICI
IN TERRIS PRO-
TESTANTIVM

QVAM
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. FRIDERICO WILHELMO
PRINCIPE BORVSSIAE, MARCHIONE
BRANDENB. &c. &c.

IN ACADEMIA REGIA FRIDERICIANA
PRAESIDE

DOMINO

IVSTO HENNINGIO BÖHMERO
D. ET PROFESS. IVR. ORDINAR.

FAVTORE AC PRAECEPTORE SVO AETATEM COLENDO
IN AUDITORIO MAIORI

D. VI. IVLII MDCCXII.

PVBICO EXAMINI SVBMITTET

AVCTOR ET RESPONDENS

IOANNES MELCHIOR OPPERMANN
HILDESIENSIS.

HALAE MAGDEBURGICAE
Typis IOANNIS GRVNERTI, Acad. Typogr.

DISSERTATIO IVRIS ECCLESIASTICI

DE

PRAE

IVRIS CANONICI

IN TERRIS PRO-

TESTANTIVM

QVAM

RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO

RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO

DR. FRIEDRICH WILHELM

PRINCIPIS BOHEMIAE, MARCHIONIS

IN ACADEMIA REGIA BRITANNICA

PRAE

DOMINUS

IVSTO HENNINGO BÖHMERO

DR. PROFESSOR ORDINARI

RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO

IN AULICO MAIORI

DR. IURIS MAGISTRUS

RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO

AVCTOR ET RECTOR

IOHANNES MELCHIOR OPPERMAN

RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO

RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO

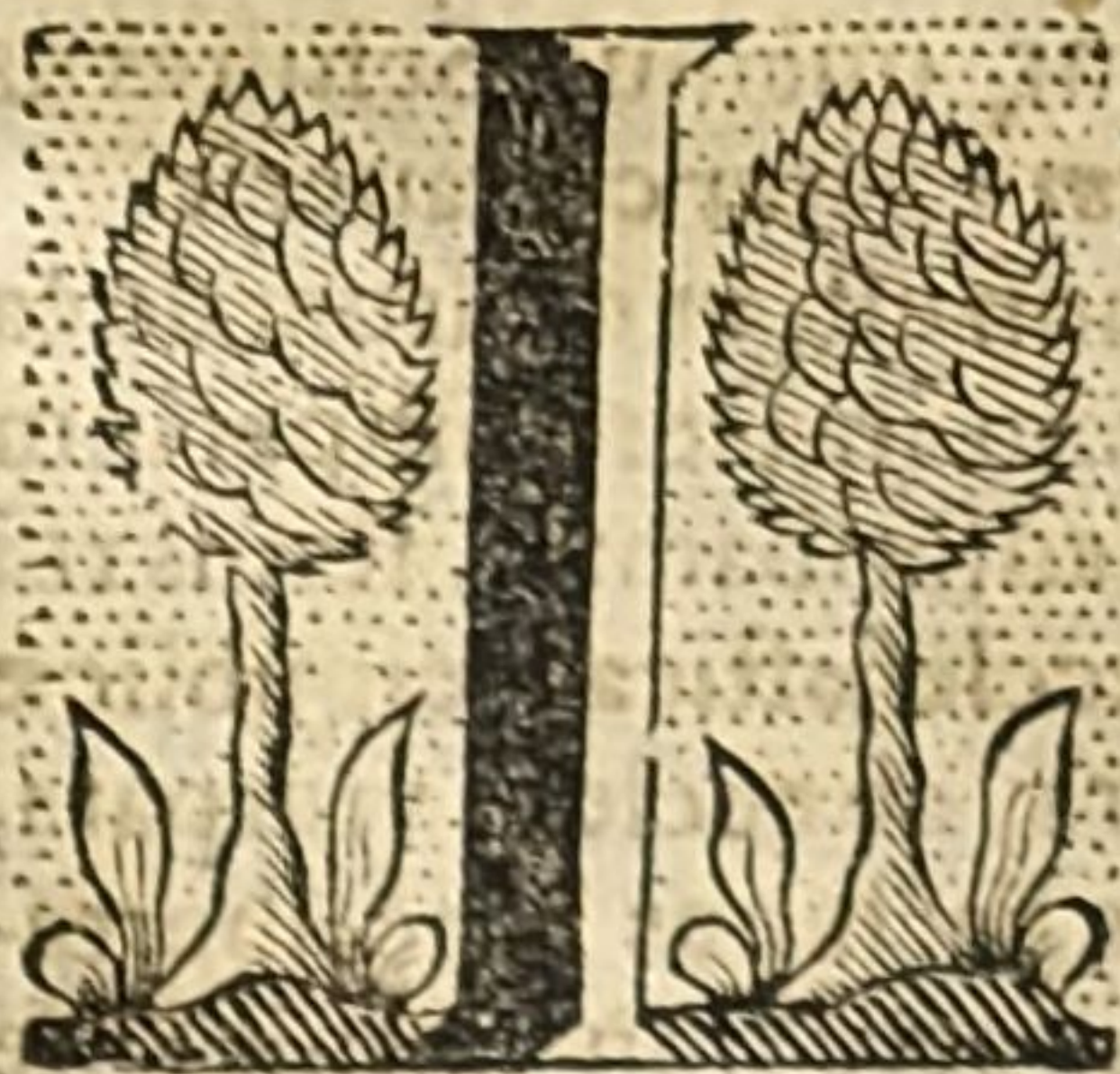
THE JOHANNES MELCHIOR OPPERMAN

DISSERTATIO IURIDICA
DE
PRAXI IURIS CANONICI
IN TERRIS PROTESTAN-
TIVM.

CAP. I.
DE
VSU IURIS CANONICI PER GERMA-
NIAM ANTE REFORMATIONEM.

§. I.

Ingredus.
Ngentes adhuc hodie inter Ictos moueri solent lites de *usu iuris ciuilib*
per Germaniam, dum alii omnia, etiam
minima, in praxin deducenda esse
contendunt; alii vero paucissima tan-
tum recepta esse docent; alii vero ali-
ter rem determinant. De *auctoritate*
iuris canonici tot dissidentes senten-
tiæ haud reperiuntur, sed postquam certas de illa regulas,
apud plerosque interpretes obuias, admiserunt vel reti-
nuerunt, secundum illas etiam ius canonicum quoad praxin
æstimandum esse censuerunt. Nonnulli tamen minorem
vsum eius in *terris protestantium* agnoscunt, vnde omnino

iuuat inquirere, *an & quatenus hodie ius canonicum usum habeat in terris protestantium?*

*Differentia
inter decre-
tum & decre-
tales.*

§. II. Constat ius canonicum ex *decreto & decretalibus*. Hæc ius *papale* potissimum continent: illud ius *episcopale* adhuc defendit. Hæc desumptæ sunt ex constitutionibus papalibus, ad papæ auctoritatem stabiliendam vnice directis: illud vero primario ex conciliis & scriptis patrum collectum est. In eo vtraque iuris ecclesiastici pars conuenit, quod *regnum sacerdotale* pro fundamento habeat, & supponat, ecclesiam separatam quandam & independentem rempublicam, eique politiam subordinatam esse. Hactenus tantum discrepant in forma huius reipublicæ ecclesiasticæ, quæ secundum antiquam praxin ad *aristocratiam* inclinabat, quatenus summæ rerum ecclesiasticarum per Germaniam & Galliam penes episcopos erat, regio iure in quibusdam concurrente; recentioribus vero seculis, suppresso iure episcoporum & regum in *Monarchiam* illam absolutissimam degenerauit. Illam adhuc præfert Gallia, & inde *libertatem* suam æstimandam esse censet, salua tamen communione cum sede Romana, tanquam centro communionis antiquissimo omnium ecclesiarum, prout contendit PETRVS DE MARCA *de concord. sacerdot. & imper. lib. I.* Huic adstrictius ecclesiæ Germanicæ subiectæ sunt, vt de æquali cum Gallia libertate contendere non possint, quamuis Schilterus pro *libertate ecclesiarum Germanicarum* acriter certauerit.

*An libertate
Germania
gaudeat in sa-
cris?*

*Status con-
trouersia fir-
matur.*

§. III. Hæc tamen libertas tanta non est, vt multum de ea concertandum sit. Siue enim summum in sacris imperium episcopis coniunctum, siue pontifici adscribamus, status rei Germanicæ publicus subordinatus ecclesiasticæ reipublicæ manet, & summa imperii iura circa sacra, ab ecclesia usurpata, reipublicæ haud restituntur, adeoque hactenus huic libertatem *veram & absolutam* Schilterus attribuere non potuit, de qua tamen potissimum laborandum erat. Proinde, quando de *autoritate iuris canonici* quærimus, non tantum illud inuestigandum, vtrum pontifex potestatem & iura in terras protestantium adhuc exerceat? hoc enim conclamatum est, potestatem omnem papæ in territoriis protestantium esse suspensam vel potius

potius sublatam: nec etiam, an episcopi catholici ius quoddam sibi in illa arrogare possint? nam & horum iurisdictio cum iure diœcesano suspensa est: sed potius illud inuestigandum est, annon principia eadem, ex quibus vel pontifices vel episcopi ius circa sacra prætextu *sacerdotii* sibi arrogarunt, in ecclesiis protestantium supersint, ut mutatis saltem personis, eadem ludatur inter protestantes fabula? & quatenus instituta papalia circa secularia negotia adhuc hodie in foris protestantium usum præbeant? Cum vero hæc potissimum in *decretalibus*, illa vero in *decreto* Gratiani contineantur, non in tempestivum erit, utriusque partis auctoritatem *antiquam* & *hodiernam* per Germaniam euoluere.

§. IV. Et quidem, quod *decretum* concernit, compilatio eius a Gratiano concinnata est ex antecedentibus collectionibus Iuonis, Burchardi, aliorumque, qui canones conciliorum antiquitus collegerunt. Neque enim monachus hic ipsos consuluit fontes, quo facto, forsan minus errasset, prout observat Augustinus in *emendat. Gratiani*, sed novam ex aliorum collectionibus compilationem fecit. Proinde videndum est, quo iure Germania usa sit ante Gratiani collectionem. Constat, confecto concilio Chalcedonensi, *codicem canonum uniuersæ ecclesiæ*, auspiciis Leonis I. in Italia allatum, pedetentim per Galliam & Germaniam usum habuisse, eumque retinuisse usque ad tempora Hadriani Papæ, utut vel maxime concinnior versio a Dionysio exiguo interim esset publicata. PETRVS DE MARCA *de veter. collect. canon. c. 2.* Facit huius collectionis mentionem GREGORIUS TVRONENSIS *lib. V. c. 19.* ubi simul observat, canones apostolicos codici illi insertos fuisse, quod nova quadam audacia factum erat, cum antea tanquam apocryphi fuissent reiecti. Maiorem auctoritatem acceperunt, postquam a Dionysio exiguo codici canonum adiecti sunt, quippe qui per occidentem ab hoc tempore insignem ubique auctoritatem accepit. An in Germania statim eius auctoritas admissa fuerit, non constat, ipso fatente MASTRICT *in historia iur. eccles. n. 94.* Imo cum ante Hadriani tempora in Gallia haud receptus fuerit, probabile est, eius

De iure ecclesiastico per Germaniam ante Gratiani decretum.

Quo referri debet (1) codex canonum.

*An Bonifacius
per Germani-
am iura non
introduxerit.*

vsu in Germania nullum fuisse, præsertim cum ecclesiæ Ger-
manorum cum ecclesiis Gallorum eo tempore maxime con-
spirarent. Equidem iam paulo antea Bonifacius, ille Germa-
norum apostolus, per Galliam & Germaniam auctoritatem se-
dis Romanæ admodum promouere, & archiepiscopos ei va-
riis artibus subiicere studuit, quin etiam sedulus inquisitor
hæreticæ prauitatis fuisse videtur, quod in primis colligitur
ex accusationibus contra Virgilium, antipodas dari asseren-
tem, quod hæresin sapere existimauit Bonifacius. Zacharias
eo nomine ad Bonifacium scripsit apud BARONIUM ad ann.
748. n. 2. ubi n. ii. hæc verba occurrunt: *De peruersa autem
doctrina, quam contra dominum & animam suam locutus est,
quod scilicet alius mundus, & alii homines sub terra sint, ali-
usque sol & luna, si CONVICTVS fuerit, ita confiteri: hunc
accito concilio, ab ecclesia pelle sacerdotii honore priuatum.
Sed & nos scribentes prædicto duci, euocatorias de prænomina-
to Virgilio mittimus litteras & nobis præsentatus & SVBTILI
INDAGATIONE REQUISITVS, si erroneus fuerit re-
pertus, canonicis decretis condemnatur.* Antea quoque ad-
hortatus fuerat Bonifacium, vt in hæreticos sedulo inquire-
ret. Conforta etiam dilectissimos nobis orthodoxos episcopos &
sacerdotes atque Leuitas, ceterosque clericos, religiosos abba-
tes & monachos, pariterque religiosissimos duces cunctosque opti-
mates Francorum, vt vobis sint adiutores contra aduersarios
orthodoxæ fidei, omnesque hæreticos & schismaticos &c. In
alia eiusdem Zachariæ epistola ad Bonifacium apud VORBVR-
GIVM Vol. IX. ad ann. 742. p. 412. approbat Bonifacii factum,
quo hæreticos quosdam carceri mancipauerit inquiens: *Be-
ne enim tua fraterna sanctitas iuxta ecclesiasticam regulam eos
damnauit, & in custodiam misit, & optime vocauit antichristi
ministros & præcursores.* Conf. BARON. ad ann. 743. n. 7.
Præterea idem Zacharias in epist. ad Bonifacium apud BARO-
NIVM ad annum 744. n. 20. & VORBURGIVM Vol. IX. p. 435.
mandat, vt Adelberti Godalfacii & Clementis hæreticorum
causa in concilio denuo subtili indagatione cribretur. Et post
pauca pergit: *Si autem in superbia perstiterint contumaciter, pro-*
claman-

clamantes se reos non esse, tunc cum probatissimis & sanctissimis sacerdotibus tribus vel duobus ad nos dirigite viros, ut PRO-FVNDATA INQVIRITIONE coram sede apostolica eorum INQVIRATUR causa, & iuxta quod meruerint, finem suscipiant. Vnde forsan ex his pluribus aliis argumentis colligi posset, Bonifacium quoque omnem adhibuisse diligentiam, ut codex Dionysianus per Germaniam & Galliam in praxin deduceretur. Sed forsan prioris & antiquioris versionis auctoritas restituisse videtur, quo minus codicem hunc in praxin deducere potuerit, cum nulla huius rei vestigia occurrant. Hadrianus Papa itaque demum codicem Dionysianum Carolo M. transmisit, & ut in usum ecclesiarum Gallicanarum & Germanicarum traduceretur, sedulo & enixe petiit, uti epistola Hadriani codici huic præfixa docet apud IVSTELLVM in *bibliotheca iuris canon.* Voti sui per Carolum compos factus est Papa, quamvis non sine contradictione, quia in illo codice epistolæ pontificum insertæ sunt, cum disciplina pristina admodum pugnantes. Vid. STEPHAN. BALVZIVS in *præfat. ad Regin. Prumiens. de discipl. eccles.*

(II) *Codex
Dionysianus.*

§. V. Nova collectio seculo IX. per Galliam & Germaniam apparuit ISIDORI Mercatoris vel potius impostoris, qui congeffit epistolas episcoporum Romanorum a Clemente usque ad Siricium, spurias & fictitias, quæ tamen insigni incrementum auctoritati papæ attulerunt. Riculfs episcopus Moguntinus eam collectionem ex Hispania allatam primus publicavit, Gallisque communicavit, adeoque non dubitandum est, eum has ipsas quisquilias per ecclesias Germaniæ quoque diuulgasse. Vid. HINC MARVS in *opuscul. 55. capit. c. 24.* ubi testatur, *Riculfum religiones hasce ex illo libro repleri fecisse.* Addit PETRVS DE MARCA de *conc. sacerdot. & imper. lib. III. c. 5. §. 3.* Episcopum Moguntinensem sedem apostolicam deuote coluisse, & hoc ipsum ei epistolarum interpolandarum desiderium iniecis-
se, ut labantem Romanæ ecclesiæ auctoritatem in Galliis restauraret. Accessit Nicolai I. vrgentissima harum epistolarum commendatio, quippe quibus fieri potuisse animaduvertebat, ut episcopos eo magis prorsus sibi subiiceret, obser-
uante

(III) *Collectio
Isidori.*

uante MARCA *cit. l. c. 6. §. 1.* Denique praxis sequentium temporum ostendit, in ecclesiis Germaniæ hanc collectionem admissam fuisse.

(IV) Regino-
nis collectio.

§. VI. Nam circa initium seculi X. anno scilicet 906. in vsum præcipue ecclesiarum Germanicarum nouam collectionem concinnauit REGINO abbas Prumiensis *de disciplina eccles.* qui in hac ipsa Isidori mercatoris quisquiliis hinc inde vsus est. Fuit Regino origine Teutonicus & Cœnobii Prumiensis abbas, qui in hac noua collectione præter canones conciliorum orientis, Italiæ, Galliæ, Hispaniæ &c. sedulo canones conciliorum Germaniæ collegit, iisque capitularia Cæsarum Germaniæ addidit & archiepiscopo Treuirensi Rathbodo dedicauit, cuius hortatu eam perfecerat. Constat hoc ex IO. TRITHEMII *catal. illustr. eccl. script.* vbi præmittit, *quod inter Germaniæ & Galliæ Doctores suo tempore facile obtinuerit principatum.* De hac collectione vero ita loquitur: *scripsit opus, quod prænotatur de ecclesiastica disciplina & religione Christiana, iubente Rathbodo archiepiscopo Treuerorum, quod ex decretis sanctorum patrum & generalium conciliorum in duobus libris comportauit, & in nongenta ferme capitula per rubricas ex more luculenter distinxit.* Hactenus latuerat hæc collectio in bibliothecis, & demum anno 1659. a IOACHIMO HILDEBRANDO Helmstadii edita, sub titulo: *Reginonis Prumiensis de disciplina ecclesiastica veterum præsertim Germanorum libri duo.* Postmodum anno 1671. correctior editio eius prodiit opera STEPHANI BALVZII cum notis eiusdem elegantissimis. Quamuis vero potissimum epistolis paparum genuinis vsus sit, nonnullas tamen pseudepigraphas, in officina Isidori mercatoris natas & fabricatas, eum allegasse notat NATALIS ALEXANDER *in dissert. eccles. ad secul. 1. diff. 20. in append. §. 6.* Primus fuit, qui in occidente canonibus adiunxit sententias patrum & leges codicis Theodosiani cum capitularibus Caroli M. vt *nomocanonis* instar videri queat, obseruante LVDOVICO MORERY *in dictionar. Histor. sub voce Regino.* Hæc collectio, sicuti in vsus Germanicarum ecclesiarum compilata est, ita non minimam auctoritatem obtinuisse videtur,

tur, ut mirer, huius collectionis parcius ab illis, qui historiam iuris ecclesiastici scribunt, mentionem fieri. Imo, quod magis est, primus canones & instituta ecclesiastica sub distinctis rubricis collegit, & reliquis, qui novas compilarunt collectiones, hac nova methodo præiuit, obseruante rursus LVDOVICO MORERY voce *Gratianus*, quia postmodum eadem via Burchardus Iuo & Gratianus inceserunt.

§. VII. Seculo XI. inter tantas optimarum artium tenebras caput quodammodo extulit BURCHARDVS, Wormatiensis episcopus, natione Hassus & Conradi Salici a studiis, qui ut labentem ecclesiæ disciplinam restauraret, & crassissimæ iuris ecclesiastici ignorantia, quæ tunc passim repugnabat, remedium quæreretur, *magnum canonum volumen* scripsit, ut a scriptoribus sui temporis tanquam *restaurator iuris canonici* prædicaretur. Vnde suam collectionem hauserit, ipse prodit in *præfat.* suæ collectionis, ex quo apparet, eum haud consuluisse ipsos fontes, sed collectiones præcedentes adhibuisse, quo nomine eum reprehendit ANTONIVS AVGVSTINVS. Recenset etiam Romanorum pontificum decreta & libros ISIDORI, neque enim æquali cum REGINONE vsus est moderatione, sed plura ex supposititiis scriptis ISIDORI compilauit, quorum seriem refert MASTRICH in *Hist. iur. ecclesiast. n. 254.* ex BLONDELLO in *proleg. Pseudo Isid. c. 18.* REGINONIS Prumiensis non facit mentionem, quem quo consilio omiserit, non satis constat, cum tamen collatio vtriusque collectionis ostendat, BURCHARDVM multa ex REGINONE desumpsisse, uti obseruat STEPHANVS BALVZIVS, in *præfat. ad Reginon.* & simul ad singulos canones Reginonis notauit, quos Burchardus ex eius collectione in suam transtulit compilationem, quo factum, ut, Reginone errante, etiam ipse errauerit. Vnde probabile est, vtramque collectionem & ISIDORI & REGINONIS non leuem in ecclesiis Germaniæ auctoritatem habuisse, imo propagatam eam esse per nouam hanc BURCHARDI compilationem. Quanto in pretio hæc collectio fuerit tum apud Germanos, tum etiam apud Gallos, docet

(V) Collectio
Burchardi
Wormatiensis
episcopi.

cet noua illa compilatio *IVONIS*, quæ eodem seculo circa finem eius prodiit.

(VI) *Iuonis
collectio.*

§. VIII. *IVO* enim, Carnutensis in Gallia episcopus, opere *BURCHARDI Wormatiensis episcopi* accensus, librum decretorum edidit, & potio- rem partem ex *Burchardi* compilatione desumpsit. Fere eum in omnibus sequitur, & ab eo parum verbis & ordine discedit, obseruante *GERHARDO VAN MASTRICHT* in *histor. iur. eccles. n. 266*. Plurima nouiter ex digestis, codice & nouellis in collectionem suam transtulit, *Reginonem* forsan imitatus, qui multa ex codice *Theodosiano* & capitularibus *Caroli M.* hauserat. De eo pauca hæc referuntur in *Chronico ALBERICI* a *Dn. LEIBNITIO* edito ad *Ann. 1116*. Obiit *Iuo Carnutensis episcopus* vir multarum virtutum, ut dicit *Elinandus*, similiter & litterarum, qui decreta abbreviauit, & multa alia utiliter scripsit. Prout mores illius temporis & tot seculis inueterata opinio de regno sacerdotali ferebant, nihil magis ipsi curæ fuit, quam suppressa summorum principum potestate, regnum clericale euehere, eiusque iura putatiua quouis modo facta tecta conseruare, quem in finem forsan prædictam collectionem concinnauit. Mentem suam & intimos cordis recessus nimium quantum prodidit in epist. ad *Henricum I. regem Angliæ* anno 1100. apud *BARONIVM* ad cit. ann. & *MICHAELEM ALFORDVM* in annot. eccles. Britann. Tom. IV. ad cit. ann. n. 30. ubi satis impudenter scribit: *Quia res omnes non aliter bene administrantur, nisi cum regnum & sacerdotium in vnum conuenerint studium, celsitudinem vestram obsecrando monemus, quatenus in regno vobis commissio verbum Dei currere permittatis, & regnum terrenum cælesti regno, quod ecclesiæ commissum est, subditum esse debere, semper cogitetis. Sicut enim sensus animalis subditus debet esse rationi: ita potestas terrena subdita esse debet ecclesiastico regimini. Et quantum valet corpus, nisi regatur ab anima, tantum valet terrena potestas, nisi informetur & regatur disciplina ecclesiastica. Et sicut peccatum est regnum corporis, cum iam non resistit caro spiritui: sic in*
pace

pace possidetur regnum mundi, cum iam resistere non molitur regno DEI. Hoc cogitando, seruum seruorum DEI vos esse intelligite, non dominum; protectorem, non possessorem. Neque vero tantum totius cleri causam strenue egit, sed sedis Romanæ defensor existit acerrimus, uti passim ipsius litteræ docent, unde facile constabit, eundem in collectione sua in id vnice exemplo Reginonis & Burchardi intentum fuisse, ut illa colligeret, quæ totius cleri & imprimis sedis Romanæ auctoritatem contra laicos tuerentur. *IVONI* quoque *Pannomia*, quam veteres corrupte *Pannormiam* dixerunt, adscribitur, quod tamen alii in dubium vocant. Sane *ALBERICVS* monachus scriptor XIII. seculi in *Chron. ad annum 1151.* hoc disertis verbis asserit, simulque *Haimonis* archidiaconi meminit, quod *is fecit enchiridion in decretis secundum Pannormiam Iuonis Carnotensis*, nisi forsan dicere velimus, *Pannormiam* *IVONI* adscriptam fuisse, quod ex eius collectione desumpta fuerit, quemadmodum secundum morem illius seculi *breuiarium Aniani*, ex codice Theodosiano desumptum, ut plurimum sub nomine *codicis Theodosiani* allegatur.

§. IX. Hæ quatuor compilationes, Reginonis, Isidori, (VII) *Decretum Gratiani*, Burchardi & Iuonis, sunt primarii fontes, unde nouam suam adornauit compilationem *GRATIANVS* monachus Benedictinus, & quamuis non satis constet, utrum etiam Reginonis Prumiensis collectione usus sit, expeditum tamen est, Burchardi compilationem eum in plerisque secutum fuisse, qui pleraque ex Reginone descripsit, uti *STEPHANVS BALVZIVS* ad *Reginonem* ostendit. Et quia veros & genuinos fontes non euoluit, non potuit non in infinitos incedere errores, quos inter alios feliciter detexit archiepiscopus Tarraconensis *ANTONIVS AVGVSTINVS* de emendat. *Gratiani*, ubi quoque non diffitetur, fontem errorum inde petendum esse. Nam in *Dial. IV. Lib. I.* ad obiectionem propositam ita respondet; *Si Gratianus ex fontibus suis aquas deriuasset, id fecisset. Sed ex his & aliis permultis constat, neque concilia vidisse, neque registra pontificum, neque alia sanctorum patrum scripta: sed eum, quæ in variis collectionibus reperta ab eo sunt,*

*Postmodum
correctum.*

sunt, ea in medium protulisse. Cum itaque pontifices viderent, decretum Gratiani in summa apud omnes esse admiratione & auctoritate, de eo corrigendo anxie desudarunt, ei-que rei idoneos viros præfecerunt, adeo ut hodie infinitæ correctiones textibus subiectæ reperiantur, quamvis haud defuerint, qui correctionem intermittendam esse censerent, rei ecclesiasticæ rectius consuli iudicantes, si nova plane eaque concinnior compilatio ederetur. Ipse sibi hoc format dubium ANTONIVS AVGVSTINVS in emendat. Gratiani lib. I. dial. I. inquit: *Hic ut nosli & ut facile omnes concedunt, compilator insignis nihil fere habet valde utile, quod proprium dicere possis: sed corniculæ illi similis, ut est in fabulis, risum scientibus, admirationem ignorantibus mouet.* Si verba consideres, nihil illo tritius; si artem requiras & ordinem docendi, frustra laborabis. Ita multa refert alieno loco ponenda, ita pro certis incerta constituit; ut malis illa eadem in ipsis libris non solum conciliorum, sed etiam Burchardi & Iuonis & aliorum collectorum requirere. Itaque dum tu quod apud Gratianum mutandum sit, dices; in veteri me confirmabis opinione, qui frustra hunc scriptorem mendis purgari putem. Remouet hoc dubium variis argumentis, ex quibus hoc capitale est, quod multorum interpretum illustratur lucubrationibus, referatur denique in iudiciis omnibus, atque a theologis non minus quam a iuris utriusque peritis in pretio habetur.

Ob auctoritatem qua pollebat.

De quo tamen postmodum dubitatum fuit.

§. X. Hæc vera omnino causa est, quod Pius IV. & V. ut & Gregorius XIII. huic correctioni tam sollicitè inuigilaerint, ut mirer, tam plures de auctoritate decreti authentica dubitasse. Non referam, quanta incertitudine in hac quæstione Dd. fluctuent, dum plures ex pontificiis præoptare videntur, ut auctoritas eius magis conculcetur, quam stabiliatur, quod vestigia genuinæ & primitivæ doctrinæ pietatisque in decreto occurrant, quæ non possunt non iis offendiculo esse, qui recentioris seculi doctrinis imbuti sunt. Re ipsa hoc demonstravit Ictus immortalis laude condecorandus STRYKIVS, qui olim publicis prælectionibus potissimum ex decreto collegit omnia illa loca, quæ sanam spirant doctrinam, & in eccle-

Variis ex causis.

siis

fiis protestantium publice docentur; vnde his lectionibus nomen dedit *praesidii religionis evangelicae in terris protestantium*. Obseruauit idem beatus SPENERVS P. I. *der Bedencken c. 1. sect. 14. p. 84.* vbi memorabilem locum Augustini in *c. 36. de consecr. D. 4.* Decreto Gratiani *singulari Dei prouidentia* insertum esse ait, & hæc addit: Ich nenne es billig eine sonderbare Regierung Gottes, indem solche thesis nicht wenig Schaden dem Pabstthum, und sonderlich der übermäßigen prærogatiu des Cleri, an dem allein anderer Leute Seeligkeit fast einzig hangen solle, thun, ja gleichsam eine Grund-Seule ihres Gebäudes überhauffen werfen kan. Atque ex his rationibus persuasissimum habeo, decretum Gratiani neque ab Eugenio III. nec ab aliis pontificibus vnquam expresse confirmatum esse. Neque vero obiici potest, quod protestantium religio recentior sit, vt ita pontifices huius intuitu deterreri haud potuerint, quo minus illud authenticè confirmarent. Vtut enim hoc omnino concedi debeat, non defuere tamen aliæ rationes, æque prægnantiores, quæ aulæ Romanæ decretum facere suspectum poterant. Vestigia iuris antiqui, episcopis & metropolitanis competentis, contra quod papa plura innouauit, luculenta ibi deprehenduntur, quæ sane ita comparata sunt, vt possessionem pontificis vix a mala fide liberare possint. Galli in vindicanda libertate ecclesiarum suarum hoc potissimum vrserunt, vti passim docet PETRVS DE MARCA, vnde sæpius quoque ad decretum Gratiani prouocat. Vt tamen in totum illud eliminarent pontifices, induci haud potuerunt, quia ex quisquiliis ISIDORI peccatoris plurima collegit GRATIANVS, quæ aulæ Romanæ inferuiunt, quæ alias, decreto hoc penitus reiecto, nullum vel minimum habitura fuissent pondus, sed GRATIANI opera maiorem acceperunt auctoritatem. Vnde factum est, vt fata huius decreti tacite, artibus clandestinis, promouerent, expressam autem approbationem eidem denegarent, optime iudicantes, in fauorabilibus se huius ope vti, in odiosis autem exceptionem *deficientis approbationis* opponere posse.

§. XI. Quæ cum ita sint, negari quidem nequit, priuata auctoritate decretum compilatum esse, ad instar *consuetudini-*

Auctoritas decreti authentica offeritur.

Ex variis
causis.

num feudaliū Longobardicarum, nihilominus tamen existimo, auctoritatem ei authenticam pedetentim conciliatam fuisse *usu & obseruantia* forensi, quatenus recentior ecclesie disciplina ei non resistit: in multis enim antiquam immutatam esse, nemo negabit. Interim non immerito mirum videri posse ait ESPENIUS in *tr. histor. canon. in omnes can. P. VI. c. 3. §. 2. n. 1. quomodo opus priuati monachi, qualis fuit Gratianus, tanta confusione compactum, tot erratorum congerie refertum ad eam auctoritatem peruenire potuerit, tantaque doctorum tam Theologorum quam iuris peritorum consensu & applausu suscipi & laudari, meruerit*. Duas tamen adducit causas, vnde auctoritas singularis collectioni huic conciliata fuerit (I) *ob methodum tractandi*, quod collectores ante Gratianum ipsorum conciliorum aut pontificum decreta simpliciter retulerint, Gratianus autem varias discordantes canones conciliandi rationes excogitauerit & proposuerit, quæ rudi seculo admodum gratae fuisse videntur. Accessit, quod suæ collectioni multa iuris Romani capita inseruerit, eo tempore inprimis gratissima, quo publice in Academia Bononiensi ius ciuile doceri & exponi coeperat. (II) *Ob Academiae Bononiensis famam*, quæ eo tempore adeo celebris fuit, vt vndique ad illam studiosi confluerent iuris discendi gratia. Hac occasione quoque factum, vt præter ius ciuile etiam decretum Gratiani, in Italia confectum, publicis prælectionibus illustraretur, & ita æqualem fere cum iure Romano mox auctoritatem acciperet. Idem iam ante Espenium FRANCISCUS DV ROY in *instit. Iur. Can. proem. §. 6.* obseruauit, & sequentia addit: *Cum studiosi a suis canonici iuris professoribus nihil aliud domum suam exportarent, quam glossas & commentarium in decretum Gratiani, hoc ei magnam existimationem apud omnes peræque gentes conciliare potuit*. Accessit (III) *ruditas seculi*, ob quam sine delectu quæuis inculta & horrida in pretio habebantur, modo speciem quandam eruditionis saperent. Ineptiæ glossatorum, qui primum notas in decretum ediderunt, hoc testantur, quæ tamen itidem magna auiditate suscipiebantur, vtut nihil solidi continerent. Ziegler in *prolegom. ad Lancellot. §. 48.* Et sicuti glossatores iuris Ro-

mani

mani sibi per eam ætatem singularem auctoritatis & eruditionis opinionem acquisiuerant, ita *decretistæ*, uti vocabantur, anxie laborarunt, ut eandem sibi conciliarent auctoritatem, id quod aliter fieri non potuit, quam per *authenticam decreti applicationem*. Atque adeo eo tempore omnis eruditio penes *legistas & decretistas* esse dicebatur, ut in negotiis arduis & difficillimis ad eos refugium quasi publicum esset, & oraculorum instar orbis haberentur. Adferam exemplum insigne, quod *Exemplo res illustratur.* eodem seculo, quo Gratianus compilationem suam ediderat, imo fere post triginta annos decretistarum auctoritatem ostendit. Anno 1185. sede Treuirensi vacante, duo erant electi, Volcmarus a parte faniore, Rodolphus a parte inferiore, & cum inde contentio de electione emergeret, Volcmarus sedem Romanam appellauit, Rodolphus vero imperatoris patrocinium elegit, & inuestituram ab eo obtinuit. *Procedente tempore*, inquit ARNOLDVS LVBECENSIS lib. 3. c. 10. cum Volcmarus sequeretur curiam Romanam, & pro suo negotio molestus esset apostolico, apostolicus missa epistola peremptorie citauit Rudolphum, qui tunc cum imperatore erat, quod imperator audiens non parum ægre ferebat: ipsum tamen ne contumax videretur, ad audientiam venire hortatus est, mittens secum DVOS DECRETISTAS quidem, VT PRO RVDOLPHO ESSET IVSTITIA CANONVM; legistas vero, ut pro parte sua starent iura legum. Inde euidentissime apparet, iam hoc seculo XII. in comitatu & aula Cæsarum confluxum *decretistarum & legistarum* fuisse, quorum consilio in arduis causis utebantur, & sicut hi ius Romanum, ita illi decretum Gratiani in praxin deducebant, imo circa annum 1179. Bartholdus, electus archiepiscopus Bremensis, papæ commendatus est a *decretorum legumque peritia*, referente autore anonymo *histor. Archiep. Bremens.* apud Lindenbrogium.

§. XII. Quamuis itaque nulla publica auctoritate decretum corroboratum sit, inde tamen minime inferri potest, illud authenticam decidendi vim non habuisse. Habuit reuera eadem fata in foro, quæ iuri Romano obtigerunt. Hoc nulla publica lege receptum aut approbatum, respectu Germaniæ

*Auctoritas
decreto ulte-
rius asseritur
ex receptione.*

manix ius plane extraneum, imo ita comparatum est, ut in plurimis a moribus Germanix abhorreat, & institutis antiquis e diametro aduersetur. Et tamen legistarum usu, applicatione, doctrina, & commendatione adeo receptum est, quamvis *in subsidium*, ut de *authentica* eiusdem auctoritate & vi *decisiva* nemo amplius dubitet. Quid ergo mirandum, quod *decretum Gratiani* eadem facilitate, ipso usu & praxi, per decretistarum artes, laborem & studia tandem receptum fuerit; qui auctoritatem eius in dubium vocant, vnicuique in eo se fundant, quod *priuato ausu* collectum, & nunquam expresse approbatum sit. Id ipsum vero etiam iuris Romani auctoritati obici posset, quod, licet *publica Iustiniani auctoritate* collectum fuerit, quoad fora Germanix tamen per se nullam habuit auctoritatem, sed hanc demum solo usu, *obseruantia & receptione* accepit. Collimat huc PETRVS LAYMANNVS lib. I. theol. moral. tr. 4. c. 6. §. 1. asserens: *Dicta vero sanctorum patrum ipsiusque Gratiani ac Palea* (nam de horum auctoritate potissimum dubitatum fuit) *quæ ecclesiasticis regulis bonisque moribus non repugnant, licet per se nullam iuris auctoritatem habeant; (cum in iure condendo causisque definiendis non sola scientia, sed magis etiam potestas sit necessaria iuxta c. 1. d. 20.) nihilominus consuetudo obtinuit, ut in externo foro etiam illa ad causarum decisionem inferuiant.* Imo quamvis ESPENIUS in tr. histor. canon. ad omnes canones p. 6. c. 3. auctoritatem iuris decreto deneget, vela tamen in §. 5. quodammodo retrahit, & auctoritatem ei non minimam ex usu & receptione adscribit his verbis: *Tametsi communi tam Theologorum quam canonistarum consensu decreto Gratiani, etiam post emendationem Romanam, iuris auctoritas negetur; quia tamen a pluribus iam seculis publice, tanquam pars corporis canonici, in scholis prælegitur, commentariis illustratur atque ad controuersiarum decisionem ex illo tanquam canonum codice canones allegari & citari a canonistis consueuerunt, non dubium, quin vel EX ILLA RECEPTIONE aliquid saltem auctoritatis canonibus illis, siue fragmentis a Gratiano relatis accedat, præsertim cum per quatuor facile secula Theologi atque canonistæ ad hoc decre-*

decretum, tanquam canonum ecclesiasticorum codicem communiter recurrerint. Vult ergo, aliquid auctoritatis illis ex receptione tributum esse, quod eo sensu accipiendum esse credo, ut vim decisivam habeat, quatenus neuiori iure & praxi ecclesiae ei haud derogatum est. Plura enim noua iura per decretales, concilium Tridentinum aliaque iuris pontificii capita introducta esse, nemo in dubium vocabit. Ipse CONRINGIUS de orig. Iur. German. c. 26 in eandem inclinatur sententiam, testimonio cardinalis TVSCHII vsus, qui tom. 2. lit. D. conclus. no. n. 1. ita: Hodie sine dubio probat (decretum) quia Gregorius XII. illud approbavit, dum in bulla sua impressoribus concessa illud cum decretalibus Sexto & Clementinis appellat corpus iuris canonici.

§. XIII. Imo ante Gregorii XIII. tempora decretum auctoritatem insignem habuisse, tot pontificum curae in corrigendo hoc decreto ostendunt, cui demum ultimam manum attulit Gregorius XIII. praecipitque, *ut quae reposita & emendata sunt, omnia quam diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur aut imminuatur.* Haec sollicitudo vana & absque ratione suscepta fuisset, nisi pontifex sciuisset, quotidie decretum in decisionibus canonistarum allegari, & ad illud, tanquam ad *codicem canonum vniuersalem* prouocari, adeoque auctoritatem eius in praxi non modicam esse. Eam vero haud abolendam, sed potius promouendam esse, censuit *re & verbis* Gregorius XIII. dum correctionem non tantum perfecit, sed, ut reliquis iuribus authenticis praefigeretur, mandauit. Hoc modo enim decretum correctum tuto allegari posse credidit, non ad nudam theoriam & doctrinam, id quod iuris ratio, quae practica est, non admittit, sed ad causarum decisionem forensium. Ait enim, *ipsum decretum absque glossis a deputatis in totum iam emendatum & correctum, ac nonnullis annotationibus illustratum existere, ipsiusque maiorem partem a dilecto filio Paulo Constabili, tunc sacri Palatii apostolici magistro, una cum dictis decretalibus Gregorii IX. recognitam & approbatam esse.* Totum opus, cui decretum Gratiani eius auctoritate praefixum erat, vocat *ius canonicum expurga-*

purgatum, libros iuris canonici de mandato suo recognitos, correctos & expurgatos, præcipitque, ne vlli homini per totum terrarum orbem eis liceat aliquid addere, detrabere, vel immutare aut inuvertere, nullaue interpretamenta adiungere, sed ut prout opus illud Romæ impressum fuit, semper & perpetuo integrum & incorruptum conseruetur. Quemadmodum itaque Icti Ius Romanum *implicite* inde approbatum esse iudicant, quod in legibus imperii ad illud prouocetur, mirum fane est, auctoritatem decreti in dubium vocari, postquam Gregorius XIII. tantopere ad illud prouocat, & illud ceteris iuris canonici partibus æquiparat, vt proinde *ESPENIO cit. l. §. 4.* haud concedi debeat, decretum Gratiani nullam iuris auctoritatem ante correctionem habuisse. Idco enim in eo corrigendo tantopere inuigilarunt pontifices, quia animaduenterunt, ad illud tanquam ad *codicem canonum authenticum* prouocari, imo prouocatum ab ipsis pontificibus esse, vt adeoque Gratianus nunquam pontifices in errorem induxerit. Exemplum est in *c. 11. X. de translat.* desumpto ex *c. 45. c. 7. qu. 1.* vbi concilium Cpolitatum sub Photio celebratum allegatur, quod non agnoscit ecclesia Romana, & tamen tanquam legitimum ab Innocentio III. adducitur, non alia quam Gratiani auctoritate. In similem errorem Gratianus Innocentium III. induxit in *c. 13. X. de iudic.* vbi allegat legem Theodosii, quam etiam Gratianus Theodosio adscribit in *c. 35. c. 11. qu. 1.* quæ tamen Constantino debetur, vti apparet ex *l. 1. C. Theod. de episc. iudic.* vnde constat, ipsos pontifices ad decretum prouocasse. Equidem vrget *ESPENIVS l. c.*, Gregorium XIII. in bulla sua ad totum decretum, & sic quoque ad ea respexisse, quæ de suo addidit Gratianus, quæ auctoritatem iuris habere atque a pontifice ita probata esse, vt ab iis recedere non liceret, neminem putat hactenus asserere ausum fuisse; adeoque inde euincere conatur, per correctionem illam Gregorianam nullam vim *iuris* decreto accessisse. Verum responderi potest (I) auctoritatem iuris decreto accessisse ex *receptione & usu*; adeoque eatenus illam asserendam esse, quatenus receptum est; iam autem constat, plerumque dicta Gratiani vel negligi, vel reici, & refutari, ali-

aliquando quidem retineri, sed vt *privati* hominis; ipse glossator non raro Gratiani dicta reiicit, quandoque nimis immodeste, vt in *c. 7. C. 2 qu. 3. lit. c. vbi gl. ita: Hic fateor plane te mentitum Gratiane, & gl. in pr. D. 18. lit. c. illud non est verum &c.* Cum vero glossæ auctoritas maxima fuerit, huius exemplum decretistæ sunt secuti, quæ causa est, quod non eadem auctoritate prouocatum fuerit ad dicta Gratiani, quam quidem ad excerpta eius. (II) Correctio decreti primario instituta est propter excerpta Gratiani, non propter dicta eius, cum illa in ore omnium doctorum essent, non hæc; interim cum integrum decretum emendandum esset, quandoque etiam dictis Gratiani emendationes quædam adiectæ sunt, vnde tamen maiorem auctoritatem minime acceperunt, cum antea nullam habuerunt, qualem tamen nacta erant eius excerpta.

§. XIV. Eundem in censum, in quem dicta Gratiani constitui, reiicienda quoque esse illa capitula plurimi censent, quæ nomen *paleæ* præfixum habent, quod hæc sit nota, res inanes & leues in iis textibus contineri. Qui ita censent, *palea* dici quasi τὰ παλαιὰ, *antiqua*, iudicant, & licet ita *palea* scribendum fuisset, constet tamen usu mediæ ævi compositum *E* vel *AE* adhibitum non fuisse. Verum hæc coniectura vel inde corruit, quod capitula illa, quæ notam illam præfixam habent, non videantur esse Gratiani, & in vetustissimis codicibus desiderantur, teste ANTONIO AVGVSTINO in *emend. Gratiani lib. 1. dial. 2.* adeoque demum post addita fuerint. Probabile omnino est, hæc capitula ab auctore quodam, cui nomen *Palea*, adiecta fuisse, cum AVGVSTINVS testetur, hoc nomen familiæ quidam Cremonensi proprium esse. Vnde quoque est, quod in quibusdam codicibus hæc capitula sint apposita in margine, in aliis toti volumini præmissa, vt testatur GERHARD VAN MASTRICHT ad *Augustini emendat. cit. l. n. 16.* Tandem vero ipsi decreto inserta sunt, & ita cum eo quoque acceperunt auctoritatem. Agnoscit hoc ANTONIVS AVGVSTINVS cit. l. asserens, non carere auctoritate, aut esse reiicienda hæc capita, sed aliqua nota esse a ceteris distinguenda,

da, quasi addita post Gratiani lucubrationes. Idem censet GERHARDVS VAN MASTRICHT ad Augustin. cit. l. aiens: *Falsam vero esse illorum opinionem, qui eas contemnendas putant, ex eo constat, quod multæ & in decretalibus & apud vetustiores Gratiano collectores habentur.*

Decretum et-
iam per Ger-
maniam au-
thoritatem ac-
cepit.

§. XV. Quamuis vero hætenus assertum sit, auctorita-
tem iuris decreto accessisse ex *usu & receptione*, specialius
tamen videndum est, an etiam in Germania similem auctori-
tatem habuerit? Hoc ipsum affirmandum esse, patet ex hisce
fundamentis. Scilicet (I) in §. XI. iam demonstraui, seculo XII.
mox post decretum publicatum decretistas in comitatu suo
& aula Cæsares habuisse, adeoque satis probabile esse, epi-
scopos quoque per Germaniam huius generis hominibus sti-
patos fuisse, per quos ius redderent, & quorum auxilio ute-
rentur. Fama Academiæ Bononiensis ex omnibus vndique
prouinciis & regnis infinitam hominum multitudinem indu-
xit, ut studiorum gratia in hanc celebrem academiam transi-
rent, unde & Germani huc se contulisse constat, per quos
mox decreta in usum traducta sunt. Verus sane interpret iu-
ris ODOFREDVS memoriæ prodidit, Azonis tempore, qui cir-
ca finem seculi XII. floruit, Bononiæ circiter decem millia stu-
diosorum fuisse, *quorum magna pars Germanica iuuentute con-
stabat*, notante HOTTOMANNO in dedicatione præfixa *com-
mentario ad instit.* Idem testatur BOLOGNIVS ad *auth. ha-
bita C. ne filius pro patre n. 63.* Floruit quoque eo tempore
academiæ Parisiensis, ad quam ex omni terra iuuenes innu-
meri confluxerunt studiorum gratia. CONRING. ad *antiquit.
acad. dissert. I. p. 46.* Floruit in hac academia iam seculo XII. stu-
dium iuris canonici; antequam decretales a Gregorio IX. pu-
blicarentur, ex quo coniicio, in hac academia *decretum* stu-
dio iuris canonici inferuisse. Colligo hoc ex iis, quæ CÆ-
SAR EGASSIVS BVLAEVVS in *hystor. vniuers. Paris. tom. II. ad
secul. vniuers. IV. p. 580.* hac de re habet, ubi docet, circa an-
num 1150. vtriusque iuris disciplinam in scholis Parisiensibus
exerceri cœpisse, in testimonium adducens PETRVM BLAE-
SENSEM & IOANNEM SARISBVRIENSEM, qui circa hæc tem-
pora

pora florere. Ipse SARISBURIENSIS *lib. II. metalog. c. 6.* ita ait: *Et quia tres artes accepi, easque utiles, tres itidem doceo sed utiliores, sit ergo prima militaris, secunda medicinalis, tertia IVRIS CIVILIS ET DECRETORVM, & totius ethicæ perfectionem absoluat.* Circa initia seculi sequentis in magno pretio utrumque ius fuisse constat ex RIGORDO, chronographo Parisiensi, qui *ad ann. 1209.* de studiis Parisiensibus hæc habet: *In diebus illis studium litterarum florebat Parisiis, nec legimus tantam aliquando fuisse scholarium frequentiam Athenis, vel Aegypti vel in qualibet parte mundi, quanta locum prædictum studendi gratia incolebat.* Quod non solum fiebat propter loci illius admirabilem amœnitatem, & bonorum annuum superabundantem affluentiam, sed etiam propter libertatem & specialem prærogatiuam defensionis, quam Philippus Rex & pater eius ante ipsum ipsis scholaribus impendebant. Cum itaque in eadem nobilissima ciuitate non modo de triuio & quadriuiio, verum & de *QVAESTIONIBVS IVRIS CANONICI ET CIVILIS*, & de ea facultate, quæ de sanandis corporibus & sanitatibus conseruandis scripta est, plena & perfecta inueniretur doctrina, feruentiori tamen desiderio sacram paginam, & quæstiones theologicas docebant. Eadem verba repetiit, & chronico suo inseruit ALBERICVS monachus a Leibnitio editus *ad ann. 1209. p. 451.* Ad hanc celeberrimam academiam Germanos quoque accessisse, & studio decreti operam dedisse, eo minus dubii habeat, cum ex ARNOLDO Lubecensi Abbate, *lib. III. Chron. Slauor. c. 5.* constet, Danos quoque huc confluxisse, & decretistis docentibus operam dedisse. Suppeditauit mihi hunc locum Arnoldi CONRINGIVS *de orig. iur. Germ. c. 26. p. 131.* cuius verba hæc sunt: *Scientia quoque liberali non parum profecerunt, quia nobiliores terræ filios suos non solum ad clerum promouendum, verum etiam secularibus rebus instituendos Parisios mittunt.* Vbi litteratura & idiomate lingue terræ illius imbuti non solum in artibus, sed etiam in Theologia multum inualuerunt, siquidem propter naturalem lingue celeritatem non solum in argumentis dialecticis subtiles inue-

riuntur, sed etiam in negotiis ecclesiasticis tractandis *BONI DECRETISTAE* siue legistæ comprobantur. Sic itaque non tantum in academia Bononiensi sed etiam Parisiensi studium decreti viguit, & inde in Germaniam facile penetrauit, maxime cum ex his academiis in aulam Cæsaris legistæ & decretistæ transiissent. Ipse Henricus VI. studio iuris canonici & ciuili operam dedisse legitur, quia Fridericus Barbarossa, pater eius, decretistas & legistas in suo comitatu habuit, vti supra §. XI. ex Arnolde Lubecensi retuli. De Henrico VI. *ALBERICVS* monachus in *Chron. ad ann. 1185.* disertis verbis refert, quod fuerit *dotibus insignitus scientiæ litteralis & floribus eloquentiæ redimitus & ERVDITVS APOSTOLICIS INSTITVTIS & legibus imperatoriæ maiestatis*, h. e. iure canonico & ciuili operam dederit, postquam eo tempore decretistæ & legistæ omnem eruditionis thesaurum possidere, credebantur.

*Illustratur
eius auctori-
tas exemplo
Semecæ.*

§. XVI. Neque tantum imperatores, sed etiam (II) episcopi & archiepiscopi per Germaniam decretistas in suo sinu fouebant, & quidem magis quam legistas, cum illorum auxilio magis quam horum indigerent. Rara penes episcopos iuris ecclesiastici cognitio sufficiens, vulgeri & qualicumque contenti, adeoque eo magis horum consiliis adiuuandi erant. Vfus decreti potissimum circa initia seculi XIII. per Germaniam erupisse videtur, quem in finem *IOANNES SEMECA* Teutonicus dictus, glossas in decretum scripsisse videtur. Fuit hic Goslariensis ecclesiæ præpositus, quemadmodum *MONACHVS* Hamerslabiensis de *Basilica Goslar.* apud Dn. *LEIBNITIVM tom. 1. script. Brunsvic. p. 507.* eum inter præpositos hoc sub titulo refert: *TEVTONICVS, MAGISTER, ET DOCTOR DECRETORVM.* Circa annum 1240. præposituram Halberstadiensem suscepit, & magna incubuit cura ad illustrandum decretum, vnde tandem eius glossæ natæ sunt. Auguror, eum non alio consilio glossas in decretum scripsisse, quam vt decreti huius auctoritatem promoueret, & ecclesiis per Germaniam eo magis commendaret. Multa forsan in decreto deprehendit pietatis antiquæ vestigia & argumenta contra ausus papales, quibus pro viribus resistebat. Testibus veri-

veritatis annumeratur a plur. Reuer. HEINECCIO *in histor. Goslar. lib. 2. p. 253.* quia superstitioni crassiori & pontifici mascule restitit, adeoque ab eo fulmine excommunicationis percussus est. Epitaphium eius adhuc hodie Halberstadii in ecclesia cathedrali superest, vbi vocatur:

Lux decretorum, dux doctorum, via morum.

Vix credibile est, Semecam hunc suscepisse laborem, nisi decreti vsum in ecclesiis Germanicis perspexisset.

§. XVII. Hoc vero (III) eo magis probabile est, si ponderamus decretum potissimum ex luone Carnotensi & Burchardo collectum esse. BURCHARDVS potissimum in vsum *ecclesiarum Germanicarum* compilationem suam adornauit, & maximam operis sui partem ex Reginonis Prumiensis *disciplina ecclesiastica* hausit, qui rursus primario in vsum ecclesiarum Germanicarum scripsit. Cum itaque decretum Gratiani tantam haberet conuenientiam cum Reginonis & episcopi Wormatiensis collectionibus, quas Germani vtique in pretio habebant, imo inde originem suam traheret, facile hoc ipsum eos allicere potuit, vt decretum Gratiani magna cum auiditate legerent, & in vsus ecclesiasticos verterent, decretistis vndique celebritatem operis collaudantibus.

Imo ex ipsa collectione ex Reginone & Burchardo.

§. XVIII. Vberius (IV) praxin decreti confirmant ipsorum imperatorum constitutiones, consensu ordinum imperii latae, quæ circa hæc tempora publicatae sunt. Nam anno 1236. regnante Friderico II. Cæsare, hæc constituta leguntur apud GOLDASTVM *part. II. der Reichs-Satzungen. c. 15.* Wir gebieten auch vestiglich, daß man in allem Römischen Reich an geistlichen Dingen nach Geboth und nach Rath der Erz-Bischöffe sich halte, und welcher Bischoff oder Erz-Priester nach geistlichen Recht richt. Per vocem geistlichen Recht *decretum Gratiani* simul intelligi eo magis probabile est, tum quia in antecedentibus demonstratum est, *decretistas* in aula Cæsarum fuisse summa auctoritate præditos, tum etiam, quia eo tempore codex canonum haud alius cognitus & in vsu fuit, quam ipsum Gratiani decretum, decretalibus nuper admodum publicatis. Idem anno 1281. a Rudolpho repetitum in con-

Et imperatorum decreto.

fitu.

stitutione relata a LEHMANNO in *Chron. Spir. lib. V. c. 108.* vbi ita: Wir gebieten och vlißlich, daß man in allen Römischen Riche an geistlichen Dingen nach Gebote und nach Räte der Erzh. Bische sich habe, und der Bischoff und Erzh. Priestere nach geistlichen Rechte. Facta hæc constitutio esse dicitur in præsentia *Cardinalis & legati*, adeoque ad huius suggestionem forsan hoc capitulum adiectum, & ex eius mente rursus interpretandum est, vt decretum & decretales intelligantur. Huc etiam collimauit autor speculi Sueuici, qui circa hæc tempora scripsisse videtur, dum *lib. 1. c. 5.* ad vtrumque opus tam decreti quam decretalium prouocat his verbis: Vñ den zween Büchern nimmt man all, die recht der geistlichen und weltlichen Gerichte bedarff. Conf. CONRING. *de orig. Iur. German. c. 26.*

*Et priuato-
rum docu-
ments.*

§. XIX. Denique (V) monumenta quoque publica de praxi decreti loquuntur, quia enim artifices cautelarum, caufidici, in curia Romana educati, & artibus eius innutriti erant, inde mox dispersi per regna & prouincias vsum eius pro viribus promouerunt. Loquuntur hoc etiam chirographa aliaque documenta *priuata*, quæ *iuris canonici* mentionem faciunt, circa ea tempora, quo vel decretales nondum publicatæ erant, vel licet publicatæ essent, simul tamen decretum hoc nomine complecti videntur. Circa annum 1235. MATTHÆVS PARISIENSIS in *Histor. Angl. sub Henrico III. p. 353.* adducit formulam chirographi, qua creditores vsuarii (quos *Caursinos* vocabant) debitores suos illaqueare solebant, quæ praxis circa prædictum annum inualuisse videtur. Equidem decretales iam anno 1230. publicatæ erant, sed in Anglia demum hoc anno, quo Caursinorum pestis inualuerat, innotuisse videntur, vt Parisiensis *cit. l. p. 345.* docet, vt adeoque formula chirographi adducti vix *decretales* intellexisse, verum antiquior decretalium receptione esse videatur, praxis tamen eius frequentior circa eadem tempora inualuerit, quo decretales sunt publicatæ. Formula autem ita se habet: *Et volumus super omnibus antedictis vbique & in omni foro conueniri, renunciando pro omnibus antedictis pro nobis & successoribus nostris omni iuris auxilio CANONICI & CIVILIS,*
priu-

privilegio clericatus & fori, epistole D. Hadriani &c. Non improbabile est, hac formula *decretum & Ius Romanum* intelligi, quippe quæ iura eo tempore in summo erant pretio, & ex legistis & decretistis vnice fere allegabantur, & decretales vix eo tempore in Anglia innotuerant, prout antea dixi. Huiusmodi autem formulas in curia Romana fabricatas esse, non diffitetur *PARISIENSIS cit. l. p. 323.* Vbi hæc subiungit: *unde multi propter verba eorum subscripta argumenta & a legibus extracta, causidicorumque cognata fallaciis, hæc non sine curiæ Romanæ conuiuentia fieri arbitrantur; illud euangelicum commemorante: Prudentiores sunt filii seculi huius, quam filii lucis in generationibus suis.* Equidem non diffiteor, Parisiensem non de Germania sed Anglia loqui; ast circumstantiæ adductæ suadent, non aliam praxin in Germania fuisse, quam quæ in Anglia hoc tempore obtinuit. Neque enim hi *Caorcini* vel *Caorcini* tantum in Anglia vsurariam prauitatem exercebant, sed ex Italia in Galliam quoque & Germaniam transierant, & passim quascunque prouincias tributarias sibi fecerant, vti docet *CANCVIS in glossar. med. æui voce Caorcini.* Imo quis crederet, rabulas & causidicos Romanos tantum Angliam, Galliam & Siciliam petiisse, & Germaniam intactam reliquisse, cum tamen essent in comitatu Cæsaris, & Prælatorum palatiis. Imo etiam inde patet, non tantum in causis *publicis*, sed etiam *privatis* hos se ingessisse. Non multum post hæc tempora eadem formula hinc inde in chartis, praxin Germaniæ corroborantibus occurrit, quas adducit *B. HERIVS de consult. LL. & iudic. in special. Rom. Germ. Imp. rebus publ. §. XIV.* Sic in *monum. rediuv. Württemberg.* Rudolphus comes palatinus de Tuwingen anno 1267. renunciat *omni iuric canonico seu ciuili.* Apud Guillimannum *lib. 17. Habsburg. c. 4.* occurrit charta de an. 1252. vbi Rudolphus Landgravius Alsatia hac vtitur formula: *Renunciamus omni iuris subsidio canonici & ciuilis, consuetudinibus, constitutionibus editis, & edendis.* Insuper in *monum. Würtemb.* antea adductis de anno 1278. adest formula, qua comes de Sulz renunciat &c. *omni iuris auxilio tam canonici, quam ciuilis &c.* Quamuis vero

eo tempore decretales iam publicatæ fuerint, haud tamen existimandum est, voce *iuris canonici* eas solas intelligi debere; cum ius canonicum & *decretum* & *decretales* eo tempore quoque complecteretur, & canonistæ tam in *decidendo* quam *respondendo* ad vtramque iuris partem prouocarent. Imo etiam post hæc tempora canonistæ vocati sunt *doctores decretorum*, & pari studio tam *decreto* quam *decretalibus* incubuerunt.

De auctoritate decretalium per Germaniam.

§. XX. Euicta auctoritate decreti, eo minor dubitatio est, decretales ex machinationibus pontificum sensim in Germaniæ fora penetrasse. Sunt hæ auctoritate pontificum publicatæ, & in vim legum ecclesiasticarum per totum mundum dispersæ, & quia simul numerus canonistarum per Germaniam augebatur, praxis quoque eius, imo ipse eius canonici processus, hinc inde inualuit, & radices firmissimas egit. Serius plerique ius Romanum receptum esse, contendunt, de quo infra §. XXVI. *seqq.* Ast quod ad praxin iuris canonici attinet, in eo conueniunt, decretales obstetricantibus episcopis & aliis iudicibus ecclesiasticis, imo ipsis imperatoribus adiuuantibus, magnum pondus in foris Germaniæ mox accepisse, ut nec diffitetur autor speculi Sueuici loco supra relato. Imo in eo prærogatiuam habet ius canonicum, quod a Friderico II. & Rudolpho imperatoribus, accedente publico ordinum decreto, confirmatum fuerit seculo XIII. quæ confirmatio iuris Romani, nequidem postquam fora Germaniæ occupauerat, ostendi nequit, ex quo facile constat, ius canonicum insignem prærogatiuam semper præ iure ciuili retinuisse. Et quamuis hinc inde Cæsares grauitè conatibus papalibus restiterint, libertatemque ecclesiarum Germanicarum & imperii defenderint, id ipsum tamen auctoritatē iuris canonici per Germaniam haud minuit, cum potius hi, qui pro Cæsare stabant, plerumque ex iure canonico & ciuili pro eo pugnaverint, uti clare constat ex decreto comitiorum Rensensium, anno 1338 edito, auctoritate Ludouici Bauari. Hoc edictum pro maiestate imperatoria contra papæ machinationes publicatum est, & hoc argumento corroboratur: *Hæc verissima esse, conuenit inter omnes annalium, rerum diuinarum humanarumque peritos, atque iam sæpius*

pius utriusque iuris, CAESAREI atque PONTIFICII, cœlestis thesauri, testimoniis comprobatum est. vid. ALBERICVS DE ROSATE *ad l. 3. C. de annal. præscript.* Quousque autem praxis *iuris canonici* per Germaniam sese extenderit, & quo tempore demum *uniuersaliter* in quibusvis iudiciis vigere cœperit, infra §. XXVII. *seqq.* specialius explicabo.

§. XXI. Imo postquam utrumque ius & canonicum & *Ius canonicum* ciuile combinari cœpit, & *doctores utriusque iuris* creati sunt, *cum præ ciuili principatum habuit.* ius canonicum primatum variis ex causis retinuit, & ita quoque, ubi ius Romanum seculo XV. *prorsus & ubique* erupit, eodem tamen modo iuri canonico subiectum fuisse videtur, uti clerici secularem potestatem subiecerunt ecclesiasticæ, quod circumstantiæ illorum temporum suadent. Nam creditum eo tempore fuit, potestatem secularem dependere a spirituali seu potius ecclesiastica, & hanc ei præferendam esse, quæ doctrina communis fuit. Non erubuit pontifex, de se asserere:

Rex ego sum Regum, lex est mea maxima legum.

vnde collegerunt, leges ecclesiasticas & inprimis pontificis præferendas esse. Plerique Icti potestatem cleri veriti sunt, & ita magis muti quam pisces dominatum cleri tolerarunt, & prærogatiuam ei ex inepta persuasione dederunt. Testantur hac de re tot eximia encomia, iuri canonico a veteribus *Inde tot encomia iuris canonici.* Ictis tributa, quæ si congerere vellem, finem scribendi vix reperire possem. Allegant hic communiter illud NAZIANZENI in c. 6. D. 10. *suscipitisne libertatem verbi? libenter accipitis, quod lex Christi sacerdotali vos subiicit potestati, atque istis tribunalibus subdit? Dedit enim & nobis potestatem, dedit & principatum multo perfectiorem principatibus vestris. Aut nunquid iustum vobis videtur, si cedat spiritus carni, si terrenis cœlestia superentur, si diuinis præferantur humana.* Ipse GRATIANVS per totam distinctionem decimam docet, constitutiones principum constitutionibus ecclesiasticis non præferendas sed subiiciendas esse, vnde post c. 6. tandem concludit: *Ecce quod constitutiones principum ecclesiasticis legibus postponendæ sunt. Vbi autem euangelicis atque canonicis decretis non obuiauerint, omni reuerentia dignæ habeantur.*

tur. Inprimis vero excellentiam iuris canonici præ iure civili inde deducunt, quod hæc duo iura se habeant ut anima & corpus; cum ius civile intendat in commune bonum, secundum quod conuenit humane societati: ius vero canonicum, non solum secundum quod conuenit humane societati civiliter, sed etiam secundum finem in Deum intendendo, & vitam aliam expectando, ut ait FORTVNIVS GARCIA de ult. fine viriusque iur. n. 19. Idem num. 72. pergit: Spiritus non est postponendus carni. Ergo eam sentit excellentiam, quæ est inter spiritum & carnem. In sequentibus adfert causas huius prærogatiuæ aiens: Sed duæ possunt esse causæ, quæ sese adiuvant. Prima est excellentia causæ efficientis, nam summus pontifex maiorem habet iurisdictionem & excellentiorem, quam ipse imperator - - itaque dignitas supremi pontificis est multo clarior & eminentior dignitate imperatoris, quod a Deo super omnem animam constitutus est, unde idem etiam imperator ei subiicitur - - - At constat; quod leges superiorum digniores sint legibus inferiorum - - & contra naturam est, ut leges inferiores tum præualeant &c. Hanc doctrinam GARCIA proponit tanquam communem & ab omnibus approbatam, secundum quam etiam ius diuinum vocatum fuit teste LVDOVICO GOMESIO de grat. expect. n. 52. conf. STEPHANVS COSTA, de consanguin. n. 18. Alii addunt, quod intendat dirigere hominem in Deum, ut ait ANTONIVS DE PRAETIS de iurisd. episc. defens. c. 7. n. 17. Inde concludit BALDVS lib. 1. cons. 464. in f. tanto altiores esse canones, quanto cæli sint altiores terra, quia, pergit, tantum distant canones a legibus mundi, quantum perpetuum a corruptili & sacra a profanis. Et infinitum foret, si flosculos huius generis omnes colligere vellem.

Etiam in materiis civilibus.

§. XXII. Neque vero existimandum est, hanc præeminentiam tantum iuri canonico adscribi quoad spiritualia & ecclesiastica, in materiis vero civilibus ius civile semper prælatum fuisse; nam cleri nec hic destituti fuerunt rationibus, quibus ius canonicum præferendum esse censerent. Hinc archiepiscopus Florentinus ANTONINI de usur. censuit, super

omnes

omnes humanas leges esse ius canonicum, quod resultat ex decretis & DECRETALIBVS. Iam autem *decretales* quoad maximam partem respiciunt ciuilia negotia, adeoque non dubitandum est, clerum pontificium laicis ius canonicum etiam quoad hæc variis sub prætextibus obtrusisse. Nam (1) allegabant, (1) *Ob pietatem, tem præsumtam.* decretales iuri Romano præferendas esse propter pietatem, quod salutem animarum intenderent, & pro peccato vitando strenue laborarent, quo intuitu in multis capitibus recesserunt a iure Romano. Hæc ratio, vel potius *prætextus*, mox adeo applausum in foris ciuilibus ob ruditatem & seculi superstitionem obtinuit, vt inde prima practicorum regula enata sit, *seruandum esse ius canonicum, ubicunque agitur de peccato vitando.* FVLGOSIVS *consil.* 122. BALDVVS *consil.* 464. n. 4. seq. Hoc ipsum ex Bartolo, Panormitano aliisque probat MODESTINVS PISTORIS *vol. 1. consil.* 49. n. 11. Papa autem determinare potuit, in hac vel illa lege agi de *peccato vitando*, adeoque hoc sub prætextu omnes leges ciuiles non tantum corrigere, sed suis canonibus prærogatiuam inde conciliare potuit. Prouocat ad hoc fundamentum MICHAEL ALCVRRVNVS *tr. de regimine mundi*, quem Carolo V. inscripsit, vbi P. 3. *quest. princ. 2. n. 14.* expresse scribit: *quando papa per legem determinat, statutum ab imperatore concernere peccatum, ei standum est, per illud, quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum in cælis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Neque adeo de intentione Pontificis dubitandum est, cum non tantum *ius ciuile* in plurimis hoc prætextu correxit, sed etiam ipsum *speculum Saxonicum* exterminare ausus est. Tentauit id ipsum anno 1373. Gregorius XI. Bulla solenni transmissa Carolo IV. Imperatori, Moguntinensi, Colonienfi, Bremenfi, Magdeburgensi, Pragenfi & Rigenfi archiepiscopis, subiectis articulis reprobatis, prout ipsa Bulla, speculo Saxonico annexa, docet. Quamuis vero hi conatus papales parum iuri Germanico obessent, vti docet CONRINGIVS *de orig. iur. German. c. 31.* maiorem tamen cladem attulit iuri Romano, cum Doctores iuris vt plurimum vtrumque ius profiterentur, & ita pro vtroque, maxime autem

pro auctoritate iuris canonici, ex superstitione illorum temporum, pugnare deberent, quo ipso facile induci potuere, ut iuri canonico in hisce capitibus, ubi de peccato vitando agi videbatur, primas partes darent. Paucissimi fuerunt, qui IOANNIS PETRI DE FERRARIIS vestigiis insisterent, & cleri pontificii astutiam propalarent, quam sub adducta regula tegit. Hic enim circa annum 1400. scripsit *praxin auream*, & quamvis utriusque iuris Doctor esset, mascole tamen consilia impia cleri Romani manifestavit, & inter alia quoque regulæ huius imbecillitatem notavit. Incidebat *tit. IV. n. 31.* in quæstionem vulgatam, utrum in materia præscriptionis in foro seculari standum sit iuri civili an canonico? Allegat, plerosque asserere posterius, *propter periculum animæ*, quod tamen reprobatur & *n. 44.* hæc subiungit: *Nec obstat, quod periculum animæ vertatur, quia ista ratio (salua reuerentia) est multum fatua, cum per eam sequerentur infinita absurda, & totaliter esset destruere legum potestatem & auctoritatem, & per consequens vires imperii attenuare, imo funditus annihilare.* Demonstrat in sequentibus absurditatem huius regulæ, aiens: *Quod quidem evidentissima ratione demonstratur. In contractibus enim emtionum, locationum & conductionum, nec non permutationum & depositi, commodatorum & mutuatorum & similibus vertitur animæ periculum ut plurimum, si ex re aliqua interueniat deceptio vel in pretio vel in re, & sic peccatum committitur. Sic itaque de huiusmodi contractibus & infinitis aliis commutationibus & commerciis disputandum esset in foro clericorum, & iudicandum secundum canones, quo nihil absurdius dici potest, & ideo nullatenus tolerandum.* Quia vero vidit, clericos iurisdictione munitos hanc doctrinam de excellentia iuris canonici in praxin deducere, inde *n. 45.* hæc addit: *Male ergo & pessime faciunt Imperatores sustinere, quod clerici habeant merum & mixtum imperium, quia Dominus dixit Petro: conuerte gladium in locum suum &c. prohibens sibi expresse, quod de his se non intromitteret.* Applicat in sequentibus hoc ad materiam præscriptionum, additque: *cum concernant vel disponant super bonis laicorum querendis vel admit-*

admittendis, non potest Papa quicquam dissonare super eis, quia mitteret falcem in messem alterius. Et tandem hanc materiam ita claudit: Seruetur ergo ius canonicum inter clericos, qui portant conscientiam in caput, quo abiecto, eorum conscientia abiicitur. Sic passim in aliis materiis quoque pro iure Romano pugnavit, quod alio adhuc declarabo exemplo. Constat, natos ex damnato concubitu de iure civili haud esse alendos, cuius contrarium ius canonicum statuit. Ratio clericorum, ait tit. 49. n. 28. fuit, (quia luxuriosi sunt, & carent uxoribus, ut ampliaretur facultas luxuriandi) quia humanum erat, quod anima creata fame periret, quæ non peccauerat. Post pauca pergit: quam opinionem credo procedere in terris ecclesie per textum in c. cum haberet, de eo qui dux. in matrim. quam poll. per adult. Sed in terris imperii (in quibus Papa nullam habet potestatem) non credo hanc opinionem veram, nec dictam decretalem esse seruandam, sed ius civile. Merito mirandum est, Ictum illius temporis tanta libertate contra ius canonicum, Papam, imo ipsum clerum scribere potuisse, qui sane si plures habuisset asseclas in foro, iuris canonici prærogatiua nunquam stabilita fuisset. Ast cum omnes fere ad vnum eum defererent, & Maiestatis pontificiæ adoratores essent, non potuit non doctrina supra adducta altas in foro radices agere.

§. XXIII. Non tantum vero pietatem singularem iuri ⁽²⁾ Ob imaginario canonico adscripserunt, sed præterea etiam (II) singularem ænariam æquitatem. Constat, vulgo asseri, ius civile refertum esse multis subtilitatibus & iuris apicibus, ob quas summum ius sæpe summa videtur esse iniustitia. Primaria harum subtilitatum ratio ex iure formulario, quo vniuersum forum Romanum refertum erat, petenda est, vnde *strictum ius* nascebatur. Cum vero in foris nostris iure formulario nullo utamur, negari utique nequit, ius canonicum, *simplicius* sæpe causas determinans, moribus Germaniæ magis respondisse, & ita rursus in quæstionibus difficilioribus crediderunt, magis insistendum esse æquitati iuris canonici, quam iuri stricto Romano. vid. Cardin. TVSCH. lit. C. concl. 26. Vnde IVL. CLARVS in §. *emphyteusis*

sis qu. II. X. in f. docet, ubi agitur de equitate iuris canonici, illam seruandam etiam in foro seculari esse & in terris imperii. Rursus autem potuit determinare pontifex, quid æquius dicendum sit, quid iuri stricto conformius putandum, cum se per vniuersum mundum arbitrum doctrinæ moralis constituerit, id quod tum Theologi tum Icti illorum temporum agnoscebant. Pauciores reclamare ausi sunt, nisi quod nonnunquam nimiam iuris canonici extensionem cum iactura iuris civilis coniunctam deplorauerint. Sic BARBAT. in c. cum sit generale 8. X. de foro compet. n. 238. seq. refert opiniones canonistarum & legistarum, & addit, se mirari non de Hostiense neque de Abbate, quod scripserint pro canonistis, sed bene mirari de Antonio de Butrio, qui erat laicus, quod restrinxerit iurisdictionem laicorum. Nunquam pontificum ius tantos progressus contra ius civile fecisset, si Icti masculè restitissent, & persuasionibus antea adductis ineptis irretiti haud fuissent, quas postmodum in praxin deduxerunt. Rursus id suo tempore animaduertit IOHANNES PETRVS DE FERRARIIS in praxi aur. tit. 4. gl. 7. n. 13. sq. ubi callidas huius pontificis machinationes notat & dicit: Et sic nota, quomodo & quomodo istius clerici illaqueant laicos, ut suam iurisdictionem amplient. Sed heu miseri Imperatores, & principes seculares, qui hæc & alia sustinetis, & vos seruos ecclesiæ facitis & mundum per eos infinitis modis usurpare videtis, nec de remedio cogitatis, quia prudentiæ & scientiæ non intenditis. Ideo attendite & memoriæ commendate, quid dicat Hieronymus veteres seruans historias. Inuenire non possum scidisse ecclesiam & de domo domini populos seduxisse præter eos, qui sacerdotes DEI positi fuerant. Isti vero vertuntur in laqueum tortuosum in omnibus locis ponentes scandalum. Idem tit. 41. gl. 4. n. 16. huc etiam collimat, & exemplo doctrinæ de iuramento demonstrat, canones destruere statum laicorum, ut amplient sub quadam simulata conscientia statum clericorum. Id eadem materia tit. 33. gl. 1. n. 2. fatetur ius canonicum in terris imperii seruari, & subiungit: Et sic aduerte, quod in hoc sibi papa usurpat iurisdictionem imperii, & idem facit in multis aliis, quod totum

totum procedit ex imperitia ipsorum imperatorum, vel potius legistarum, qui commentis hisce aulas cæsarum, fora iudicum, & cathedras scholarum impleuerant.

§. XXIV. Animaduenterunt quoque Icti, pontifices (III) (3) *Ob glossa-*
 plerasque suas decretales in materiis secularibus ex *glossis iuris* *rum auctori-*
ciuilis composuisse, & sic sæpissime errores glossarum suos fe- *tem, unde*
 cisse, vti Cuiacius aliique docent. vid. RITTERSHVSIUS in tr. *de* *pontifices ple-*
differ. iur. ciu. & canon. proæm. in f. Quantam autem auctori- *rasque decre-*
 tatem glossa apud veteres Ictos ad decisionem causarum ha- *xerunt.*
 buerit, in confesso est, ita vt *idolum iuris* habitum fuerit, CARPZ.
lib. V. resp. 89. n. 3 seqq. BERLICH. *l. decis. 127. n. 13.* GAILIVS *lib. 1.*
obs. 153. Non erubuerunt eandem fere glossæ auctoritatem ad-
 scribere, quam leges habent, cum tamen sæpe ineptias, com-
 menta, & ridiculas rationes, extremam redolentes imperitiam
 & antiquitatum ignorantiam habeant. Admiratores glossæ
 cateruatim adducit MASCARDVS *de prob. vol. 2. concl. 842. n. 1.* vbi
 hæc egregia encomia ex antiquis Dd. traditis ei tribuit: (1)
 potius standum esse opinioni glossæ, quam dicto Innocentii,
 (2) glossæ auctoritatem præferendam esse omnibus: (3) creden-
 dum esse glossæ attestanti de consuetudine: (4) fidem haben-
 dam glossatori asserenti, constitutionem, super qua scribit,
 non esse in usu: (5) in dubio eam semper esse sequendam.
 Plura collegit ex quisquiliis veterum cardinalis TVSCH. *lit. G.*
concl. 43. ex quibus hæc vltius adiicienda censui: (6) sicut
 qui nescit equitare, tenet se ad arcionem, ita qui debet iudica-
 re, tenere se debere ad glossas: (7) adhærentem glossæ in æter-
 num non posse errare: (8) fatuum esse consulere & decidere
 contra glossam: (9) vbi glossa aliquid determinat, ibi ei stan-
 dum esse: (10) maiorem esse auctoritatem glossæ quam Bartoli:
 (11) somniare doctores, volentes infringere opiniones glossa-
 rum: (12) in ea reperiri veritatis substantiam; (13) recte eam
 vocari *idolum doctorum*: (14) Addit CORSETVS *SICVLVS de po-*
testate regia P. V. n. 9. standum glossæ *propter antiquam appro-*
bationem, cuius contrarium non est memoria: ideo vim iuris ha-
bet seu constituti. Alii hac ratione vsi sunt, quod glossatores
 habuerint *illustre ingenium*, vt CLAVDIUS DE SEYSELLO lo-
 quitur

quitur in repet. l. ut vim ff. de l. & l. n. 131. ubi multa de auctoritate glossæ accumulatur, & simul addit, opinionem glossæ feruandam esse in iudicando & consulendo, non vero adeo in disputando. Cum itaque pontifices pleraque sua maxime in materia processus collegerint ex glossis, non adeo mirandum est, in foro decretales hasce insignem obtinuisse applausum, cum ita glossatorum opiniones auctoritate pontificia munirentur.

(4) Ob combinationem iuris canonici & civilis.

§. XXV. Non leue pondus quoque auctoritati iuris canonici præ iure civili (IV) accessit, quod vtrumque studium combinaretur, & Ictis in academiis committeretur. Forte Icti acriter pugnavissent pro iuris Romani præstantia præ iure canonico, si iuris canonici professio aliis demandata fuisset. Inde, prout antea dictum, iam seculo XIV. *doctores utriusque iuris* creati sunt, & in academiis professio *iuris civilis & canonici* eis demandata est. In academia Pariensi circa hæc tempora hunc morem iam obtinuisse, patet ex institutis academice Heidelbergensis anno 1386. erectæ & stabilitæ. Nam in diplomate Ruperti senioris, comitis palatini, quod CAROLVS LVDOVICVS TOELNERVS in *hissor. palatin.* & quidem in *cod. diplom. n. 179. p. 123.* habet, disertis verbis cauetur, *ut vniuersitas studii Heidelbergensis regatur, disponatur & reguletur modis & materiebus in vniuersitate Pariensi solitis obseruari.* In sequentibus hoc ita declaratur, *ut quatuor in ea sint facultates: prima sacræ theologiæ seu diuinæ: secunda iuris canonici & civilis, quæ propter sui propinquitatem pro vna facultate disponimus æstimari &c.* Obseruat TOELNERVS in not. diplomati huic subiectis *lit. b.* eodem anno 1386. IOANNEM DV NOET decretalium doctorem Pragensem Pragæ euocatum iuris canonici professorem constitutum legisse quartum librum decretalium, vnde auguror, studium iuris civilis secundum intentionem diplomatis Ruperti haud statim erupisse, seculo sequente demum maiori feruore excultum fuisse, iure canonico tamen, quod ex multis causis iam principatum tenebat, io suo statu remanente. Nam ubi seculo sequente academice aliæ per Germaniam erigebantur, utriusque

iuris

iuris studium adeo feruere vbique cœpit, vt fora paulatim eius doctrinis implerentur, prout Conringius *de orig. iur. German.* alique plures fufius docuerunt. Sicuti vero academix per Germaniam erectæ ad faciem Bononiensis adornatæ sunt, ita quoque doctrina iuris ciuilis eo modo in his academiis tradi cœpit, prout in Italia hætenus exculta erat, vt fcilicet, ex rationibus antea adductis, prærogatiua iuri canonico relinqueretur. Hæ enim sententiæ, de iure canonico præferendo, vbi de *peccato vitando* aut *æquitate* agitur, non demum eo tempore nascebantur, vbi in Germania academix erigebantur, sed iam antea seculo XIV. in ore Ictorum fuerunt, & ab omnibus receptæ, cum, vt antea dictum est, DE FERRARIIS qui anno 1400. scripsit, contra hanc sententiam quasi communem disceptauerit.

§. XXVI. Hanc prærogatiuam indubie ius canonicum, etiam in *materiis mere ciuilibus & profanis* habuit, vbi *universaliter* receptum erat, vt in Italia, alibique. Ast vero vtrum decretales parem & æqualem vim in Germania tam in *ecclesiasticis* quam *ciuilibus* causis habuerint, antequam ius Romanum plene reciperetur, paulo penitus inuestigandum est. Quin in *ecclesiasticis* æqualem cum *decreto*, si non maiorem, habuerit auctoritatem, dubitari nequit, si modo status eius temporis ecclesiasticus, paparum directioni obnoxius, eiusque supremam in sacris potestatem agnoscens, debita perpendatur meditatione. Neutiquam tamen decretales in diœcesibus episcoporum & archiepiscoporum Germaniæ *absolute & simpliciter* in causis ecclesiasticis admittæ sunt, tanquam *unica & sola* norma iuris, sed demum in *subsidium*: deficientibus propriis statutis diœcesanis. Hanc enim plerique archiepiscopi seruarunt libertatem integram, vt pro vtilitate suæ diœceseos leges ecclesiasticas & constitutiones ferre potuerint, quas etiam in vnum corpus colligere sueuerunt. Exemplum illustre adducit Dn. IO. ANDREAS SCHMIDT, abbas Mariæuallensis in *recens. ordinat. ecclesiast. Brunsvico-Guelpherbyt.* de Petro, sedis Moguntinæ archiepiscopo, qui ab anno MCCCIV. ad annum MCCCXX. ecclesiæ suæ profuit. Hic collegit ante-

Decretales in ecclesiasticis per Germaniam voluerunt in subsidium.

cessorum suorum placita, quæ MSCta in bibliotheca almæ Iulæ adhuc extare prælaudatus Dn. abbas asserit. In primo capitulo Petrus hanc rationem collectionis suæ adducit, quam ex recensione Dn. SCHMIDII repetere placet. Pro communi ecclesiarum & cleri, ciuitatum, diæcesium ac prouinciæ Moguntinæ bono, diuersas constitutiones a venerabilibus patribus felicissimæ recordationis prædecessoribus nostris vestigiis inherentes editas, in diuersis cartulis seu libellis dispersas, ita vt de quibusdam earum, an essent constitutiones prouinciales, an constitutionum huiusmodi vim haberent, poterat verisimiliter dubitari, in vnâ compilationem seu libellum, ad tollendum in hoc dubium, ex officii nostri debito, superfluis resecatis, duximus redigendas, sub certis & consuetis titulis ordinando, quasdam etiam per nouellas additiones nostras iuuando, casu etiam breuitatis & utilitatis paucula de COMMUNI IVRE pro flosculis, fructu tamen non vacuis, admiscendo, pro loci & præsentis temporis qualitate. Volentes ergo, vt vniuersi, qui nobis siue diæcesana lege, siue metropolitana auctoritate subesse censentur, hoc tantum libello pro constitutionibus prouincialibus in futurum vtantur, distinctius inhibemus, ne quis in antea pro constitutionibus huiusmodi præsumat in iudicio vel extra, aliis vti cartulis seu quaternis, quas fide carere decreuimus in hac parte, hoc sacro concilio, cui vna cum fratribus & prælatis nostris aliis præsidemus, auctore domino approbante. Facit hic Petrus mentionem iuris communis, quo nomine decretum & decretales non potest non intelligere, vtpote quæ eo tempore ius commune ecclesiasticum constituebant. Anno 1327. Matthias Moguntinus archiepiscopus de nouo synodum prouincialem habuit, in qua multæ constitutiones pro utilitate ecclesiæ conditæ sunt, vt ex Trithemio refert SCHATEN in anal. Paderborn. lib. XIII. ad cit. ann. p. 265.

In ciuilibus
obtinere in
foris præla-
torum,

§. XXVII. Quod causas mere ciuiles & profanas concernit, quæ insignem decretalium partem constituunt, distinguendum esse censeo inter praxin earum particularem & vniuersalem. Illam dico, quæ in nonnullis tantum obtinuit iudiciis & foris Germaniæ; hanc vero, quæ vbiuis per Germaniam

niam vigorem habuit. Illam facile admitto, & quidem in foris praelatorum, in quibus mox decretales vsum habuisse constat, praesertim cum haec huiusmodi officialibus committerentur, qui vtriusque iuris periti essent. Et quia decretales sine *iuris Romani* peritia intelligi haud poterant, inde quoque factum est, vt in his foris ius *ciuile* quoque insignem obtinuerit vsum, etiam nondum introductis Academiis, quemadmodum etiam hinc inde praeter ius canonicum allegatur. Decretalibus enim publicatis, ius vtrumque & ciuile & canonicum ita commixtum est, vt hoc sine illo intelligi & applicari non posset, quin eo ipso, quo decretales in vsum iudiciorum praelatorum reciperentur, illud quoque simul receptum esse, a vero haud est absimile. Est haec vtriusque iuris mixtura primum in Italia facta, & quidem ex his probabilibus rationibus, quod decretales (α) insignem rerum ciuilium partem continerent, ex iure Romano desumptam vel illustratam, (β) quod glossatores iuris ciuilis egregium adiumentum per auctoritatem glossae in eis deprehenderent, (γ) quod canonistae animaduertent, se ad interpretationem decretalium in idoneos esse, absque iuris Romani scientia. Postquam vtrumque studium in Italia semel iunctum & ita combinatum fuit, vt alterum sine altero vsum habere haud potuerit, eadem sub commixtione penetrauit in fora Germaniae praelatorum. Vnde non mirandum est, quod seculo XIII. iam hinc inde in tabulis publicis mentio *vtriusque iuris* fiat, in primis in causis praelatorum, & processus iuris vtriusque allegetur. Confirmat hoc ipsum sententia, quae apud SCHATENIVM *lib. X. annal. Paderborn. ad ann. 1224.* occurrit; quae multa vestigia processus communis habet. Apud eundem *lib. XIII. annal. Paderborn. pag. 260.* in tabulis Bernhardi Episcopi & viduae de Hoerde de Anno 1324. haec clausula occurrit: *renunciantes ex nunc oppositionibus, defensionibus, literis & instrumentis quibuscunque, ac vniuersis iuris tam CANONICI quam CIVILIS beneficiis, quae contra formam praesentis litterae aut aliquem articulum in ea contentum nobis & heredibus nostris possunt de iure vel de facto aliququaliter suffragari.* Idem Bernardus anno 1333. solenni ritu testamentum

cum iure Romano commixta.

Cuius rei testimonia producantur ex diplomatibus.

condidit referente SCHATENIO *cit. l. p. 274.* quod iuris Romani praxin in diocesis circa ea tempora ostendit. Anno 1266. Simon Paderbornensis episcopus collegium canonicorum D. Pauli transtulit in ipsum Huxtarie oppidum, cuius translationis diploma exhibet SCHATEN. *lib. XI. ad cit. annum,* ubi *p. 112.* hæc clausula occurrit: *Volumus etiam & constituimus, quod dicta ecclesia, S. Petri cum suo conuentu & cum sua emunitate gaudeat, quantum ad libertatem tam in personis, quam in rebus, quo gaudet nostra Paderbornensis ecclesia secundum constitutiones CANONICAS ET LEGALES.* Anno 1377. Carolus IV. diploma dedit Widekindo, Mindensium episcopo, pro libertate ecclesiastica, quod idem SCHATEN. *lib. XIV. p. 399.* refert, ubi rursus prouocatur ad ius vtrumque his verbis: *Cum igitur hæc omnia & singula, & quæuis alia similia, nec non quæcunque secuta sunt, & sequi possunt, ex eisdem sint & fuerint solum de facto & temere attentata, & per sacras CIVILES & CANONICAS sanctiones reprobata expresse &c. & paulo post: præter pœnas a sacris IMPERIALIBVS & CANONICIS sanctionibus eis inflictas decernimus.* De Baldewino archiepiscopo Treuirensi, Henrici VII. fratre, auctor gestorum eius *lib. 1. c. 12.* hæc refert: *LEGISTAS etiam, CANONISTAS, physicos, artistas, philosophos, capellanos, clericos, laicos etiam multos, milites, nobiles, domicellos aliosque ministrales numero multum valde multiplicatos in suo ministerio deputatos decenter sustentavit.* Floruit seculo XIV. GOSWINVS SALVNVS, consiliarius archiepiscoporum Colonensium Friderici & Theodori & officialis illius dioceseos, de quo PETRVS SALVNVS AQUILIUS in præfat. ad Tancredum de ordin. iudiciar. hæc habet: *Is post annum Christi MCCCLXVIII. in Italia studiorum causa profectus, ac Bononie & Papiæ Baldi Perusini, nobilissimi iuris interpretis, auditor, & Antonii de Butrio & Petri Anchorani, aliorumque doctissimorum virorum familiaritate usus, multos autores non sine magno sumtu vigiliisque conquisitos & descriptos secum IN GERMANIAM aduexerat.* Quis vero affereret, Salunum, cum officialis archiepiscopi Colonensis esset, iuris vtriusque vsum neglexisse, in quo in Italia in-

nutri-

nutritus erat. Anno 1340. Henricus episcopus Lubecensis fecit testamentum, ubi (1) occurrit clausula de exequenda vltima voluntate, quæ formulas iuris ciuilibis & canonici sapit, (2) clausula codicillaris hæc: *hanc nostram voluntatem esse volumus & si valere iure testamenti non poterit, valeat saltem iure codicillorum vel cuiuslibet alterius vltimæ voluntatis*, (3) clausula priuationis: *quicumque contra hanc voluntatem nostram vltimam venerit, ipsam in iudicio vel extra impugnando, hunc expertem esse volumus omnis emolumenti &c.* In charta de anno 1337. occurrit venditio villarum *Stoue & Hustekouue* a Conrado Bernhardo & Reymaro, fratribus de Plesse facta, ubi in fine hæc occurrit clausula: *renunciantes pro nobis & heredibus nostris in perpetuum exceptioni doli mali, non soluti pretii, beneficio restitutionis in integrum, actioni in factum, conditioni sine causa & omni alii auxilio & beneficio, tam iuris quam facti, quod contra hunc contractum aut quamlibet eius partem posset obiici quomodolibet vel opponi.* In emtionis instrumento de anno 1311. quo Adolphus comes Holsatiæ quædam vendidit, occurrit hæc clausula: *exceptioni non datæ non solutæ pecuniæ, nec non omni alii iuris & facti auxilio renunciantes.* In charta de emtione villæ Seretze de anno 1318. hæc clausula occurrit: *exceptioni non datæ non solutæ, non numeratæ & in usus nostros non conuersæ pecuniæ renunciantes omnino.* In charta de emtione villæ Groten per Henricum episcopum Lubec. de anno 1337. eadem clausula occurrit, quæ ante est notata de venditione villarum *Stoue & Hustekouue*, quæ etiam reperitur in aliis eiusdem episcopi chartis de anno 1332. 1334. 1335. 1336. Ex his & pluribus aliis testimoniis evidens est, iuris vtriusque usum iam ante erectas academias in dioccesibus prælatorum fuisse. Ceterum, quod fora secularia concernit, etiam hoc facile concesserim in *causis publicis & negotiis principum* inter se usum quendam iuris vtriusque occurrere, & ad iura tam ciuilia quam canonica prouocari, præsertim cum etiam Cæsares, prout supra monui, in suo comitatu *legistas & canonistas* haberent. Notabile diploma Rudolphi I. Imperatoris de anno 1281. occurrit apud TOELNERVM in *histor. pala-*

Habere etiam usum decretales cum iure Romano in causis publicis.

*Sed non ex
causis priua-
torum quoad
fora extra
diœceses præ-
latorum.*

palatin. & quidem in calce operis inter diplomata p. 78. ubi hæc clausula occurrit: *renunciantes expresse pro se & suis here-
dibus exceptioni doli mali, in factum, omnique auxilio iuris,
CANONICI ET CIVILIS, per quod dicta conuentio siue ordi-
natio posset infringi, vel ab eorum altero immutari &c.* Plures
huiusmodi formulas habet HERTIVS *de consult. legibus & iu-
dic. &c.* §. 14. Ast in causis priuatorum & foris oppidanis iu-
ris vtriusque praxis per hæc tempora incognita fuisse videtur.
Equidem legistæ etiam in his sese ingerere tentarunt, id quod
ex §. XIX colligi posse videtur, sed sine felici successu. Nam
fora secularia institerunt patriis & antiquis moribus, & proces-
sum decretalium haud admiserunt, id quod vel inde patet,
quod circa medium seculi XV. ordines imperii conquesti fue-
rint, Doctores vtriusque iuris demum ante 50. annos loco sim-
plicitatis Germanicæ argutias iuris vtriusque introduxisse,
vti mox dicendum erit. Scilicet postquam academix in Ger-
mania institutæ sunt, tunc demum vtriusque iuris praxis vni-
uersalis vbique erupit, & huc procures imperii, vbi de refor-
matione instituenda cogitarunt, respexisse videntur, id quod
ex sequentibus clarius apparebit.

*Dubium re-
mouetur ex
speculo Sue-
nico.*

§. XXVIII. Equidem insigne adhuc superest dubium,
quod etiam CONRINGIVS *de orig. iuris Germ.* c. 26. tantopere vr-
get, quod scilicet in speculo Sueuico *lib. 1. c. 5.* dicatur: Aus den
zweyen Büchern (decret und decretal) nimmt man an, die Rechte
der geistlichen und weltlichen Gerichte bedarff, quem locum etiam
supra §. XVIII. adduxi: Verum auctorem huius speculi ni-
mis liberalem, aut ad minimum verba eius corrupta fuisse vel
inde constare, quod ipse auctor, vbi materias *ciuiles & foren-
ses* tractat, eas non petat ex decretalibus, sed vel ex iure Ro-
mano vel antiquis Germanorum moribus, qui non vbique re-
spondent placitis pontificiorum. Quin quod ipsum specu-
lum Saxonicum in materiis ciuilibus varie recedat a iure cano-
nico, quod indicium præbet, Germanos pristinis moribus ad-
huc inhæsisse, in ecclesiasticis vero *decreti* rationem habuisse.
Apparet hoc ex ipsa computatione graduum, quam autor spe-
culi Saxonici *lib. 1. art. 3.* tradit, quæ sane cum iuris canonici
nouiori

nouiori computatione conuenit, vt scilicet a stipite communi
vbique computatio instituenda sit, id quod ex his verbis con-
stat: Nun mercket, wo sich die Sippe anhebet, und wo sie sich
endet. An dem Haupte soll man verstehen Mann und Weib 2c.

Conf. B. DN. STRYK. in *vs. modern. tit. de rit. nupt. §. 15. in f.*

Huc etiam collimant constitutiones tum Friderici II. tum Ru-
dolphi imperatorum, supra §. XVIII. allegatae, quibus hæc no-

tabilis adiicitur clausula: Man soll auch die weltlichen Gerichte an
ihren Rechte behalten, vel vt clarius dicitur in *Rudolphina san-*

ctione; Man soll auch die weltlichen Gerichte an seinen Rechte
behalten, quo ipso imperatores præcauere voluisse videntur,

ne in causis secularibus & foris ciuilibus a pristino iure rece-
deretur propter decretales. Equidem CONRINGIVS *de orig.*

iur. Germ. c. 26. verba adducta in diuersum plane sensum acci-
pit, scilicet iudiciorum quoque ciuiliū processus iuxta pon-

tificium ius instituendos esse; sine dubio enim arbitratur, vo-
cem *ihren Rechte* in citata clausula referendam esse ad proxi-

me præcedentia, vbi agitur de *iure* ecclesiastico seu canonico.
Ast vero hæc explicatio quodammodo contorta est, cum sim-

plicior sensus sit, *iudicia secularia suis propriis iuribus relin-*
quenda esse, qui ex *Rudolphina sanctione* euidentius colligitur,

vbi non dicitur: an *ihrem Rechte*, sed potius an *seinen Rechte*.
Accedit, quod imperatores diserte vsum iuris canonici re-

stringant in verbis antecedentibus ad causas ecclesiasticas an
geistlichen Dingen, quod necesse haud fuisset, si eius auctori-

tatem quoque in causis secularibus admittere voluissent, prout
obseruat B. RHETIVS *de auctor. iur. canon. inter August. con-*

fess. consortes cap. 1. n. 151. Ex quo concludo, (I) seculo XIII. *Confessaria,*

ius canonicum quidem in Germania obtinuisse, magis ta-
men in causis & foris ecclesiasticis: in causis & foris seculari-

bus ius antiquum Germanicum viguisse: (II) seculo XIV. decre-
tales quoque passim, præsertim in ditionibus episcoporum &

abbatum, imo & imperatorum palatiis, inualuisse, quoad causas
seculares, vt tamen simul ad ius Romanum quoque prouoca-

retur, & illa relinqueretur iuri canonico prærogatiua, quam an-
tea attuli. Nam in his locis iam cateruatim legistæ & canonistæ

Quin potius
in causis secu-
laribus & fo-
ris ciuilibus
ius antiquum
Germanicum
expresse re-
tentum est.

fouebantur & prædominabantur, quippe qui iam per omnes terras & prouincias Europæ sese diffuderant. Memorat MATTHÆVS PARISIENSIS in *hisor. Anglic. ad ann. 1239. p. 411.* Henricum III. Regem Angliæ, *ad curiam Romanam legistarum suorum misisse, quorum magnam cateruam retinuit, quasi venator canes venaticos super electores prælatorum discopulandos.* Quocirca si credendum est CONRINGIO *de orig. iur. Germ. c. 30.* qui confectionem speculi Sueuici ad seculum XIV. reiiicit, facilius admitti potest, auctorem eius de aliquo eius vsu loqui etiam in causis & foris secularibus, quia tum iam quoque iuris Romani vestigia occurrunt, cuius ipse auctor speculi Sueuici mentionem facit. Minime vero (III) asseri potest, inde iuri canonico prærogatiuam deberi, quod diu ante receptionem iuris Romani vigorem in praxi habuerit, cum fere simul & eodem tempore vtrumque ius in materiis secularibus vigere cœperit. Nihilominus tamen sua iuri canonico illibata manet prærogatiua præ iure Romano, quam aliunde habet, prout antea monui.

De eradicando iure utroque seculo XV. frustra cogitatum est.

§. XXIX. Seculo XV. adeo iam vbique iuris vtriusque periti & doctores sese intruserant, & subtilitatibus suis otiosis, quibus eo tempore constabat iurisprudencia, omnia conturbauerant, vt de his eiiciendis cogitaretur. Manifestum id ipsum est *ex reformat. Friderici III. de anno 1443. apud GOLDASTVM p. 1. der Reichs-Satzung p. 167. art. V. & VII.* Vbi de abolendo utroque iure in causis & foris secularibus actum est. In *art. V.* ita cauetur: Alle doctores sie seynd geistlich oder weltlich in heil. Römischen Reich teutscher nation sollen nach Land der fürgenommenen reformation an kein Gerichte bey keinen Richten, auch in keines Fürsten oder ander Rätthe mehr gelitten, sondern ganz abgethan werden. Sie sollen auch fürbaß hin vor Gericht oder Recht nicht weiter reden, schreiben oder Rath geben. Rationes huius reformationis plures enarrantur in *declarationibus subiectis*, inter quas tertia declaratio notabilis est: darum daß sie Stieffväter und nicht die rechten Erben des Rechts sind. Denn sie nehmen ihn den rechten Grund der Wahrheit, und bringen durch ihren unordentlichen Geiz das Recht zu einen solchen Unglauben, daß
kein

kein from Mann sein Vertrauen darinn mehr setzen mag, das hat eu-
 re verkehrte Lehr inner funfzig Jahr zu wegen bracht, wo
 ist es vor erhört worden! Hæc declaratio ad vtrumque ius *Simul tamen*
 tam *canonicum* quam *ciuile* spectat, cum ipse *articulus V.* de *de recentiore*
 doctoribus iuris tam *canonici* quam *ciuili* loquatur. Atque *utriusque iu-*
 vtriusque iuris doctrinam demum *ante quinquaginta annos* in *foris secu-*
 h. e. circa finem seculi XIV. in foris & causis secularibus insi- *laribus testa-*
 gnem accepisse auctoritatem, exinde patet, simulque constat, *tur.*
 iuris canonici doctrinam in prædictis causis eodem tempore
 & modo inualuisse. In *art. VI.* cautum est, ne clerici iudiciis se-
 cularibus intersint, denn ihnen in weltlichen Sachen nicht gebühren
 will zu handeln, wiewohl sie sich darinn zeigen wollen, um mercklich
 grosser Ursachen willen, die hier nicht alle noth sind zu erzehlen. In
declarationibus ad hunc articulum variæ adducuntur rationes,
 quarum vltima hæc est, denn was ihnen Sünde, ist uns recht, und
 was ihnen recht, ist uns Sünde. Respexit sine dubio auctor decla-
 rationum ad iuris *canonici* & iuris *Romani Germanicique* diffe-
 rentias, cum clerici vbiq; ius suum intrudere conentur sub
 specie vel *æquitatis* vel *peccati*, prout antea dictum est, id quod
 præcauere voluisse laici videntur. Denique septimus articu-
 lus disponit, quatenus iura Romana seu Cæsarea obtinere
 debeant, h. e. illa so durch die Rechts-Verstandigen mit lauter
 Grund klarer Wahrheit ohne Arglist rechtlich erkannt sind, quo ipso
 tamen non satis definitum est, quousque ius Romanum obti-
 nere debeat. Verum hæc reformatio caruit effectū, postquam
 necessaria reformatio in academiis neglecta est, sine qua tamen
reformatio iudiciorum & fori effectum habere non potuit, &
 præterea ius canonicum iuri ciuili ita commixtum fuit, vt ab
 eo separari amplius haud potuerit, adeoque retento iure ciuili
 in certis capitibus, iuris canonici vsus quoque exspirari non
 potuit. Quotidie enim ex academiis Germaniæ tanquam ex
 equo Troiano prodibant heroes iuris vtriusque, qui morum
 Germaniæ ignari *peregrina iura* substituerunt, imo, vt ait *Hot-*
tomannus in Antitribon, c. 13. *utriusque iuris doctrinam ita com-*
miscuerunt, vt eorum vsus & practica prope *inseparabilis fa-*
cta sit. Hoc modo exteri principes, qui ciuitates suas publicis
 F 2 scholis

scholis dotare voluerunt, coacti sunt ob hanc mixtionem iuris quoque canonici exercitium recipere, ita ut in pluribus Germaniae partibus a iuris canonici lectionibus nondum expedire se possint. Atque ita per Friderici III. reformationem iuris canonici auctoritas in foro non abolita sed potius stabilita & usque ad tempora reformationis traducta est.

*Ius canonici-
cum continetur
in legibus
imperii sub
voce gemeine
Rechte.*

§. XXX. Quæ cum ita sint, non adeo mirandum est, quod postea in legibus publicis imperii ad ius canonicum tanquam commune prouocatum fuerit. Hoc imprimis apparet ex legibus publicis seculo XVI. latis, cum in *recess. Wormat. de anno 1521.* Assessores cameræ imperialis iubeantur pronunciare *nach des Reichs gemeinen Rechten.* Equidem CONRINGIUS *de orig. iur. Germ. c. 33.* ubi hunc locum integrum adfert, subiungit: *communis iura indubie Romana sunt*, quod tamen indubium non esse arbitror. Nam ex serie rerum hætenus adductarum liquidum dedit, ius canonicum simul cum Romano receptum & permixtum esse, ita ut illud huic prævaleret. Cum itaque utrumque ius ubique esset receptum, in subsidium quamuis & non integre, utrumque ius quoque nomine *iurium communium* contineri satis probabile est. Collimat huc quoque constitutio Caroli V. contra anabaptistas de anno 1529. ubi §. 1. *ius commune* distinguitur a *iure Cæsareo* his verbis: *Wiewohl in gemeinen Rechten, (iure canonico in tit. de apostat. & reiterant. baptisma)* geordnet und versehen, daß keiner so ettmahl nach Christl. Ordnung getaufft worden ist, sich wiederum oder zum zweytenmahl tauffen lassen, noch derselben einigen tauffen soll, und fürneml. in Kayserslichen Gesetzen, (*tit. C. ne sacrum bapt. iteret.*) solches zu beschehen bey Straffe des Todes verboten. Ex hoc loco liquidissime apparet, *ius commune* potissimum *ius canonicum* denotare, quo intuitu si ad *ius Romanum* speciatim prouocatur, appellatio des beschriebenen Kaysersl. Rechten adhiberi suevit, vid. *constit. Carol. V. crim. in præf. item art. 116. 118. 120. 121. 135.* Obseruat id ipsum quoque Ictuseximii iudicii KVLPIVS in *diff. epistol. de German. leg. veterum ac Romani iuris in republ. nostra origin. ut auctor circa fin. ubi putat, distinguendum esse inter merita causæ & formalia processus;*

sus; ita ut si in his *adius commune* prouocetur, *ius canonicum* & *Romanum* intelligi debeat, in illis vero ius antiquum Germanicum, quod *suo modo* admitti potest. Prius eo certius & verius est, quo magis constat, processum *cameralem* & *iuris communis* plane abhorrere a processu antiquo Germanico, & vnice conflatum esse ex iure tam *Romano* quam *canonico*; imo magis ex *hoc* quam *illo*, quia *distinctius* processum ius canonicum tradidit, & clarius proposuit, quam quidem ius Romanum.

§. XXXI. Recepto ita iure canonico & Romano non potuit non ius antiquum Germanicum insignem accipere cladem & paulatim obsolescere. Hoc nouum argumentum suppeditat, ostendens, quanto in pretio ius vtrumque apud Germanos fuerit, ut etiam mores Germanicos eradicare eis, que leges novas genio Germanorum haud respondentes, surrogare potuerit. Huius rei quatuor adducit causas KVLPI-
SIVS in cit. epist. circa fin. Primam & potissimam in pontifices Romanos coniicit, qui prætenu vicariatus Christi nihil non egerunt, ut super omnes reges ac ipsum imperatorem sese eueherent. His ausibus cum Germani etiam constitutionibus editis acerrime resisterent, callide pontifices eas suppressere sunt annisi, decretales suas publicantes, & in locum legum antiquarum eas obtrudentes, quibus pontificiam eminentiam adstrui posse iudicabant. Violentius adhuc egit, sed expressius eo ipso mentem suam declarauit Gregorius XI. edita bulla, qua totum ius antiquum eliminare conatus est, unde ad minimum diminutio iuris antiqui orta est. Alteram ponit in Academiarum erectione per Germaniam. Hæ enim ad exemplum Italicarum, ut priuilegiis, ita docendarum discendarumque rerum disciplinis instructæ fuerunt, in quibus cum leges Germanicas prælegi dudum interdictum esset, sola vero *Cæsarei* ac *pontificii* iuris professio vigeret, in Germania similis deinceps ratio seruata est. Præterea tertio infelicitas temporum non parum promouit studium iuris peregrini, dum in turbis eiusmodi publicis de conseruando iure antiquo parum hi, quorum intererat, solliciti esse poterant. Denique quarto loco adfert KVLPI-
SIVS nouitatis

*Inde ius anti-
quum Germa-
nicum ma-
gnam accepis-
se cladem o-
stenditur.*

studium, Germanis maxime proprium, quod præterea persuasio communis, ius pontificium & cæsareum esse thesaurum cælestem iuxta edictum Ludouici Bauari, magnopere adiuuit.

CAP. II.

DE

FATIS IVRIS CANONICI POST REFORMATIONEM IN TERRIS PROTESTANTIVM.

§. I.

Lutherus ab initio timidius egit.

Ostendimus hætenus, quos progressus quæue incrementa ceperit ius canonicum ad illud vsque tempus, quo serenior lux euangelii affulserit. Iam erudendum est, qua auctoritate polluerit ius canonicum, postquam credula illa, ad superstitionem vsque, ingenia e perniciosissimarum opinionum laqueis se extricare, diuina annuente gratia, studuerunt. Quemadmodum itaque tenuia cuiuscunque rei solent esse principia, ita & euangelicorum illum antesignanum diuinique verbi præconem, LVTHERVUM, principio quodammodo trepidasse constat, cum tantum opus moliretur. Pontificis enim decreta impugnare, tum temporis quid aliud erat, quam Dei ipsius vocem in dubium vocare. Hinc cum procellam iam ex thesibus suis ortam videret, litteras ad Leonem X. papam dedit, in quibus se imminentis tempestatis auctorem oppido fatetur. Theses enim suas appellat *schedulam disputatoriam*, vnde mox incendium sit exortum, quo totus iam conflagraret mundus. Addit tamen se priuato & cæco impetu non disputasse, sed facultatem, auctoritate apostolica concessam, legitime vsurpasse. Pergit se non *canones*, non *dogmata*, sed *problemata* proposuisse, eorumque addit resolutiones cum hac submissione humillima: *Beatissime Pater, prostratum me pedibus tuis offero, cum omnibus quæ sum & habeo:*

beo: viuifica, occide; voca, reuoca; approba vt placuerit: vocem tuam vocem Christi in Te præsidentis & loquentis agnoscam.

§. II. Tantum vero abest, vt Papa verbis his clementior factus, quin potius, dum Lutherum, vt reuocaret, flectere non potuit, acheronta mouere animum intenderit. Mox excommunicationis fulmen in eum vibrauit non solum, sed & Colonienfibus & Louanienfibus in mandatis dedit, vt scripta eius comburerent. Lutherus vero cum videret, Papam cœlum terramque mouere, animosior factus, alto brutum illud fulmen aspexit supercilio, & nihil moratus, conuocata affixis schedulis scholastica iuuentute, & magna doctorum hominum comitante caterua, Wittebergæ extra portam quam Elystræ vocant, extructo ad hunc finem rogo, Anno MDXX. die X. Decemb. *decretales* concremauit, in hæc prorumpens verba: *Quia Tu impie liber conturbasti sanctum Domini, ideo Te conturbet ignis æternus. Sicut fecerunt mihi, sic feci eis, inquit Samson &c.* Et deinde magno stipatus comitatu in urbem rediens, postridie e cathedra auditores suos monuit, vt a papisticis sibi cauerent statutis, quemadmodum ex Sleidano hæc recenset ZIEGLERVS in *Dissert. prælim. notis suis ad Instir. Lancelot. præfixa. §. LXIV.* Qua intentione hoc ipsum fecerit Lutherus, facile quilibet cogitando assequi potest; quemadmodum enim hac ratione auctoritatem Papæ & dogmata eam stabilientia, scripturæ S. aduersa, conculcabat, ita hanc ipsam penitus extirpari posse credebat, si ius canonicum, Maiestatis papalis fulcrum, primarium, damnaret & aboleret.

§. III. An autem, postquam hac ratione exequiæ factæ sunt iuri canonico, illud ab eo tempore prorsus exanime, & sine vsu omni fuerit, vt qui ex eius cadauere resuscitati fuerint cineres, inania reputari debeant terriculamenta, vt inquit ZIEGLER *loco citato*, de eo iam solliciti erimus. Et constat sane, ne Wittenbergæ quidem æquo animo acceptum, ne dicam approbatum fuisse hoc Lutheri factum; nam HENNINGIVS ab GOEDEN & HIERONYMVS SCHYRFFIVS, Icti academix eiusdem cele-

Aegre hoc tulerunt Icti Wittenbergenses.

celeberrimi, minime conatus Lutheri approbarunt, sed liberiori illos perstrinxere iudicio, mustitantes, suam hic præcipue rem agi, suasque exagitari professiones. Potuisse Lutherum ea, quæ sacro codici aduersantur, funditus extirpare ex iure canonico, & reliquam decretalium partem, quæ & processum iudicarium contineret, illæsam ac intemeratam ipsis reseruare. Ex decretalibus addisci debere processum, qui in omnibus iam obtineret tribunalibus, ingentemque metuendam esse confusionem, si ille e iudiciis proscriberetur, aliusque ordo iudiciarius in eius locum surrogaretur; se non diffiteri, ius canonicum mendis ac erroribus crassissimis scate- re, attamen & copiosissimam in eo rerum vtilium messem esse. Hæc & alia tum temporis a prædictis ICtis regerebantur. Vid. LINKIVS *ad decretal. in præfat. in f.* Insuper varia ac diuersa de hoc facto Lutheri extare iudicia, multis illud vt nimis temerarium inculpantibus, testatur HUNNIUS *de interpret. & autor. iuris cap. IX.*

*Ipsimet prote-
stantes ad ius
canonicum
postea prouo-
carunt.*

§. IV. Non apparet, Lutherum ICtorum propugnationi iuris canonici sese posthac eadem animi fiducia opposuisse, præsertim cum magis de repurganda doctrina sollicitus fue- rit, hanc prouinciam ipsis, qui iura mutare & corrigere pos- sunt, relinquendam esse arbitratus. Cum itaque ICti vt ius canonicum factum rectum conseruarent, omnem mouerent lapidem, eius auctoritas in capitibus, quæ cum fidei nostræ ar- ticulis aperte non pugnant, nequaquam est diminuta. Con- stat hoc ipsum etiam vel inde, quod ab iis, qui relicto papi- smo puriori doctrinæ nomen dederant, pro norma & regula vbique allegatum fuerit, prout inferius fusius demonstrabi- mus. Iam quidem illustre aliquod ex actis publicis exemplum allegasse sufficiet. Promiserat Ferdinandus in transactione Cadana, omnes processus camerales in causa religionis pen- dentes quieturos esse, cui tamen camera morem non gessit, sed per mandata S. C. præcipue contra Hamburgum & Min- dam præcepit, vt eiectis clericis bona ecclesiastica restituerent, imo & ipsam doctrinam pontificiam in pristinum statum re- uocarent, vt ex Goldasto refert SCHILTERVS *in historia pac. relig.*

relig. p. 103. Cum vero protestantes cameram, vt suspectam, recusarent, noluit illa recusationem hanc admittere, & quidem ex ea ratione, quod iure ciuili iudex ordinarius tanquam suspectus non possit recusari, sed necesse sit, vt alius ei adiungeretur. Huic vrbs Mindensis reposuit: Sie könne nicht glauben, daß Sie das Cammer-Gericht nicht sollten oder möchten recusiren, sondern Ihnen ein Bischoff zugeordnet werden müsse. So wird Sie auch aus der Rechts Lehrer Meynung berichtet, daß solch Kayserslich Recht nicht im Brauch sey, sondern man branche in denselbigen die Satzung der geistlichen Rechte, quæ sententia a multis approbata est collegiis, vid. HORTLEDER *de caus. B. G. L. 7. c. 6. §. 13. & c. 15.*

§ V. His postea & aliis controuersis magno cum feruore ab vtraque parte agitis, tandem recessus imperii Spirensis de Ao. 1544. rem ita temperauit, vt *ius commune scriptum* quoad status Augustanæ confessioni addictos suspenderetur. Sed cum comitia Augustana habenda essent anno 1555. Imperator commissariis suis in mandatis dedit, vt impugnarent illam suspensionem, allegantes, maximi rem esse præiudicii, si vsus iuris communis abrogaretur, cum partim ante, partim post Christum natum conditum esset, vbi nulla adhuc christianæ religionis diffidia cognita fuissent, adeoque sub prætextu religionis illud ius non debere labefactari, quin & plerisque negotiis religionis prætextum ita affingi posse. Sic quoque polygamie accusatum posse prætere, hoc esse religionis negotium, cum in eo Iacobum patriarcham habuerit antecessorem. Vide hæc latius deducta in LEHMANNI *actis publ. de pac. relig. p. 1. lib. 1. c. 29. p. 59.* vbi inprimis hæc ratio adfertur, quam etiam ipsi Icti Wittebergenses obseruant: Es würde auch um Vielheit und Gröffe willen der geschriebenen Gesetze und Rechte, auch von wegen der Scribenten unzählbare Bücher, für ein unmöglich Ding geachtet, eine gewisse Regel oder Unterscheid zu geben, oder zu machen, aus dem man möchte Erklärung haben und wissen, welche Rechte oder Gesetze diese Irrung der zwiespältigen Religion thäten betreffen oder nicht, &c.

Interim protestantes suspensionem iuris impetrant.

*Auctores
Schurffum &
Goedenium
reliqui secuti
sunt.*

§. VI. Mittamus iam negotia publica, & ad privata deueniamus. Afferuimus iam §. 3. SCHURFFIVM & GOEDENIVM abrogationi iuris canonici mascule sese opposuisse, quare & in decidendo ius canonicum strenue secuti sunt. Ita SCHURFFIVS Cent. I. Consil. LXXI. n. 18. 20. inquit: *Quando aliquid reperitur decisum ab ecclesia, tunc illud est seruandum in foro seculari, quia vnum ius iuuat aliud, sicut vna potestas iuuat aliam. Si enim, stante dubio in aliquo casu, recurritur ad consuetudinem, multo fortius recurri debet ad ius canonicum, quod est maioris auctoritatis quodque in vim consuetudinis valet. Imo ubi sunt opiniones inter legistas, nec reperitur decisio de iure ciuili, sed de iure canonico, quod illi sit standum etiam in foro seculari, etiam in terris imperii. Vbi deficit dispositio iuris ciuilis, vel variae sunt opiniones, debet seruari ius canonicum in utroque foro. Idem cent. 2. c. 1. n. 10. Porro leges ciuiles requirentes ad validitatem testamenti septem testes, ad alias vero ultimas voluntates quinque, per ius canonicum correctae sunt, & valent de iure & equitate in foro non solum canonico, sed etiam seculari. Idem Cent. 3. consil. LVIII. per tot. GOEDENIVS itidem parem tribuit iuri canonico vim in decidendo: praesupponit enim, iuris ciuilis finem bonum publicum esse, & iuris canonici finem animae salutem & bonum publicum fol. 58. n. 50. & 6. n. 11. Hinc infert, debitorem pignus repetentem posse adire iudicem ecclesiasticum, si ciuilis velit tueri creditorem propter praescriptionem pignoris, cum talis praescriptio correctae sit per ius canonicum. Vid. consil. LIV. n. 13. Imo cons. 18. n. 8. ait: ius canonicum coordinari iuri politico & gentium, inde canonem redintegranda etiam in foro ciuili locum habere ad correctionem peccati. Consil. 13. n. 9. Quamuis vero a GOEDENIO plura adhuc ante reformationem consilia scripta sint, constat tamen, eum nec postea mutasse sententiam, sed principia eadem constanter retinuisse. Adeo tenaciter hi duo promachi suam iuri canonico conferuare voluerunt firmitatem, & quoniam eorum non infima erat auctoritas, hinc reliqui illorum vestigiis insistere semper alloborarunt. Testis est MATTHIAS COLERVS, professor quondam decretalium Ienensis, qui*

qui anno 1586. edidit *processum executiuum*, vbi in *epistola dedicata* de horum auctoritate & asseclis ita scribit: *Huius generis prodromos habeo non exiguae auctoritatis, inter quos D. Henningus Gædenus, & D. Hieronymus Schurffius, ut ætate præeunt, ita in hac parte circa materias, de quibus ipsi scripserunt, facile primas obtinent. Et paucis interiectis: Quorum vestigiis institerunt nostri temporis Doctores, Licentiatus Conradus Mauferus, D. Ioannes Schneiderwinus, D. Matthæus Wesenbecius, D. Ioachim Beust nobilitate generis & familiæ per se clarus, nunc vero propter scientiam iuris, omniumque aliarum honestarum artium atque doctrinarum solidam cognitionem, multo celebrior redditus, & superius nominatus Hartmannus Pistoris, denique etiam D. Iacobus Thomingius, plerique mihi vel ut præceptores, vel ut in eodem stadio mecum discurrentes, ac collegæ quondam notissimi ac familiarissimi, qui omnes in suis lectionibus & observationibus aut responsis, simul etiam monstrarunt usum practicum harum prouinciarum, quæ iure Saxonico reguntur.*

§. VII. Et sane ipsa horum virorum, quæ publicam aspe-
xere lucem, scripta satis abunde docent, quod ne latum qui-
dem vnguem ab his antecessoribus suis recesserint. Ita enim
IACOB THOMINGIVS qui seculo XVI. floruit in consiliis suis p. 188. Thomingii,
n. 21. refert, *leges ciuiles vel imperatorias non seruari in aliena-
tione rerum ecclesiasticarum, etiamsi maxime iustæ sint & cum
ecclesiæ utilitate coniunctæ.* Idem p. 408. n. 85. concludit, ad-
eo in causis usurarum adhærescendum esse iure canonico, ut le-
gibus imperatorum contrarium in hac materia disponentibus ni-
hil sit tribuendum. Imo ius canonicum quoad repetitionem
usurarum acceptarum ab heredibus obseruari tradit, num. 90.
Producam iam in scenam ICtum, qui circa medium seculi
XVI. floruit, MATTHIAM WESENBECIVM, qui ius canonicum, ut Wesenbecii,
posterius, iuri priori derogare in materia præsertim appella-
tionis canonice statuit in *consil. 1. p. 11. n. 20.* Alibi ait, *ius cano-
nicum in præscriptionibus, utpote materia peccati & conscien-
tiæ, etiam in foro ciuili seruari consil. 2. p. 94. n. 38.* Pergit, &
recusari quemlibet iudicem posse existimat, cum, etiamsi hæc
dubium haberent de iure ciuili, per canones expresse decisa
sint,

Coleri.

sint, quibus merito standum esse in foro civili, ut in eo, quod iure civili controuersum, v. consil. VI. p. 31. n. 202. Denique remedia iuris canonici locupletiora esse civilibus, docet cons. 21. p. 659. n. 29. Infinita ille porro suppeditat axiomata, multum ad stabiliendum usum iuris canonici facientia. vid. Paratitla ad ff. tit. de pact. n. 9. & tit. de rit. nupt. n. 7. Ipse, quem antea citauimus, COLERVS putat, de iure canonico etiam obligari heredes ex delicto defuncti, etiamsi nihil ad eos peruenerit, ad hoc, ut purgentur manes & conscientia defuncti. vid. proc. execut. c. 10. n. 272. & P. I. c. 10. p. 329. n. 215. dicit in concernentibus peccatum leges non dedignari sacros sequi canones.

Schneidewini.

§. VIII. SCHNEIDEWINVS prodeat, de quo IOACHIMVS DE BEVST in oratione de vita eius commemorat, quod adeo familiaris fuerit Luthero, ut paterno eum amore dilexerit, filique loco, imo & in conuictu suo habuerit; adeoque & in doctrina pietatis & articulis fidei ab eo informatus & edoctus fuerit. Dedit præterea operam HIERONYMO SCHVRFEO & MELCHIORI KLINGIO, ut ita horum doctrinis imbutus non potuerit non ius canonicum eiusque auctoritatem inter protestantes propagare. Inde tit. de nupt. scribit: Si sumus in materia ecclesiastica seu spiritali i. e. concernente peccatum, & ius canonicum in utroque foro seruatur; quando in quibusdam casibus ius civile deficit, vel variae sunt opiniones, tunc canones in utroque foro seruantur, & contra. Porro: nefas est, eos iungi, qui inter se parentum & liberorum loco habentur, & quia ius civile expresse non reperitur correctum per canonicam, illud sequimur. Inde concludere licet, quod si in eiusmodi casibus ius civile per canonicum correctum esset, huic omnino standum foret. Ipsius præceptor MELCHIOR KLINGIUS anno 1562. edidit lectionem ad lib. II. sexti decretalium, quo ipso satis demonstrauit, ius canonicum in foris protestantium non esse sublatum. Quid BEVSTVS senserit in causis matrimonialibus, videri potest in tractatu de matrimonio p. 132. Summus ille Marpurgensium Ictus VVLTEIVS, qui anno 1590. Iurisprudentiam Romanam edidit, in prolegom. p. 41. docet, ius canonicum pariter ut civile suos inuenisse interpretes, & fortasse nec numero pauciores, nec auctoritate infe-

Klingii.

Beustii.

Vultei.

inferiores, & p. 60. ex utroque iure utrumque forum aliquid mutuare ait, addens: Causarum tamen spiritualium earumque, quæ æternam salutem concernunt, ratio hæc est, ut in foro etiam politico legibus neglectis amplectamur canones iuri naturali & scripturæ sacræ consentaneos. Longe liberius procedit SIXTINVS REGNERVS, qui circa finem seculi XVI. floruit, & in *tr. de Regal. lib. 1. c. 6. p. 64. n. 118.* inquit: *Tanti ea, quæ a pontificibus constituta & in iuris canonici libros relata, a secularibus principibus & aliis fiunt, ut ius canonicum etiam in usu sit, & in camera imperii in iudicando obseruetur. Non tamen propter pontificis auctoritatem, sed propter vim consuetudinis & spontaneum principum assensum ea approbatio facta est, ideoque eo iure non ut pontificio a papa facto, sed ut nostro utimur.* Huic proxime accedit EMERICVS A ROSBACH in *comparatione iuris civilis & canonici præf. p. 2.* ius civile eo referens, ut beatissima sit respublica; ius canonicum vero, ut ciuium actiones ad summam hominis felicitatem & salutem æternam dirigantur.

Sixtini
Regneri.

§. IX. Omnia, quæ hætenus adducta sunt, eo collinant, ut inde appareat, Ictos seculi XVI. in praxi celebriores, & quidem fere omnes, ius canonicum magno in pretio habuisse, eo-
que in decidendo usos fuisse. Id quod si conclamatum est, uti omnino est, eo minus dubitandum erit de seculo XVII. quo principia hætenus adducta per REINKINGIVM, CARPZOVIVM aliosque iuris monarchas ad nostra vsque tempora, euidentissima praxi accedente, propagata sunt, ut nullo modo asseri possit, ius canonicum in foris protestantium per reformationem esse reiectum, & in paucis saltem retentum. Possem præterea magnum adhuc eorum cumulum congerere, qui ius canonicum pro aris & focis inter protestantes propugnare annisi sunt; sed breuitatis studio paucos ex his saltem adferam. Et primo quidem ut ab ipsis Wittebergenlibus initium faciam, EBERHARDVS A WEIHE, decretalium in Academia Wittebergensi quondam Professor, post Cancellarius Brunsvicensis, publicam habuit orationem anno 1588. ubi ius canonicum merito & licite in scholis & foro fidelium locum obtinere, doceri, obseruari,

Non defuere
quoque defen-
sores iuris ca-
nonici inter
protestantes.

feruari, ac publicæ utilitatis gratia, humanæque necessitatis, ipsius commercium fidelibus concedi debere, contendit. Exstat etiam oratio IOANNIS ZANGERI in ipsa Academia iam nominata, Professoris decretalium, habita anno 1594. monstrans pontificem legis condendæ potestatem non habere, & tamen ius canonicum a pontificibus compilatum merito ac licite in foris & scholis doceri & obseruari. Memorabilis est obiectio, quam sibi ipsi format his verbis: *Illud excutiendum restat, quam ob causam Dux Saxonie Fridericus, tertius, & frater huius Ioannes electores imperii, etiam post instauratam lucem veræ & salutaris doctrinæ cælestis, & manifestatam Romani Anti-christi tyrannidem, nihilominus tamen, in hac Academia, doctoribus iuris fecerint facultatem, ius pontificium docendi, & id ipsum non modo permiserit elector Ioannes Fridericus, sed & MANDAVERIT; & reliqui etiam electores, Mauritius Augustus, & Christianus idem voluerint, & princeps noster clementissimus D. Fridericus Wilhelmus Dux Saxonie & ducatus septemviralis administrator nuperrime statuerit.* Inde apparet, in Saxonia iuris huius studium per expressas principum iussiones retentum, propagatum & confirmatum esse. In sequentibus postea accumulatur rationes, quæ pro iuris canonici praxi facere possunt, quas hic repetere nimis longum foret. Similiter IOHANNES DAVTH Professor Lipsiensis in tractatu *de testamentis & successionibus* anno 1594. edito in prolegom. n. 8. prolixè hanc pertractat quæstionem, quam tandem affirmat asserens: *Hanc Augustanæ confessionis publicatæ sententiam esse observantia electorum, principum, statuum reformationum subsequuta, omnium, quotquot in iure uniuerso habentur, interpretationum longe optima, indubitata, certissima, probat.* Cum in omnibus Academiis, ius canonicum solenniter legatur & explicetur atque in supremo imperii tribunali & electorum regum atque statuum auditoris decisionibus causarum adhibeatur. Hisce subiungit responsionem ad rationes dubitandi, & vltèrius praxin confirmat. ERNESTVS COTHMANN Professor Rostochiensis *Vol. 1. Resp. XXX. n. 70.* eandem fouet sententiam, secutus MODESTINVM PISTORIS *consil. 16. n. 6. vol. 1.* HVNNIVS Professor

fessor Giessensis in libello iam supra citato *de auctoritate iuris*, peculiare quoque constituit caput *de auctoritate iuris canonici*, ubi illam multis corroborat argumentis. CONRADVS RITTERSHVSIVS Ictus Argentoratensis idem intendit *in differentiis iuris civilis & canonici* anno 1638. editis & quidem *in proem. p. 9.* ubi etiam regulas infra adducendas & examinandas adfert. MATTHIAS STEPHANI Professor Gryphiswaldensis *in æconomia practica iuris* anno 1614. edita *Part. 3. p. 9. & in tr. de iurisd. lib. III. p. 1. c. 3. n. 23.* strenuum defensorem iuris canonici agit, & cum prælaudatis praxin eius propagavit, ut alios iam non tangam. Atque hi primarii iustitiæ antistites inter protestantes olim fuere, qui eo tempore florere, quo omnibus viribus cum pontificiis certandum fuit. Et tamen hæc certamina, persecutiones & cleri romani insidiæ non potuere ius canonicum e Ictorum protestantium manibus excutere, qui potius id nimis fouerunt, & doctrinam *de auctoritate eius in foris protestantium* posteris commendarunt, ut ita ad nostra vsque tempora traducta sit. Non necesse est, huius rei testes ex seculo XVII. adducere, qui in tanta ubique copia occurrunt, ut in iis referendis multum temporis insumendum esset. Imo si tantum REINKINGIVM CARPZOVIVMQVE nominauero, me meo satisfacisse officio, persuasissimum habeo, cum horum auctoritas adhuc in Consistoriis vigeat. Ut vero de horum omnium intentione eo rectius constare possit, breuiter eorum rationes, quibus adducti tale quid statuerunt, recensebo.

§. X. Harum primariæ sunt, quod ius canonicum ius civile perspicue interpretetur, quod contineat varias elegantesque multorum casuum determinationes apud Romanos nunquam auditas, quod, si aliarum gentium consuetudines cum Romanis coniungendæ sunt, (cum diuersarum legum, consuetudinum morumque consideratio in politicis negotiis, in deliberationibus imperii, in amicabilibus transactionibus & pacificationibus magni momenti sit;) excludere ius canonicum nullo pacto possimus, quippe quod contineat multa, imo & innumeralia publicæ rei non minus quam priuatæ salutaria, quæ argumenta potissimum adducit EBERHARDVS A WEIHE. Adducunt porro,

Rationes eorum qui ius canonicum propugnabant.

porro, quod etiam primo capite monitum est, ex *ipsis* canonibus plurima pontificiorum dogmata posse confutari, cui annectunt simile exemplum de Maximiliano deliberante, an libros Iudæorum quoscunque, sacris pandectis exceptis, flammis tradere conducere? ubi nihilominus negatiua obtinuit, hac scilicet ratione fuffulta, quod per hos ipsos libros Iudæorum somnia & deliria possent refutari. Alii auctoritatem ei conciliant ab auctoribus suis, Ictis & pragmaticis magni nominis, quorum opera & consilio pontifices in decretalibus conscribendis vsi sunt, adeo ut quia nominatim non sunt abrogatæ, illæsa conscientia, in quantum iuri diuino non repugnent, possint seruari, & inde concludunt, cum *Augustana confessione Artic. 16. ex legibus imperatoris & aliis presentibus i. e. civili & pontificio, magistratum iudicare posse.* Quo argumento potissimum Icti vsi sunt, ut ostenderent, praxin iuris canonici non repugnare cum Augustana confessione. Supra iam monitum est, *Cap. I. §. 24.* quanto in pretio Glossatorum auctoritas apud Ictos fuerit, & cum pontifices illos secuti sunt, & adhuc seculo XVI. Glossarum tradita instar *oraculorum* habebantur, iuris canonici quoque auctoritas inde conseruata fuit & commendata. Alii iterum ob præclara & aurea sanctorum patrum dicta illud magni fecerunt, alii & quidem plerique ob processum, foro nostro accommodatissimum; modum perpetuandi lites & protrahendi, non ipsi processui, sed eius abusi & rabularum forensium nequitie imputantes.

*Uterius id il-
lustratur ex
aliis argu-
mentis.*

§. XI. Sed non diutius his recensendis immorabimur, cum ex adductis satis superque constet, quanto in pretio apud plerosque ius canonicum fuerit omni prorsus tempore. Inde factum est, ut etiam post restauratam veræ religionis lucem, professio iuris canonici non solum retenta fuerit, sed etiam ius pontificium docendi facultatem dederint electores Saxonie reliquique principes. Creantur etiam adhuc hodie vtriusque iuris doctores, quo titulo insignitos esse oportet, quos camera imperii in numerum assessorum recipit. *Sie müssen der Rechte gewürdiget seyn.* Quæ sane indicia aperte monstrant, retinuisse principes protestantes, postquam ab ecclesia romana discesse-

cesserunt, & potestatem papæ abdicauerunt, ius canonicum, eoque in decisionibus causarum adhuc vti, eodem fere modo, quo, sublato licet antiquo rei Romanæ statu, leges tamen Romanæ non tantum per Germaniam, sed alia regna recepta sunt *in modum consuetudinis*. vid. ARTHVR. DVCK. *de auctor. iuris ciuilibis lib. 1. c. 7. §. 16.* Quod etiam fatetur ZIEGLERVS *dict. dissert. §. 76. in fine*, quamuis male hoc fieri asserat. Accedit, quod post tempora reformationis ius canonicum sub voce *iuris communis* in recessibus imperii allegetur, nunquam vero ei derogatum esse inueniamus. Sicuti vero ius Romanum tantum receptum est *in subsidium*, ita quando de limitibus auctoritatis iuris canonici quæritur, in genere asserere solent, *subsidium*. ius canonicum non in totum posse retineri, neque in totum esse reiiciendum, sed in iis tantum casibus, quibus verior euangelicorum doctrina ei repudium misit. GERHARD. VON MASTRICHT *in historia iuris ecclesiastici*. STRAVCH. *in amœnitæ iuris canonici part. 1. Eclog. 1. c. 13.*

§. XII. At vero cum hæc regula nimis generalis, indeterminata & ambigua sit, speciatim alii potiora capita iuris canonici congesserunt, in quibus fora protestantium praxin iuris canonici agnoscere solent. Collegerunt enim potissimum *octo capita*, quæ pro instituti nostri ratione hic adducere & examinare placet, disquirendo, an sufficientia sint ad exhausti-
Quem inf- nem quidam capita selectiora collegerunt.
 dum hodiernum iuris canonici vsum. Recenset ea STRVVIVS *syntag. iur. ciu. exercit. 2. §. 39.* & LINKIVS *ad decret. p. 33.* vt scilicet obtineat in causis (1) *matrimonialibus*, (2) *pactorum & emphyteuseos*, (3) *bonorum ecclesiasticorum*, (4) *piis*, (5) *testamentorum*, *fideicommissorum & detractionem quartæ spectantium*, (6) *præscriptionum*, (7) *iuramentorum*, (8) *ordinis iudiciarii*. RITTERSHVSIVS *in proleg. different. iuris ciu. & canon.* vndecim constituit capita, & cum eo alii, addentes causas *vsurarum*, *anticheuseos & decimarum*. Sed insufficientia horum capitum ex aliorum Ictorum protestantium scriptis apparet & facile demonstrari potest. Quidam enim ius canonicum valere putant instar *legis scriptæ*, quæ sententia est RHETII *in dissert. de auctoritate iuris canon. inter protestan-*

tes c. 1. aliorumque, quod illud expresse imperatoris Friderici II. ordinumque imperii consensu receptum in Germania anno 1236. & confirmatum sit a Rudolpho an. 1287. & quod imperator in capitulationibus sancte promittat, se seruaturum iura canonica. vid. *Capitulatio FERDINANDI III. artic. 38.* & *LEOPOLDI artic. 36.* quo posito integrum haud videtur, legem generaliter approbatam & præscriptam ad speciales materias restringere. Alii vero illud valere contendunt per modum *consuetudinis*, cui sententiæ adstipulatur *FRANZKIVS ad inslit.* Et quidem si per modum consuetudinis *prouincialis & particularis*, fane in eo peccant, quod de particulari vsu fori generales forment regulas: si vero *consuetudine vniuersali* inualluit, nihilominus fundamentum deficit, vnde cognosci possit, quatenus & quibus in materiis receptum sit. Ne dicam, quod ipsi doctores in his ipsis capitibus sibi non consent, cum alii plura, alii pauciora referant. Præterea facile ostendi potest, plura deesse capita, in quibus vsum præbet, ex omnium confessione, vt in iure patronatus, parochiali, aliisque materiis ecclesiasticis, in quibus Carpzovius vbique prouocat ad decisiones iuris canonici. Superfunt etiam plura adhuc instituta papalia in terris protestantium, v. c. capitula, monasteria, &c. quæ hodie a protestantibus iure veteri diriguntur, & principibus protestantibus in illa conceduntur omnia, quæ olim papa & episcopi sibi tribuebant, prout ostendit B. Dn. STRYK *de iure papali principum euangelic.* Si quis regerat, posse illa, si non *directo*, ad minimum per *indirectum* ad antea recensitas materias referri, eadem sane altercatio hic oritur, quæ semper viguit inter Ictos, super actionibus, quas per *indirectum* ad §. 28. *inslit. de action.* reducere volunt, vbi actiones b. f. omnes & singulas recenseri communiter statuunt.

Alii certas regulas pro vsu iuris canonici determinando fecerunt.

§. XIII. Cum igitur doctores viderent, illa octo capita non exhaurire vniuersum iuris canonici vsum, regulas quasdam adhuc eis superaddiderunt, quas etiam breuissimis excutiemus. Prima est: *Quoties res dubia est de iure ciuili, iure autem canonico definita, standum est iuri canonico & vice versa.* Secunda: *Quoties virumque inter se pugnat, toties quodlibet ius in suo foro*

foro seruandum est, nisi in materia peccati, conscientiae atque
 æquitatis, ubi præualet ius canonicum. Tertia: in dubio inter
 utrumque ius non est statuenda differentia. Quod primam at- *Prima regula*
 tinet, in omnium ore sunt πολυτρόλλα hęc: Vnum ius sup- *examinatur.*
 pletur per alterum, sicut vna potestas iuuat aliam, & illud Iusti-
 niani in Nov. 83. c. 1. sacras & diuinas regulas nostræ sequi non de-
 dignantur leges, quod pontifex in c. 1. & 2. X. de nou. oper. nun-
 ciat. gratanter accepit, & in hæc erumpit verba: Sicut leges
 non dedignantur sacros canones imitari, ita & sacrorum cano-
 num statuta principum constitutionibus adiuuantur, quod EBER-
 HARD A WEIHE in antea cit. orat. his comprobat verbis: Sa-
 tius est alterius prudentia in arduis deliberationibus uti, quam
 in ore habere promptam quidem sed inconsideratam & inconsul-
 tam in reddendo iure vel dicenda sententia, responsionem. Imo
 etiam tunc hanc regulam adhibendam esse censet, quando
 decisio quidem in iure Romano adest, sed ob interpretum
 contentiones incerta facta, & ita iure canonico decisa est.
 Ita vero sæpe factum, vt errores glossatorum per auctorida-
 tem iuris canonici ius constituerint. Apparet hoc in con-
 trouersia, vtrum filius legitimam simul & Trebellianicam de-
 trahere possit? Iure ciuili hoc negandum est, cum in Trebel-
 lianicam omnia imputentur. Sed glossatores antiqui id ipsum
 in dubium vocarunt, quorum sententia in c. 16. & 18. X. de testam.
 confirmata est, quo iure etiam hodie vtimur, vti ex sequenti
 responso ab illustri Facult. iurid. huius academix, anno 1712.
 Mens. Febr. concepto, apparet: Obwohl ausser allen Zweifel zu
 setzen, daß de iure ciuili nur allein die legitima abgezogen, und solche
 in Trebellianicam imputiret werden müsse. Dennoch aber und
 dieweil nach dem iure canonico expresse das contrarium verord-
 net, daß nemlich ein Sohn, und ex eius persona dessen Erben so
 wohl legitimam als Trebellianicam abziehen können, c. 16. & 18.
 X. de testam. welches auch in praxi dergestalt eingeführet ist, daß in
 fideicommissio conditionali, dergleichen hier zu finden, solche dis-
 positio statt finde, KNIPSCHILD. de fideic. c. 6. n. 180. B. STRYK.
 de success. ab int. diff. VII. c. 1. §. 27. HAHN. ad Wesenb. ad
 tit. ad SCt. Trebell. n. 6. in f. BRUNNEM. ad l. 6. eod. und daher

allhier nach dem iure ciuili nicht mag erkannt werden, so halten wir davor, daß derselbe so wohl legitimam als Trebellianicam, welche beyde allhier die Halbscheid von dessen Sohnes hinterlassenen Vermögen in sich halten, abziehen könne. W. R. W.

*Altera regula
illustratur.*

§. XIV. Vltimum axioma hoc suffulcitur fundamento, quod ii, qui corpus iuris ciuilis glossis illustrarunt, etiam pontificibus, ad decretales epistolas concipiendas, auctores fuerint, adeo vt integras leges in ius canonicum retulerint, quas *canonifatas* dicimus. Recensuit eas IOH. STRAVCHIVS *disser.* de origine iuris can. th. 28. Interim nec huius regulæ semper memores fuerunt doctores, cum sæpe fingant differentias iuris vtriusque, quæ tamen haud fundatæ sunt. Exempli causa huc tantum afferam quæstionem vulgatam: *an pignoratitia actio detur de iure canonico contra tertium possessorem?* quod plures aiunt, sed sine certo fundamento, vti ex sequenti responso apparet, quod ill. facultas huius academix anno 1711. Mens. Octobr. concepit: Als derselbe uns die uff eingewandte Leuterung Johann Kühnen Befl. an einen und Hannß Albrecht Wagners Kl. an andern Theils verhandelte acta zugefertiget ic. nunmehr aus denen acten so viel zu befinden, daß Befl. auf die Klage, inmassen sie angebracht, sich einzulassen nicht schuldig: Würde aber Kläger den quæstionirten Garten, wie sich den Rechten nach gebühret, von Befl. vindiciren, so ist alsdenn Befl. sich darauf einzulassen pflichtig. W. R. W.

Rationes decidendi.

Es weist der fol. act. 1. befindl. libell, daß Hannß Albrecht Wagner actionem pignoratitiam gegen Johann Kühnen, als igiten Besitzer des quæst. Gartens, angestellet und gebeten, daß er gegen Empfang des auf den Garten gethanen Geldes der 50. Thlr. denselben ihn wieder abtreten sollte, worauf der Befl. vorneml. exceptionem non competentis actionis opponiret, weil er den Garten nicht von Kl. sondern von Johann Heinrich Eggerten Pfandweise inne hätte, und er also sich an denselben halten müssen. Dessen ohngeachtet ist fol. act. 6. auf die Einlassung erkannt worden, wovon Befl. Leuterung interponiret, und kommt nunmehr die Sache

Sache auf diesen Haupt-Punct an: Ob die *actio pignoratitia* auch *contra tertium pignoris possessorem* statt finde. Ob nun zwar Leuterat sich vornemlich in æquitate iuris canonici gegründet, in welchen dieses nicht allein zugelassen. *c. cum contra 6. X. de pignor.* sondern auch in praxi angenommen seyn soll. MEV. p. 5. decis. 343. KOCH in prax. for. Germ. p. 2. pag. 240. BRUNNEM. ad l. ii. ff. de pign. act. welches auch so gar einige de iure civili behaupten. l. 40. §. 2. ff. de pign. act. Weil aber dennoch nach den gemeinen Rechten ausgemacht ist, quod actio personalis ex contractu descendens non detur contra tertium possessorem, auch bey der pignoratitia actione nirgends eine exception anzutreffen, vielweniger dieselbe pro actione in rem scripta mag gehalten werden. GODDEVS vol. 1. conf. Marp. 28. qu. 14. solches auch in dem alleg. l. 40. sich nicht befindet, als woselbst zwar behauptet wird, daß der debitor contra tertium pignoris possessorem klagen könne, des genus actionis aber dabey nicht gemeldet wird, ein folgl. secundum iuris rationem dieses de reali verstanden werden muß. SCHILTER. in pr. iur. Rom. ex. 26. §. 11. Welches auch gar fühl. von dem textu iuris canonici verstanden werden mag, als woselbst gleicher Gestalt, das genus actionis nicht exprimiret, mithin conueniens actio, realis scilicet, supponiret werden muß. SCHILTER. cit. l. §. 10. auch, was de contraria praxi angeführet worden, noch sehr zweifelhaftig ist, angesehen der Meuius de vniuersali Germaniæ praxi nicht zeigen können, nachdem andere bewehrte Rechts-Lehrer solche nicht einräumen, LYNCKER. in annal. ad Struu. tit. de pignor. act. LAVTERBACH. de pignor. act. §. 16. HAHN. ad Wesenb. cit. tit. n. 7. SCHILTER. c. l. §. 8. seqq. und in dubia praxi so lange bey dem iure communi zu verbleiben ist, bis das Gegentheil klar erwiesen, da doch so gar diejenigen, welche das contrarium de iure canonico statuiren, bekennen, quod illud in foro politico non habeat locum. RICHTER. vol. 1. conf. 54. n. 3. GOEDDEVS cit. l. n. 231. sonst gleichwol nicht unbekannt, quod inter ius civile & canonicum non sit statuenda iurium dissonantia, einfolglich wenn Leuterat gegen Leuteranten klagen wollen, er alsdenn rei vindicationem anstellen müssen, als welche in solchen Fall denen Rechten nach zugelassen ist. CARPZ. P. 2. C. 26. def. 5.

GOEDDEVS *cit. conf. qu 6.* SCHILTER. *cit. l. §. 9.* so hat nicht anders, als geschehen, erkannt werden mögen.

*Tertia regula
sub examen
reuocatur &
inde proba-
tur, ius cano-
nicum semper
iuri civili
præuallere.*

§. XV. Denique circa secundam regulam plerisque aquam hæere animaduerto. Constat, æquitatem esse vel *veram* vel *cerebrinam*, & hanc sæpe pro vera venditari, quemadmodum *superstitio* sæpe nomen *pietatis* assumit. Quemadmodum vero pontifex sibi arbitrium in doctrinis moralibus vindicauit, ita, quid *pium* & *æquum* dicendum sit, determinare potuit, adeoque ubi recedit a iure civili, hunc prætextum ubique allegat, quem nec I Cti protestantes debito modo examinarunt. Vnde reuera regula adducta vsum nullum præstat, cum non appareat, quomodo regula hæc: *quod si adsit discrepantia inter utrumque ius, quodlibet in suo foro sit seruandum*, stare possit cum limitatione subiecta: *nisi agatur de vitando peccato vel æquitate canonica ius durum corrigatur*. Eo ipso sane regula omnem vim amittit, quia ubi dissentit ius canonicum a iure communi, semper vel intuitu *peccati* vel *æquatis* vt plurimum *cerebrinae*, dissentit, & ita indistincte potius dicendum foret, in discrepantia vtriusque iuris præuallere ius canonicum. Hoc plerique fascinati sunt errore, vt, si res secundum ius canonicum decidatur, benigniorem sibi promittant sententiam, vnde facile sub prætextu vel *pietatis* vel *æquatis* vel *conscientiæ* obtinebit, qui secundum ius canonicum sententiam exoptat. Confirmat id ipsum DN. PRAESES in *Præfat. tract. de iure parochiali*, inquiens: *valde incertum & ambiguum adhuc est, in quantum & quatenus receptum sit ius canonicum. Prout enim aliqua sententia huic vel illi ex iure canonico arridet, eatenus receptio inde efformatur, nec difficile tunc est consentientes reperire, quoniam nulla sententia tam improbabilis, quæ non rationibus colorari aut a defensoribus laudari possit*. Et cum a primordiis iuris canonici illud statim in tanto fuerit pretio, vt præsumptio *æquatis*, *pietatis* & quod *conscientiis* consulere, pro eo semper militarit, ex hypothesei occæcati tum temporis orbis, non credendum est, hoc præiudicium I Ctos protestantes deposuisse, qui potius eandem doctrinam sedulo in ipsis protestantium foris propagarunt, sicuti hanc cantilenam RIT-

TERS-

TERSHVSIVS, LINCKIVS, STRVVIVS, STEPHANI, RHETIVS, HAHNIVS, SCHILTERVS magni illi viri, adhuc canunt. Eiusmodi exempla iuris æquioris passim afferuntur a doctoribus, quamuis paucissima quadrent, teste STRAVCHIO in *Dissert. antea cit.* vbi fictam quandam æquitatem allatam a SICHARDO ad *Leg. 8. C. de Iud. n. 3.* refert. In materia *præscriptionis* secundum ius canonicum perpetuo bona fides adesse debet, quamuis illustris COCCIVS *dissert. de finibus b. f. in præscriptione de iure civili & canonico* perspicue docuerit, illam dispositionem ea, quæ vulgo adfertur, æquitatem non niti. Porro in *cap. vlt. de sepult. & in cap. 5. de rapt.* contra ius civile statuitur, heredes defuncti, qui aliis in vita sua damnum dedit, teneri pro viribus hereditatis ad illud resarciendum, ad exonerandam defuncti conscientiam, quæ ratio admodum futilis est, & tamen a pietate commendatur. Et denique iam §. 6. notauimus, quod ius canonicum sustulerit illas solennitates 7. vel 5. testium, in testamento & aliis vltimis voluntatibus (vid. SCHVRFIVS *cent. 3. consil. 58.*) ob rationem, quod *iuris civilis dispositio a lege diuina, duos testes tantum requirente, & sanctorum patrum institutis, recedat.* Hoc vero falsum & merum prætextum esse recte asserit CONNANVS *lib. 9. comment. c. 2.* & LINCKIVS *ad decret. lib. 3. tit. 26. §. 7.* & inde forsan factum est, quod, quia hoc ipsum manifesto falsum est, nunquam in praxi receptum sit. In eo tamen iuri canonico assentiuntur omnes ob *pietatis* rationem, quod in testamento ad pias causas duo tantum, imo si constet certo de voluntate disponentis, plane nulli requirantur testes per *c. 4. & 11. X. de testam.* RICHTER *decis. 28. n. 15. & 16.*

§ XVI. Exinde non illiquido constare arbitror, in causis civilibus ius canonicum semper præualere, vbi enim dissentiunt a iure civili, perpetuo aderit prætextus vel *pietatis, æquitatis* vel *maioris animarum & conscientie curæ*, quippe, vbi non in spectis apicibus iuris, ex sola æquitate proceditur. Præterea præcipua iuris communis capita in *testamentorum, matrimoniorum & contractuum* iure consistere arbitror. Atqui in prioribus duobus ius canonicum obtinere, nemo facile negabit. vid. DAVTH. *de testam. p. 11. Ill. DN. THOMASIVS diss. de different.*

*Prærogatiua
iuris canonici
ulterius de-
monstratur.*

iuris

iuris ciuil. & canon. in mater. testam. Quoad vltimum, si iuramentum adiicitur, iuris canonici decisioni res relinquitur, per illud enim tollitur omnis oppugnatio contractus de iure ciuili inualidi WESENBECIVS in *consil. XXIII. n. 26.* Vbi vero nullum iuramentum interuenit, ibi vix vllam differentiam inter vtrumque ius inuenies. Ius canonicum enim paucissimis attingit contractus, vtpote plenissime in iure ciuili excusos, illosque tantum ad personas & res ecclesiasticas applicat, nisi quod in materia pactorum quidam differentiam adducere soleant. Proinde non inepte alii generaliter de *receptione & auctoritate iuris canonici* testantur. Instar omnium loquatur B. BRVNNEMANNVS vir vere pius ac solide eruditus, qui in *repetitione Paratitl. Wesenbecii lib. 1. tit. 1. qu. 18.* ius canonicum, *quatenus verbo diuino non est contrarium, merito receptum a nostris, & o utinam plura!* exclamat.

§. XVII. Nec tantum subsistendum esse iudico in causis ciuilibus, sed præterea etiam praxis docet, vel ipso teste CARPZOVIO, ius canonicum in *ecclesiasticis* negotiis inter protestantes insignem habere vsum. Equidem postquam ecclesia in duas scissa erat partes, Augustanæ confessioni addicti principibus suis auctores existebant, de nouis *constitutionibus ecclesiasticis* condendis, iuxta quas decisiones causarum ecclesiasticarum formulæ essent: in quibus non multum fidendum esse iuri canonico arbitrabantur. Feliciter negotium succedere videbatur, cum tales constitutiones passim in territoriis concinnarentur, quæ adhuc hodie vbiuis obuiæ sunt. Et quidem si *primitiuas ordinationes ecclesiasticas* intuemur, illæ in iis fere vnice occupantur, quæ *liturgiam* respiciunt, & hodie vocari solent: *Die Kirchen-Agenda.* Plerumque a theologis confectæ sunt, quemadmodum Bugenhagii, Iusti Ionæ, Georgii Spalatini, Casparis Creuzigeri, Coruini, Dieterici aliorumque, de quibus *capite seq.* dicendum erit, adhuc commendantur. Ast nimis angustis circumscriptæ erant limitibus, adeoque determinatio plerarumque causarum ecclesiasticarum ab initio ex iure canonico petebatur. Tandem de his quoque ordinationes faciendas esse, censuere protestantes, vt certo quodam

quodam iure in ecclesiasticis controuersis Consistoria vterentur. Sed cum negotium conficiendarum huiusmodi constitutionum nemini rectius committendum esse videbatur, quam ipsis Ictis, inde eueniebat, vt quæ forsan reiici debuissent, de nouo stabilirentur. Nullis enim aliis principiis Icti imbuti & tincti erant, quam *iuris canonici*, & sic fere compendium quoddam *iuris canonici*, quatenus ad causas ecclesiasticas spectat, constitutiones pleræque repræsentare videntur, & ita hæc emendatio caruit successu. Neque vero hæc a veritate aliena esse, inde constabit, si collatio *constitutionum ecclesiasticarum* cum iure canonico instituatur. Ostendit id initio huius seculi Dominus Præses in tractatu de iure parochiali, vbi perpetuam collationem huius iuris, quatenus ex ordinationibus ecclesiasticis dependet, instituit cum scitis iuris canonici, de iure parochiali disponentibus, quæ adeo sibi congruere ostendit, vt non potuerit non inde hanc conclusionem necere, totum ius nostrum parochiale ex principiis iuris canonici promanasse. Ex hætenus dictis triplicem deduco consecutionem. (1) Ordinationes ecclesiasticas ex iure canonico in plerisque causis desumptas esse. (2) Ictos quæstiones ecclesiasticas, in defectu ordinationum ecclesiasticarum, fere vnice ex illo iure hætenus decidisse, exemplo Carpzouii. (3) Infinita instituta pontificia in nostris ecclesiis relicta esse, qui adhuc hodie iure canonico reguntur. Qui itaque genuinum interpretem harum ordinationum agere, & accurate discernere cupit, vbi & quibus principiis seducti interpretes in decidendo hallucinati fuerint, vel denique reliquias illas pontificias euitare, & pro virili refecare, conabitur, absque iuris canonici scientia felices progressus facere nequit.

§. XVII. Denique etiam hoc addendum esse iudico, tam altas radices dogmata pontificia egisse, vt, quod dolendum sane est, reprobatis principiis, conclusiones retinuerimus. Imprimium foret, causas huius confusionis ad eos deuoluere, quorum ministerio Deus in opere reformationis usus est. Hi in repurgandis doctrinis solliciti fuerunt, nec ea, quæ ad Ictorum fora spectant, sibi vindicare poterant, & cum Icti hoc

Ita vt per ordinationes ecclesiasticas praxis iuris canonici promota sit.

Consequaria.

Conclusiones ex iure canonico plures retentæ, reprobatis principiis.

idolum ægre dimitterent, inde factum, vt reformatio in iure ecclesiastico plane omiffa, vel in paucis tentata fuerit. Exemplonobis præiuit Excellent. Dn. I. S. STRYK in *differt. de reliquis sacramenti in causis matrimon.* vbi non paucas quæstiones, in iure canonico ex ratione sacramenti decifas, & a nostratibus, reiecto quamuis illo principio, tenaciter referuatas esse monstrat. Idem docet praxis distinctionis inter sponsalia *de presenti* & *de futuro*: Sponsalia *de presenti* enim, notante Luthero in libello von Ehe-Sachen, sunt merum inuentum papale, quo pontifices per verba *de presenti* inter desponsatos inducere voluere indissolubilitatem, adeo, vt dixerint, per illa transire sponsalia in matrimonium & sacramentum inchoatum. *cap. 31. de sponsal.* Sponsalia *de futuro* vero dixere *promissiones futuri matrimonii*; quæ demum proprie dicta sponsalia sunt *c. 32. X. eod.* COVARRVV. *de sponsal. c. 1. n. 2.* GONZALEZ *ad c. 2. h. n. 4.* Quamuis vero talia sponsalia *de presenti* in nostris foris haud reperiantur (si excipias illa, quæ concubitu sunt confirmata) praxis tamen ostendit, ex incongrua iuris canonici applicatione, illa sponsalia apud nos dici *de presenti*, quæ iure canonico *de futuro* appellantur, & nihilominus eis applicari illa dogmata & iura, quæ ius canonicum suis sponsalibus *de presenti*, ex diuerso fundamento, eoque concludentiori, tribuit. Sponsalia *de futuro*, ex nostratium conceptu, tantum sunt *tractatus* *de futuro* matrimonio, notante CARPZOV. in *defn. 18. n. 6.* quem sequuntur CHEMNITIVS in *loco de coniug. p. 517.* & GERHARD. in *eod. loco §. 130.* Sed quia tractatus non obligant, quippe in quibus nondum adest duorum in idem consensus, sane nec sponsalia dici possunt. Proinde rectius in iure canonico pro *negotio iam contracto & perfecto* accipiuntur, per *c. 2. h. 1.* vbi desponsati *de futuro* dicuntur, *qui de matrimonio contrahendo pure & sine omni conditione fidem dederunt*, quæ definitio ad nostra *de futuro* non quadrat. Inde incongruæ hæ conclusiones profluxere, quod nostra sponsalia *de presenti* dissolui non posse dicantur, cum tamen his competat illa definitio, quam canones illis *de futuro* tribuunt, & ita merito consecutaria horum hic applicanda forent. Possent adhuc plura incommoda, quæ

quæ ex aliis reprobatis, & a protestantibus reiectis principiis fluunt, longa serie recenferi, quæ tamen in nostris ecclesiis obferuantur, veluti de *sacerdotio, sacrificio in S. cæna, charactere indelebili in ordinatione &c.* de quo plenius differuit Dominus Præses in *emendat. ad Schilteriius canon. p. 164. §. 5.* sed instituti ratio id non permittit. Sufficit ex hætenus dictis constare, ius canonicum nunquam reiectum, sed potius sollicite a Ictis reſervatum, quamvis cum summo Conſistoriorum noſtrorum detrimento. Concludam hoc caput testimonio illustris Dn. THOMASII, qui in *præfat. ad historiam iuris canonici Gerhardi von Maſtricht*, ait: *Differentie communiter propoſitæ vel non ſunt genuinæ, vel ius canonicum adhuc præ iure civili in praxi obtinet, vel denique ubi ius canonicum non viget, id deduci poteſt partim ex moribus antiquis Germanorum, antequam ius civile ad nos peruenerit, receptis, partim ex ipsis legibus imperii ſpecialibus, adeoque non ex communi aliqua & generali prærogatiua iuris civilis eſſe deriuandum.*

CAP. III.

DE

IVRIBVS RECENTIORIBVS IVRI CANONICO IN TERRIS PROTESTANTIVM DEROGANTIBVS.

§. I.

EGimus ſuperiori capite de uſu iuris canonici poſt reformationem, & variis argumentorum momentis monſtrauimus, nihil adeo deceſſiſſe eius auctoritati, vt potius Icti celebriores poſtea quoque in decidendò illud magno ardore aſſeruauerint. Neque adeo per regulas, quas finxerunt Doctores, & materias, in quibus ſolis uſum iuris canonici ſuper'eſſe voluerunt, circumſcriptam eſſe eius praxin, oſtendimus, vt inde firma hæc deduci poſſit

Ius canonico cum valet in ſubſidium, quatenus per poſteriores leges ei non derogatum.

*Praualet ta-
men iuri ci-
uili.*

conclusio: *In dubio iuris canonici dispositionem, in quantum non manifeste repugnat sacrae scripturae, neque per obseruantiam, neque per constitutiones tam generales quam prouinciales mutata est, pra iure ciuili obtinere debere.* Rationes huius asserti praecedentia capita abunde suppeditant. Vt vero de *limitibus* auctoritatis iuris canonici in terris protestantium eo rectius constet, adducenda *hoc capite* sunt *iura illa recentiora*, quae iuri canonico derogant, & ideo praferri debent. Obtinuit enim ius canonicum a prima sua origine, aequae ut *ciuile*, tantum *in subsidium*, & ita quatenus ante *reformationem* viguit, eatenus quoque post illam valuisse videtur. Remansisse enim archiepiscopis Germaniae eam libertatem, ut pro utilitate suae dioeceseos leges ferre ecclesiasticas potuerint, diximus *cap. I. §. 26.* ut adeo decretales non tanquam vnica & sola norma admissae fuerint, sed *in subsidium* demum, deficientibus aliis & domesticis constitutionibus ecclesiasticis. Imo patrios mores & instituta anteferri debere iuri canonico, nisi in specie huius receptio doceri possit, asserti posset. Quamuis non diffiteamur, ius pontificium ob generalem receptionem patrios mores mirum in modum alterasse & correxisse; sed si ius *ciuile* cum *canonico* conferas, hoc illi palmam merito praeripit, cum ius *ciuile* intuitu alterius sit magis *subsidiarium*, nisi iterum huius receptio in specie doceatur. Huius exemplum est in *ordinat. cam. Maxim. I. §. 20.* vbi in appellationibus a sententia interlocutoria id seruandum esse cauetur, was in Rånsh. *Rechten* geordnet ist, quamuis in iudiciis aliis Germaniae in hac materia ius canonicum praualeat, docente Dn. LYNCKERO *de grauam. extraiud. per tot.* Nec est quod dicas, iuri canonico per receptionem iuris ciuilis derogatum esse, tanquam posteriori legi, quae tollit priorem; cum vtrumque ius valeat ex *recepto*, & ita, quatenus vtrinque receptum sit, attendi debeat, ne dicam, minus recte ius ciuile ad ius posterius referri. Ostendimus iam in *cap. I. §. 26. & seq.* vno eodemque tempore vtriusque iuris in foris coepisse auctoritatem, *decretalium* scilicet & *iuris ciuilis*: adeo vero ob superstitionem illorum temporum aliasque rationes adductas ius canonicum statim enituisse & ca-
put

put extulisse præ iure ciuili, vt quamuis patrii mores canonibus, hi tamen iure ciuili præualuerint, & illud non, nisi deficiente dispositione iuris canonici, obtinuerit.

§. II. Alias regula *l. 3. ff. de constit. princip.* sua gaudet firmitate, quod lex posterior deroget priori, dummodo quod sit *(I) recessus posterior & derogatoria*, constet. *(I)* Scilicet recessus imperii *Derogant ei imperii.*

haud pauci iuri canonico terminos ponunt, vltra quos non potest in vsum deduci. Dirigunt hi recessus tam negotia *sacra*, quam *profana*. Circa illa versantur *transactio passauiensis* de anno 1552. & *pax religiosa* de anno 1555. Vtraque sanctio confirmata in *Instrum. Pac. Art. V. §. 1.* *Transactio* anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo Passauii inita, & hanc anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto secuta pax religionis, prout ea anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto Augustæ vindelicorum, & post in diuersis sacri romani imperii comitiis vniuersalibus confirmata fuit, in omnibus suis capitulis vnanimi imperatoris, electorum, principum & statuum vtriusque religionis consensu initis ac conclusis rata habeatur, sancteque & inuiolabiliter seruetur. Ad illustrationem pacis religionis pertinent acta pacis religionis apud LEHMANNVM & SCHILTERVM de pace relig. Ad negotia profana pertinent recessus, qui in processibus aliisque materiis profanis quid determinant, & in primis *Recess. nouiss. de anno 1654.* quo multa iuris canonici capita circa processum sunt mutata. Ita secundum ius *Quod exem-* canonicum, lite nondum contestata, aduersus reum contumacem causa definitiue decidi nequit, sed proceditur ad *plus illustratur.* immisionem ex primo decreto. *c. quoniam. §. in princ. & §. in aliis. vt lit. non cont.* In recessu vero nouissimo §. 36. constitutum, submitti posse ab actore, & iudicem, perspectis actoris iuribus, causa pro conclusa acceptata, posse definitiuam ferre sententiam, sublata immisione ex capite contumaciæ in non comparendo. Porro constat ex *c. pastoralis. 4. X. de Except.* ob nimiam retardationem processuum posse iudicem terminum assignare, intra quem exceptiones dilatoriæ necessario proponi debeant: in §. 5. seq. dicti *Reces.* sub pœna amissionis iniungitur reo, vt dilatoriæ exceptiones ante litem contestatam si-

mul proponantur, peremptoriæ autem ei annectantur. Vltius per *c. penult. X. de Testib.* cautum, quartam dilationem non debere concedi, nisi adhibitis solennitatibus, quod in tantum mutauit *recessus nouissimus §. 50.* vt in *tertia dilatione* illæ solennitates adhibeantur, quas quarta in iure canonico requirit; quamuis in dicto *Cap. de productione testium* agatur, quod communis doctorum error pro dilatione probatoria testium accepit, vt non diffitetur B. DN. STRYK. in *usu mod. tit. de feriis & dilat.* vbi consequentias inde fluentes improbat. Exceptio contra inhabilitatem testium iuxta *c. 31. X. de testibus* ante publicationes attestationum opponi debet. Sed in *§. 56. Recess. nouiss.* indulgetur exceptio contra personas testium etiam post communicationem rotuli, nulla interposita protestatione publicationem antecedente, quamuis TEXTOR in *dissert. IV. ad recess. nouiss. §. 68.* putet, hoc in camera tantum, in iudiciis autem inferioribus *c. 31. citat.* obseruari.

(II) Instru-
mentum pa-
cis.

§. III. Ne vero in his iusto prolixiores simus, deueniendum est ad alterum caput, quod iuri canonico derogat, scil. *instrumentum pacis*, quæ lex posterior & derogatoria est. Dicitur enim in *Artic. XVII §. 2. Pro maiori etiam horum omnium & singulorum pactorum firmitudine & securitate sit hæc transactio perpetua lex & pragmatica imperii sanctio in posterum æque ac aliæ leges & constitutiones fundamentales imperii obligans.* Imo in *§. subsequenti* derogatum est iuri canonico, in quantum instrumento huic contradicit: *Contra hanc transactionem vllumue eius articulum aut clausulam nulla iura canonica vel ciuilia communia vel specialia, conciliorum decreta, priuilegia inducta, edicta &c. vnquam allegentur, audiantur, & admittantur.* Repetita est hæc sanctio pragmatica verbotenus in *Recess. Imp. de anno 1654.* & confirmata per capitulationes Leopoldi, Iosephi & Caroli VI. Hac ipsa protestantibus liberum exercitium religionis stabilitum est, & inde quoque multa necessario iuris canonici capita corruere debent. Sic, vt ex pluribus pauca tantum referam, (I) tota doctrina iuris canonici *de hæresi*, eiusque pænis in foris protestantium cesar, nec, saluo instrumento pacis, inter catholicos & protestan-

testantes quoad effectus iuris applicari potest aut debet. *vid. art. V. §. 35.* (II) Bona ecclesiastica a protestantibus possessa in eo statu manere debent, in quo fuere d. i. Ian. anni 1624. (III) Prohibitum est, ne quis alterius subiectos in suam religionem protrahat, eorumue defensionem hoc obtentu suscipiat. (IV) Si præsul religionem mutauerit, cautum est, vt munere ac bonis suis excidat, illæsa quamuis existimatione. (V) Subditis diuersam a principe amplectentibus religionem, liberum est, bonis suis diuenditis alio migrare. In primis (VI) *iur reformandi sacra* specialiter illustratum, determinatum & certis limitibus circumscriptum est, quod tot articuli docent. Præterea (VII) ipsius pontificis ceterorumque episcoporum iura in terris protestantium non tam suspensa, quam sublata, quamuis ita tantum aliæ personæ substitutæ, & iura eadem in plerisque locis manserint, vt fere dicere soleant, principem esse papam in suo territorio.

§. IV. Vltcrius se sistunt *concordata nationis Germanicæ* inter Fridericum III. & Nicolaum V. inita, cuius occasio repetenda a nimis prouisionibus papalibus, quæ contra antiquam praxin omnem pene electionem & liberam collationem beneficiorum sustulerunt. Cum vero super his ingentes orirentur querelæ, & prouisiones gratias expectatiuas reservationes arctioribus finibus includi oportere, Germani contenderent, tandem noua pacta inter Fridericum III. & Nicolaum V. inita sunt, quibus conuentum, quod Papa tantum intra certos menses beneficia *minora* conferre, capitulo vero libera relinqui deberet electio in beneficiis *electiuis* seu maioribus. Confirmata sunt hæc concordata in *Capit. Iosephi art. 18.* quoad catholicos, non quoad protestantium præiudicium. Ita enim Artic. *cit. in fin.* disponit: Daß so viel diesen Articul betrifft, unsern lieben Oheim, und Churfürstl. zu Sachsen und Brandenburg auch Religions-Verwandten, Fürsten und Ständen, in gleichen der ohnmittelbahren Reichs-Ritterschafft, und dessen allerseits Unterthanen, die reformirte mit eingeschlossen, welche unter Catholischen geist- und weltlichen Obrigkeiten wohnen, dem Religions- und profan-Frieden, auch dem zu Münster und Osnabrück aufgerichteten

(III) *Concordata nationis Germanicæ.*

richteten Frieden-Schluß, ohnabbrüchig und ohne Consequenz Nachtheil und Schaden. Cum enim his per *instrument. pac. art. V.* iura sacrorum confirmata, adeo vt illa, sine vltiore pontificis turbatione, exercere possint SECKENDORFF. im *Teutschen Fürsten-Staat p. 2. c. 15. n. 3.* nihil amplius circa illa pontifici relictum est, præsertim cum instrumento pacis eatenus illis derogatum fuerit *art. XVII. §. 3.* Interim tamen in ecclesiis protestantium illa haud sunt negligenda, cum principes adhuc hodie *iura papalia* circa capitula exerceant. Licet enim pontificis iura suspensa sint in territoriis protestantium, ipsa iura tamen haud sublata sunt, sed tantum iniusto erepta possessori, prout ostendit B. DN. STRYK. *de iure papali princip. euangel.*

(IV) Ordinationes ecclesiasticae, repudiato concilio Tridentino.

Origo ordinationum ecclesiasticarum.

§. V. Concilia recentiora huc referri non merentur. Reiciuntur enim plane a protestantibus, vt Florentinum, Lateranense & reliqua, quæ Ziegler *ad Lancell. L. 1. tit. 3. §. 3.* pro illegitimis habet. Maxime vero Tridentium in foris protestantium repudiatur, cuius examen alter ille MARTINVS, CHEMNITIVS scilicet, egregie suscepit & perfecit. Quamuis enim principes protestantes post exorta religionis dissidia sæpius ad concilium generale prouocarent, quia tamen pontifex contra expressam eorum protestationem supremum negotii directorium suscepit, & sic in simul *actoris & rei* vices gessit, in necem protestantium hoc factum esse, facile iudicari poterat. Inde ne quidem ei inter protestantes statuitur, quatenus *ius canonicum* corrigit vel emendat, etiam in materiis arbitrariis, cum constanter placitis eius generaliter contradixerint. Propius ad fora protestantium referri debent *ordinationes ecclesiasticae*, quæ in nonnullis a iure canonico recedunt, de quibus plenius edisserendum est. Harum origo petenda ex prioribus seculis, & primis ecclesiæ incunabulis. Apostoli ex illis, qui in Christum resuscitatum credebant, ecclesias formarunt, quibus vt doctores meri, non vt *episcopi*, cum potestate imperandi, vt pontificii volunt, præfuere; alioquin perpetuo in vno loco commorari, suæque ecclesiæ tantum curam gerere debuisse, quod a fide historica alienum est. Opus vero omnino fuit, vt his ecclesiis nascentibus

bus certus *ordo* præscriberetur, secundum quem sacra sua instituerent, cuius vestigia in apostolorum scriptis reperire licet. His e vita sublati, per vnanimem totius ecclesiæ consensum *conuentionales ordinationes* factæ sunt, e. g. circa excommunicationem, cuius historiam plenius refert Dn. PRAESES in *diff. ad Plinium II. dissert. III.* Sub Constantino M. episcoporum potestas ad maiorem ἀκμὴν peruenit, vt ab horum directionibus fere pleraque dependerent, & sic quoque ius adornandi liturgias ecclesiasticas, adeo vt Constantino, iura circa sacra exercere tentanti, sese opposuerint. Neque Constantino integrum videbatur, iura sua vindicare, (1) quod episcopos sibi fauentes habere, omni conatu desideraret, adeoque animaduerneret, se crabrones esse irritaturum, si ius illud sibi vindicare tentasset. (2) Accedit, quod plures ostendant, eum baptisma ad vitæ suæ finem distulisse. SCHVLTETVS in *medulla patrum part. 3. p. 228.* ex quo valde probabile est, episcopos Constantino M. non indulsisse, vt ipse, tanquam catechumenus, in rebus sacris quid adornare posset. Inde iurisdictio ecclesiastica magis magisque promota & confirmata, & hierarchia sacra exstructa est, vi cuius postea pleraque episcopi adornarunt in sacris. Equidem *quædam* iura hinc inde relicta sunt imperatoribus, quorum tamen exercitium vt plurimum a nutu episcoporum eiusque directione pependit, quemadmodum etiam status imperii quædam iura circa sacra ante reformationem exercuere. SCHILTER *de libert. eccles. German. p. 301. & 308. sqq.* B. HERTIVS *de superiorit. territ. §. 11. sqq. & de libertate prætenſa ordin. Cisterciens. sect. 1.* B. STRYK. *de iure papali princip. euangel. p. 9.* SITHMAN. *idea iuris episc. c. 3. p. 66.* Ast reformatione subsecuta non tantum *liberum* sed etiam *plenum* iurium circa sacra exercitium obtinuere, vi cuius liturgica ordinant, & ita quoque ordinationes condunt ecclesiasticas.

Progressus.

Reformatio.

§. VI. Cum vero ante dictum sit, iuri veteri ecclesiastico hoc negotium toti ecclesiæ vindicatum, deinceps vero ei ereptum fuisse, dubium emergere posset: quo iure princeps illa, quæ sunt ecclesiæ, sibi tribuere quiuerit? præsertim cum naturale sit, & cuius collegio proprium, vt quæ ad ordinem collegii faciunt,

Ius constituendi ordinationes ecclesiasticas competit dominis territorii.

faciunt, *mutuo pacto* a collegiis adornari queant. Sed *salua res* est. Nam in genere imperanti competit sedula inspectio in omnia collegia, ne quid detrimenti respubl. inde capiat, prout facile fieri potest, si nimia collegiorum libertas haud coeretur. Proinde, si animaduertit, statuta collegii noxia esse rei-publ., illa tollere, mutare & corrigere, imo alia præscribere debet. Eandem sollicitudinem, curam & inspectionem in ecclesiam principi adscribere debemus, & quidem eo maiorem, quo grauiora alias incommoda exinde in rempublicam redundare possent. Status ecclesiæ corruptus est, si mores docentium & discipulorum intuemur, vnde eo maiores turbæ metuendæ, quo maior est numerus eorum, qui ecclesiæ membra sunt, quæ in aliis collegiis, ob exiguum numerum membrorum, non adeo metuendæ. Inde prouidebit princeps, vt omnia *ordine & decenter* fiant, & ne populus superstitione ducatur in ritibus nouis condendis, veteribusque abrogandis turbas concitet, prout in abrogatione exorcismi aliquando factum fuisse memini. Inprimis autem in *reformandis sacris* auctoritate publica opus, cum sine ea ex variis causis ad effectum perducere vix possit, & præterea reformatio salutis reipublicæ multum inferuiat. Optimo sane iure statim, reformatione emergente, FRIDERICVS elector Saxonie ius religionis sibi vindicauit, quem reliqui principes, quibus reformatio cordi fuit, secuti sunt. Cum igitur hodie conclamatum sit, ius ordinationes ecclesiasticas conficiendi iuri territoriali cohærere, imo status protestantes in *instrum. pac. Art. V. & Art. VIII. §. 1.* in libero iuris territorialis tam in *ecclesiasticis*, quam *politicis* exercitio firmati sint, consequens est, principem hoc iure uti, non qua *episcopum*, sed qua talem, quamuis in alia omnia eae

Non tamen
qua episcopus. CARPZOVIVS lib. 1. iurispr. eccles. def. 1. Sed quamdiu huic doctrinae inhæremus, indulgemus clero pontificio, ius constitutiones ecclesiasticas condendi pontifici & episcopis proprium esse, quo ipso causæ nostræ parum profumus, quin potius eo ipso fatemur, iniuste episcopis & clero hæc iura erepta esse, quod tamen omni iure factum esse contendimus. confer. auctor. *meditat. ad instrum. pac. specim. VII. p. 874.*

§. VII. Neque hæc observatio nullius momenti est, sed exinde dependet quæstio, *utrum princeps ius ordinationes sancienti per ministerium ecclesiasticum exercere debeat?* Affirmant ut plurimum hanc quæstionem, qui iuris episcopalis doctrinam adhuc defendunt, & principibus nostris applicant, inter quos familiam ducunt CARPZOV. p. 2. decis. 113. & lib. II. iur. pr. consist. defin. 247. MEVIVS P. 8. decis. 110. REINKING. de regim. sec. & eccles. l. 3. clas. 1. c. 6. n. 6. Obiiciunt (1) exempla priorum Regum Israelis, qui reformationem ecclesiæ suscipientes cum consilio statuum vniuersorum eam perfecisse leguntur, quod etiam urget IOH. OLEARIVS apud DEDEKEN. Vol. 1. m. 2. sect. 1. n. 2. Adducunt hunc in finem exempla Iosue vid. Iosue XXIV. 1. seq. Davidis, 1 Paralip. XIV, 7. 2 Sam. VII, 3. aliorumque, & simul ostendunt, quod, quando ab hac ratione impii magistratus recesserint, non modo scandalum ecclesiæ præbuerint, sed etiam grauissimas luerint pænas exemplo Gideonis, Iudic. VIII. Saulis contra interdictum prophetæ sacrificantis, 1 Sam. XV. Ierobeami instituentis festum hætenus inauditum, 1 Reg. XII. Oziæ, 2 Paralip. XXVI. Sed facile solui poterit nodus, modo supponatur, quæstionem de solis adiaphoris, seu ritibus non determinatis esse. In his textibus vero agitur de ritibus lege ceremoniali vel præceptis vel prohibitis, adeoque qui contra eam egerunt, puniti leguntur. Præterea in adductis textibus fit quidem mentio factæ congregationis, sed non definitur, quod facta fuerit rituum determinandorum & legum ecclesiasticarum ferendarum gratia, sed ut populus, quæ suæ essent partes in observandis præceptis diuinis, admoneretur. Urget porro CARPZOV. n. 21. quod, quia princeps solus non constituit ecclesiam, nec solus possit de negotiis ecclesiasticis disponere. Hic vero laborat consequentia, cum princeps, quando constitutiones ecclesiasticas condit & publicat, non consideretur ut membrum ecclesiæ, sed ut legislator rei publicæ, in qua talis coetus commoratur, imo intuitu rei publicæ, eas condit, cuius gratia ex iure summo circa sacra libertatem ecclesiæ recte quodammodo restringere potest. Quot enim rixæ & contentiones possent exurgere inter ipsos clericos,

An clerici si-
mul adhiben-
di sint.

cum quidam ritus tenaciter defendant, alii damnent, vnde schismata, novæ sectæ, aliaque incommoda oriuntur. Sensit hoc suo damno ecclesia Anglicana, postquam episcopales instituta antiqua summopere propugnant, quæ presbyteriani reiicienda esse contendunt. Notum est bellum *adiaphoristicum* in Germania. Nota est reformatio Germaniæ, quæ etiam circa res liturgicas & instituta antiqua occupata fuit. Quanta cum vehementia circa imagines deiiciendas certatum sit, docet CHYTRAEVS *lib. 23. pag. 636.* Neque tamen ideo, quod alii volunt, læditur libertas Christiana, quam B. LUTHERVS egregie explicuit in libello de *libertate Christiana*; Nobis enim sermo est de mere *arbitrariis*, & quemadmodum Paulus ecclesiasticam libertatem non violavit, dum voluit, vt omnia in ecclesiis decenter & ordine fierent, ita nec princeps contra ecclesiasticam libertatem aliquid fecisse censendus est, si circa ordinem quid disponit. Vid. BRUNNEM. *ius eccles. l. 1. c. 2. §. 28. & 39. & CONRING. de autorit. Maiest. circa sacra thes. 15.*

Utiliter adhibentur non necessario ministri ecclesiæ.

§. VIII. Denique subiungit CARPZOV. n. 28. nullam esse suscipiendam reformationem cultus diuini ac rituum ecclesiasticorum sine consilio Theologorum recte sentientium & fidelium. Equidem non nego bonum principem *prudenter & optime* facere, si consilia piorum & moderatorum Theologorum de illis, quæ ad externum cultum spectant, audiat, eaque si salubria deprehendat, sequatur, MEVIVS *P. 4. D. 1. n. 4.* adeoque si verba CARPZOVII de *nudo consilio* intelligenda forent, nihil esset, quod vltius moneri deberet. Sed dubium semper superest, quinam sint fideles ac pii ministri, obseruante BRUNNEMANNO *iur. pr. eccles. l. 1. c. 2. §. 26.* Imo si ex præscripto ministrorum ecclesiæ omnia vellent dirigere principes, sæpe tyrannidis alienæ carnificem agerent. PVFFENDORFF. *de hab. relig. christ. §. 51.* Sit ita, principem bene facere, si Theologorum monita audiat, minime tamen necessitate aliqua adstringitur ad placita eorum. Vnde fuit, quod aliquando, spretis *ex iusta causa* Theologorum suorum consiliis, extraneos in consilium vocare possit, quemadmodum mense Ian.

1706. ad Facultatem illustrem iuridicam ordinationem quandam transmissam esse, mihi retulit Dn. PRAESES, vt, quæ circa ea monenda essent, responderent, quod fecit sequenti responso:

Als dieselbe uns eine abgefassete Kirchen-Ordnung, nach welcher sich die beruffene Prediger in der Kirche zu Gebharsdorff in Verrichtung ihres Amtes verhalten sollen, zugeschieket, und unser Gutachten darüber begehret: so haben wir dieselbe collegialiter mit Fleiß erwogen und examiniret, und, wenn wir zusehenderst zum voraus setzen, daß dieselbe entweder aus hergebrachter Observanz oder sonst befugt sey, dergleichen Ordnungen in Kirchen-Sachen zu machen, nicht etwas finden können, so einiger Aenderung bedürfe, sondern halten vielmehr davor, daß solche allerdings löbl. eingerichtet, und zur Beförderung der höchstnöthigen Ordnung in Kirchen-Sachen zum Endzweck habe, und gleichwie alle äußerliche Anstalten zu Erbau- und Besserung in der Gemeine des HErrn eingerichtet seyn müssen, so befinden wir in obgedachter abgefaßten Ordnung, daß auf solche auch hauptsächlich mit gesehen worden, nach Anleitung des 1. 2. 3. und 11 Artikuls, vermöge welcher die Prediger billig erinnert werden, alle undienliche Umschweiffe, pigmenta oratoria und dergleichen zu meiden, und den fürnehmsten Zweck der Predigten wohl zu beobachten, welcher hauptsächlich darin bestehen soll, daß die fast erstorbene Frömmigkeit bey den Zuhörern möge wieder erwecket, und die zum predigen bestimmte kurze Zeit dazu angewendet werden. BRVNNEM. in iure eccles. L. 7. c. 6. §. 3. 9. Wie wir dann auch billig approbiren, was in dem artic. 11. von der modestie in dem Elencho ist erinnert worden, wiewol auch bey Widerlegung der irrigen Lehr-Puncte billig die Leute zu warnen sind, daß sie dabey nicht in das andere extremum, wie öfters geschichet, fallen, und das studium pietatis darüber hündan setzen, oder sonst dabey sicher werden, als zum Exempel bey der Lehre von guten Wercken und dergleichen, sondern nebst der reinen Lehre auch ein reines Gott-wohlgefälliges Leben intendiret werde.

Rom. XII, 1.

CYRILL. HIEROSOL. CATECH. IV. P. 23.

R 3

Dahero

Dahero dann auch nach Anleitung des *art. 10.* gar wohl versehen, daß die Laster und Tugenden mit allen Eifer und Ernst gestraffet, und dabey die *gradus admonitionis* wohl in acht genommen werden sollen, weil aber solches vornehmlich auf die *delicta commissionis* zielt, so wird über dem nöthig seyn, daß die *delicta omissionis*, welche am wenigsten gemeiniglich pflegen geachtet zu werden, gleichfals mit allen Ernst denen Zuhörern vor Augen gestellt, und sie davon gehörig abgemahnet werden, anerkennen Christus am meisten davon Rechnung an jenem Tage fordern wird.

Matth. XXV, 42. seq.

Im übrigen ist bey dem 14. Punct gar wohl erinnert, daß man bey denen öffentlichen Kirchen-Gebeten verbleiben solle, als welches aus der oftmaligen Wiederholung der Gemeine bekannt, und also von gemeinen Leuten desto besser mit gebetet werden können, es muß aber dadurch denen Predigern, welchen es zu thun beliebt, nicht verwehret werden, die Predigt mit einem kurzen Gebet zu beschließen, dadurch die Gemeine zu besserer Ausübung dessen, was geprediget worden, nochmals aufzumuntern, inmassen dieses vorlängst von obgedachten BRVNEM. recommendiret ist.

de iure eccles. Lib. 1. c. 6. m. 6. §. 3.

Wie denn dergleichen auch bey denen alten Kirchen-Lehrern bekannter maassen gebräuchlich gewesen, welches wir zu verlangter Nachricht melden wollen.

Quibus præterea competit ius condendi ordinationes ecclesiasticas.

§. IX. Non tamen adeo proprium statibus imperii est ius circa sacra, ut aliis, qui *statuum* nomine haud veniunt, penitus denegari debeat. *Immediata nobilitas*, quamvis proprie inter *status imperii* non sit connumeranda, cum destituatur *voto & sessione* in comitiis, ius tamen sacrorum habet, per *Art. IV. §. 17. I. P.* De ciuitatibus imperii nullum dubium, cum sint *status imperii* & de horum eminentia *reali* participant, quamvis quoad dignitatem *personalem* iis æquiparentur. Ciuitates autem *provinciales*, quæ principibus imperii plene subsunt, & *municipales* alias dicuntur, non possunt hoc iure uti, quod *iure territoriali* tantum ipsis territorii dominis competit. Equidem non nego, quasdam ciuitates municipales titulo *prescriptionis immemorialis* ecclesiastica iura acquisiuisse, & hactenus circa *ordinationes ecclesiasticas* disponere, hoc tamen minime ad regulam, sed

sed ad *exceptionem* spectat. Unde talis *præscriptio* ortum traxerit, docet MEVIVS p. 2. *decis.* 305. n. 14. Quando, ait, *cæpta post euangelii lucem reformatione religionis, ciuitates non expectata principum prouidentia, aliqua ex iis, quæ ad sacra spectabant, emendare cæperunt, ex iis, quæ ecclesiasticæ curæ atque potestatis ante fuerunt, aliqua ad se traxerunt, & in possessionem venerunt, euenit postea, ut per subsecutam pacem religionis suspensa iurisdictione ecclesiastica, & exinde ad territorii dominos ea relabente antea occupata, tanquam quæ occupatione veluti antehac in ius suum venerant, principibus concedere nollent, sed vel ex occupatione vel ex iurisdictione omnimoda defenderent.* Plenius hanc materiam illustrat DN. LYNCKER *resp.* 74. vbi inter alia n. 16. ait: Nachdem auf erfolgte reformation der Rath zu Naumburg nebst dem Ober-Pfarrer des Orts (welchen auch zu einiger Zeit und zwar so wohl ums Jahr 1530. als zur Zeit der aufgerichteten Concordien-Formul, das prædicat eines Superintendenten, so bey uns die Bedeutung eines Bischofs hat, gegeben worden,) eine besondere Kirchen-Ordnung aufgerichtet, wie dergleichen nicht weniger auch hiesiger Landen, daß nemlich Grafen und Herrn, so doch Land-Stände, auch auf Sächsischen Lehn in den vorigen Zeiten Kirchen-Ordnungen verfasst, zu befinden, und denen Reichs-Rechten und Gewohnheiten nicht zuwider ist, bey welcher Kirchen-Ordnung auch die Stadt beständig geschützet worden, inmassen denn die Churfürstl. Kirchen-Ordnung zu ihren præiudiz und contra ius ciuitatis & ministerii quæsitum nichts verfangen mögen, per tradita SVRDI *consil.* 68. n. 9. *seq.* vt nec quod statutum superioris aliud. Und überdis die Observantia gnugsam bezeuget, daß die Stadt in vielen Stücken des iuris episcopalis von Anfang gebrauchet habe, dahero sie keine præscription deßfalls wider ihre Herrschaft, als welche solche Stücke anfänglich nicht gehabt, vonnöthen. Neque vero dicendum est, per instrumentum pacis hæc iura mediatis adempta esse, cum potius hæc specialiter hinc inde confirmata legantur, vid. *Artic.* X §. 6. 16. *Artic.* XI. §. 4. 8. Reliquæ ciuitates, quæ penitus superiori non subsunt, sed proprio quasi iure viuunt, & *mixtæ*, quamuis non adeo apte, a doctoribus vocentur, iure vere comitiorum desti-

destituuntur, *statuendi iure* per se gaudent. Illustrabo hoc verbis Domini DORRIEN, cognati mei charissimi, qui in *Diss. de Differ. iur. commun. & statut. Hildes.* p. 7. & 8. ita: *Ciuitas Hildesiensis, quæ liberis & imperialibus cum immunitate tum antiquitate parum cedit, non modo facultatem habet circa externa, sed etiam circa ecclesiastica statuendi, eamque supra hominum memoriam exercuit, ut historiæ monumenta attestantur.* Prouocat insuper ad tractatum Icti celeberrimi SCHRADERI *Consil. Brunsv. Luneb. & synd. Hildes.* qui inscribitur: *vindicie iuris circa sacra & consistorii pro senatu Hildes.* vbi plenius hæc materia excutitur. Addi præterea potest eiusdem *assertio libertatis*, excussa Anno 1700. fol. 1. 2. 3. & c. Ceterum mox post reformationem hoc iure ciuitatem Hildesiensem usam fuisse, docet antiquissima *ordinatio ecclesiastica* sub tit. *Kercken-Ordnunge der alten Stadt Hildesheim gedruckt tho Hannover anno 1544.*

*Consistoria
non condunt
sed applicant
ordinationes.*

§. X. Hanc circa sacra potestatem communiter princeps in *consilio secretiori* exercet. CARPZOV. I. *Consist.* 1. *Def.* 12. *Consistoria* sane non habent ius ordinationes *conficiendi*; sed tantum eas *applicandi & interpretandi.* WEBER *de iure Consist.* c. 27. *sect.* 8. Imo quamuis princeps executionem harum constitutionum cuicunque demandare, negotiaque ecclesiastica etiam iudicio seculari committere possit, ex singulari tamen ratione iudicia ecclesiastica seu consistoria constituta, iisque causæ quædam delegatæ sunt. Inde sequitur, vt, quæcunque causæ huic iudicio non sunt delegatæ, tribui debeant consilio principum secretiori. Quænam autem sint illæ causæ, ex cuiusvis consistorii ordinatione, legibus, praxique petendum est. *Conf. tract. Dni. Consil. SCHRADERI de causis fori eccles.* Proinde non intempestiue quæritur: *utrum nobiles mediati, qui statum evangelicorum landsassii sunt, vel etiam ciuitates mediatæ, si iure consistorium habendi instructæ sunt, & iurisdictionem ecclesiasticam exercent, possint etiam ordinationes ecclesiasticas condere?* Ciuitates quasdam hac potestate specialiter instructas esse, iam ante quidem dixi; at facultatem condendi ordinationes non simpliciter a iure consistorii dependere constat, cum aliud sit *ius condere & ius dicere.* Imo ne quidem in secularibus satis fundata quorun-

quorundam Doctorum regula, quod ciuitates, omnimoda iurisdictione instructæ, statuta condere possint, v. MENCKEN. *disput. de stat. non confirm. eff.* §. 8. cum tamen facilius iurisdictione secularis magistratui oppidano concedatur. Rarius vero *ecclesiastica* iis competit, imo regulariter iis denegatur CARPZOV. *lib. I. iurispr. eccles. def. 3.* adeoque, ubi *extra ordinem* ab illis exercetur, ultra limites extendi nequit, cum qualitercunque eam habeant, eam *dependenter* exerceant, saluo recursum ad principem, sacris iisdem addictum, qui illam *independenter* & sic *eminentiori ratione* exercet. Obtinet hic quoque regula: *tantum præscriptum, quantum possessum*, & ita, *solo iure consistorii præscripto*, non statim quoque acquisitum est ius ordinationes ecclesiasticas condendi.

§. XI. Diuersa est ratio, si de statuum catholicorum land-fassiiis vasallis & subditis quæstio mouetur, qui anno 1624. publicum religionis exercitium habuerunt. His enim concessum est in *instrum. Pac. art. V. §. 31.* ut id in posterum quoque retineant una cum annexis, quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt. Huiusmodi annexa habentur, institutio consistoriorum, ministeriorum, tam scholasticorum quam ecclesiasticorum, ius patronatus, ALIAQVE SIMILIA IVRA, sub quibus etiam comprehenditur ius ordinationes ecclesiasticas condendi. Quamuis enim forsan isto anno illas haud condiderint, tamen in eius iuris possessione vel quasi plures ciuitates sub episcopis catholicis fuere, ut proinde in posterum hoc iure quoque frui possint. Iam antea LYNCKERI *responsio* 79. monitum est, ciuitates plures, reformatione ingruente, statim ordinationes ecclesiasticas in suarum ecclesiarum usum condidisse, & præterea publicum religionis exercitium cum aliis annexis continua serie retinuisse. Memorabile exemplum eiusmodi ordinationis ecclesiasticæ est in archiducatu Austriæ, quam promulgarunt in ecclesiarum protestantium usum die zwey Stände der Herren und Ritterschaft im Herzogthum Oesterreich unter der Enns anno 1571. uti rubrica huius ordinationis ostendit, quam Excell. Dn. LUDWIG in bibliotheca sua instructissima possidet, mihi que illam beneuole communicauit.

L

Simile

Simile exemplum est in episcopatu Hildesienfi, vbi ciuitas anno 1544. eiusmodi ordinationem edidit sub titulo: *Hercken-Ordnunge der olden Stadt Hildesheim, gedruckt tho Hannover anno 1544. durch Henningk Rüden.* In calce subscripserunt eam IOANNES BVGENHAGEN, POMERANUS, ANTONIVS CORVINVS, HENNIG WINCKLER, qui eam conceperunt. Et cum ita anno 1624. in huius iuris possessione vel quasi fuerit, vtut de aliis postea concertatum sit, hoc quoque in posterum ei denegari nequit.

Referuntur
potiores ordi-
nationes ec-
clesiasticae.

§. XII. Haftenus actum est de iure condendi *ordinationes ecclesiasticas*, quo cum singuli *status, ciuitates immediatae & immediata nobilitas* gaudeat, plures eiusmodi ordinationes, pedetentim prodierunt, quæ, vt collatio earum docet, in pluribus conueniunt. Pleræque sequuntur *Saxonicas ordinationes*, vnde hæ primo loco sunt nominandæ. In corpore iuris *Saxonici* deprehenduntur sequentes. (1) General-Articul und gemeiner Bericht, wie es in der Kirchen mit den Pfarr-Herrn, Kirchen-Dienern, Schulmeistern, Dorff-Rüstern der Eingepfarrten, und sonst allenthalben vermöge Herzogen Augusten, Churfürsten zu Sachsen 2c. ausgegangene Kirchen-Policey- und anderer Ordnungen, auf etliche verordnete und beschehene visitationen gehalten werden soll 1580. Accessit postea ordinatio magis extensa sub tit: Churfürst Augusti zu Sachsen Ordnung, wie es in seiner Churfürstl. Gnaden Landen bey der Kirchen mit Lehr und Ceremonien, des gleichen in derofelben beyden Universitäten, Consistorien, Fürsten- und particulier-Schulen, visitationen, synodis, und was solchen mehr anhänget, gehalten werden soll. Hisce accesserunt, instruction Herzog Friedrich Wilhelms zur local-visitacion der Kirchen und Schulen. Churfürst Joh. Georgii I. synodal-general-decret auf die ergangene general- und local-visitacion de anno 1624. Admonitio ad pastores & ministros ecclesiæ. Ehe-Ordnung, und Mandat der Berechtigung in andern Grad gleicher, und dritten Grad ungleicher Linie de anno 1623. &c. In appendice corporis iuris *Saxonici* adiecta est general-instruction Ioh. Georgii II. Churfürsten zu Sachsen, wie die Kirchen-visitationen verrichtet werden sollen; porro special-instruction der visitation

im ganken Lande, Verbot wegen Entheiligung des Sabbath 1655. Verbot wegen der Messe 1673. Hæ & quædam aliæ ordinationes coniunctim editæ sunt anno 1708. sub tit. *corpus iuris Saxonici eccles.* Churfürstl. Sächsishe Kirchen- Schul- wie auch andere dazu gehörige Ordnungen. Merito quoque notandæ sunt Serenissimorum Ducum Saxoniae ordinationes, vt Iohannis Ernesti, Arnolphi Wilhelmi, Iohannis Georgii & Bernhardi, verbesserte Kirchen-Ordnung auf Ihro Fürstl. Durchlauchtigkeit gesamte Fürstenthümer und Landen gerichtet anno 1669. Item Fürstl. Sachsen-Gothaische reuidirte und wieder neu-aufgelegte Kirchen-Agenda de anno 1682. &c. Saxonis proxime accedit Magdeburgensis Churfürstl. Brandenburgische im Herzogthum Magdeburg publicirte Kirchen-Ordnung de anno 1685. Celebris præterea est *ordinatio consist. March.* quæ anno 1542. prodiit, sed nouior de anno 1685. hodie in vfu est. Inprimis vero hic adduci meretur serenissimi ducis Brunsvicensis & Luneburgensis ANTONII VLRICI renouirte Kirchen-Ordnung de anno 1709. cui multa specialia edicta adiecta sunt. Antiquiores plures extant, quarum seriem refert Dn. IO. ANDREAS SCHMIDT abbas Mariæuallensis in *recens. ordinat. eccles. Brunsvico-Guelpherbytanarum a reformat. ad præsens tempus*, quas per compendium hic referre lubet. Prima edita & compilata est a IOANNE BVGENHAGIO Pomerano anno 1528. sub titulo: Der erbaren Stadt Brunschwig Christliche Ordnunge to Denste dem hilgen Evangelio, Christlicher lehre, Tucht, Frede und Eynicheit, ock darunter veele Christliche lehre vor de Börgere. Dorch Joannem Bugenhagen Pommern beschreven 1528. Hanc d. 5. Sept. d. anni exhibuit senatui atque ab omnibus probatam typis exscribi curavit, cuius contenta plenius refert SECKENDORFFIUS in *histor. Lutheran. lib. 3 §. 109.* Subiicitur eidem approbatio a senatu Brunsvicensi facta, cum absque illa auctoritatem legis ecclesiasticæ habere haud potuisset. Solenne enim eo tempore fuit, vt ordinationes a Theologis, quiquis reformatio maxime curæ erat, conscriberentur, & post publice approbarentur. In *agendis ecclesiasticis Lusatiae superioris*, anno 1696. editis, earumque præfatione referuntur agenda anno 1536. in vfu eccle-

fiarum Saxonicarum confecta per IVSTVM IONAM, D. GEORGIVM SPALATINVM, CASPAREM CREVTZIGERVVM, FRIDERICVM MYCONIVM, IVSTVM MENIVM, & IOANNEM WEBERVVM. Hildesensem concepit ANTONIVS CORVINVS &c. quæ cura vel ideo potissimum Theologis relinquebatur, quia, vti res docet, *agenda* illa absoluuntur *doctrinalibus* aliisque ceremoniis piis in liturgia adhibendis. Sed iura ipsa in iis haud determinantur, quæ post demum nouis & peculiaribus *ordinationibus* determinata sunt opera Ictorum, & inde factum, vt in ecclesiis plurimis distinguantur die Kirchen Agenden, und Kirchen-Ordnungen. Redeo ad subsequentes *ordinationes ecclesiasticas Brunsvicenses*, per quas prima emendata est. Nam anno 1542. per IO. BVGENHAGIVM, ANTONIVM CORVINVM & MARTINVM GOROLITIVM prior correctâ & anno seq. edita est sub hoc titulo: Christliche Kercken-Ordnunge im Lande Brunschweig, Wolffsenbüttels Deles. Senatus porro Brunsvicensis ordinationem a Pomerano conscriptam idiomate Saxonico in dialectum Mîsnicam anno 1563. transferri curauit. Post anno 1569. IVLIVS per D. CHEMNITIVM & D. ANDREAE ordinationem ecclesiasticam edi curauit sub titulo: Kirchen-Ordnung unser von Gottes Gnaden Julii Herzogen zu Braunschweig und Lüneburg ic. Wie es mit Lehre und Ceremonien unsers Fürstenthums Braunschweig, Wolffsenbüttelschen Theils, auch derselben Kirchen anhängenden Sachen und Verrichtungen hinfort vermittelst götlicher Gnaden gehalten werden solle. Huic successit Augusti ordinatio *de anno 1657.* quæ tamen primam tantum eius partem de ratione ceremoniarum constituit, cui nunc demum accessit altera pars, anno 1709. edita, cuius antea iam mentionem inieci, & dicitur *renouata ordinatio ecclesiastica.* Habent porro ciuitates tam *immediate*, quam *mediate* suas peculiâres ordinationes, quorum pertinet *Luneburgensis* de anno 1631. *Strasburgensis* oder reuidirte Kirchen-Ordnung de anno 1670. Item Kirchen-Ordnung der Heil. Reichs-Stadt Rothenburg auf der Tauber de anno 1668. Kercken-Ordeninge der alten Stadt Hildesheim de anno 1544. Edita etiam est Hannoueræ anno eodem ordinatio ecclesiastica sub tit: Christliche Kercken-Ordnunge, Ceremonien und

und Gesänge vor arme ungeschickte Pfarr-Herrn in dem löfflichen Fürstendome Hertogen Ericke gestellet und in dem Druck gegeben, cui præmisit ANTONIVS CORVINVS præfationem. Denique Ordnung der Kirchen in eines ehrbaren Raths zu Schwäbischen Hall Obrigkeit und Gebiet gelegen anno 1543. &c. Hæ & plures aliæ, quarum copiam habere non licuit, in plurimis inter se conueniunt, cum plerumque ecclesiæ protestantes eo allaborauerint, vt sicut in confessione, ita quoque in ceremoniis & iuribus, quantum fieri potuit, conuenirent.

§. XIII. Quemadmodum itaque, vbi ordinationes speciales adfunt, illis primario standum est, maxime vbi *ius canonicum* corrigunt; ita vbi deficiunt siue *in totum* siue *pro parte*, ibi ex rationibus antea adductis recurritur ad *ius canonicum*, ad quod olim etiam recursus patuit, vbi iam ordinationes essent conditæ. Vestigium eius rei occurrit in *ordinat. Brunswic. de anno 1543.* in qua de causis matrimonialibus ita disponitur: Doch dat se nicht volgen des Pawest unrechte Rechte in disen tweeën Ehe-Sacken, in unversunlichen Ehe-Brocke, und in unwedderkomlicken weglopen (h. e. adulterio & malitiosa desertione) davon gute Bockessen geschreven synd, uht Gades Worte, nadem natürlicken Rechte. Reprobatur hic tantum *ius canonicum* in *duobus articulis*, quod indicium præbet, in non reprobatis pro norma adhuc in foro ecclesiastico retentum fuisse, quia alias haud necessum fuisset, illud in quibusdam articulis corrigere. Rectius vtique protestantes fecissent, si *in subsidium*, vbi deficiunt ordinationes, *verbum Dei & ius naturæ* vbique consuluisent, prout in adductis verbis dispositum est. Sed *Quamuis non satis bene hoc fiat.*

ICti intercesserunt, quo minus aboleri *ius canonicum*, & monitum adductum in praxin deduci potuit, partim quia iuris naturæ & doctrinæ moralis peritia haud instructi erant, partim, quia S. scripturam Theologorum foro reliquendam esse censebant, partim etiam, quia *ius canonicum* tam altas radices in praxi egerat, vt illud aboleri haud posset, cum ne quidem reformatione inchoata studium eius remitteretur, sed Wittebergæ adhuc anno 1521. a Iusto Iona publice legeretur, quod grauitè Lutherus improbat *lib. I. epist. 237.* vid. SECKENDORFF. *hisor. Lutheran.*

Adeoq̃e prudentia in applicando iure canonico adhiberi debeat.

theran. lib. I. §. 3. n. 1. cum etiam ius ciuile iuri canonico præferret, *IDEM cit. tr. lib. III. §. 139. n. 27.* Cum itaque, vti ex hætenus dictis constat, Icti ex postfacto nunquam amorem erga ius *canonicum* deposuerint, facile de *hodierna praxi iuris canonici in terris protestantium*, vbi ordinationes deficiunt, iudicare licet, quæ, vbi adfunt, ne quidem satis solide sine huius iuris cognitione intelligi possunt. Interim tamen merito Icti pro uidi vsum eius ita temperant, ne temere quascunque conclusiones sequantur, quæ ex reprobatis principiis fluunt, vel vbi lege publica probatæ & receptæ sunt, vt auctores principi fiant de conclusionibus hisce corrigendis, vel dispensatione molliendis, cum quilibet in expurgandis hisce quisquiliis merito sollicitus esse debeat. Exempli loco hic adduco responsum *illustr. Facult. iurid. Mens. Aug. 1711.* his verbis conceptum:

Send ihr vorm Jahre bey einem Meister in Rochlig als Buchbinder-Geselle gezogen, und als ein halbes Jahr darauf euer Meister wegen dringenden Schulden nach Danzig gereiset, ihr unter dessen zurück geblieben, um das Handwerk zu versehen, da es sich denn zugetragen, daß ihr sechs Wochen nach eures Meisters Abreise euch mit der Meisterin fleischlich vermischet, auch solches nach der Zeit etliche mal wiederholet, davon auch dieselbe schwanger worden, daher sowohl gegen euch als der Meisterin inquiriret, und auf eurer beyder Geständniß, ihr zwar, weil der Mann es ihr remittiret, die Landes-Verweisung, euch aber das Schwerdt zuerkannt worden, daher ihr belehret seyn wollet, ob die Strafe nicht zu mitigiren sey.

Wann nun gleich nicht zu leugnen, daß ihr nach Strenge der Rechte die Todes-Strafe wohl verdienet, angesehen ihr den Ehebruch wirklich vollenzogen, und etliche mal wiederholet, die Frau auch davon schwanger geworden, und daß der Mann seiner Frauen verziehen, nach den Sächsischen Rechten euch nicht zu stattem kommen mag, nächstdem die angegebene Trunkenheit nicht so beschaffen gewesen, daß man daraus von der ordinaria poena abwetzen mögen, zumal ihr den Ehebruch nachgehends fünf mal wiederholet, wie dann auch, was ihr von der ignorantia iuris angeführet, in delictis keine statt findet.

Wett

Weil aber dennoch bey dem heutigen Strafen des Ehebruchs wohl zu erwegen, daß deren rigor vornemlich aus dem päpstlichen principio de sacramento matrimonii hergestossen sey, zumal die profanatio huius sacramenti prætensi vor ein grosses Laster bey denen pontificiis jederzeit gehalten worden, welche vorneml. in den Ehebruch sich ereigen soll, und daraus auch die Todes-Strafe in Känserl. Rechten bestätigt, nachgehends auch in die peincl. Hals-Gerichte und andere Landes-constitutiones gebracht worden, und ob wohl in göttl. Gesetzen die Todes-Strafe gleichfalls auf den Ehebruch gesetzt ist, *Leu. XXI, 10. Deut. XXII, 22.*

Doch solche der meisten Meinung nach pro poena mere forensi gehalten wird, welche vornemlich aus dem iure singulari Zelotarum hergestossen.

SELDEN. de vxor. Hebr. lib. III. c. II. in f.

und daher vornemlich alsdenn exequiret worden, wann der Mann, welchen durch solchen Ehebruch Tort geschehen war, aus grossem Eifer darauf drunge, hergegen aber cessirte, wann der Mann es seiner Frauen und dem Ehebrecher vergeben,

CARPZOV. p. 2. qu. 55. n. 10.

auch deswegen die patres primitivæ ecclesiæ selbst auf solche reconciliation sehr gedrungen, und denen Beleidigten dieselbe recommendiret. *c. 7. 8. seq. c. 32. qu. 1.*

Also nicht mag gesagt werden, daß in solchem Fall, wenn der Mann den Ehebruch der Frauen verziehen, dennoch der Ehebrecher ex iure diuino mit dem Tode gestrafet werden müsse, vielmehr dieser rigor aus keinem andern Grunde herzuholen ist, als weil man nach den principiis pontificiorum davor gehalten, daß der Ehebrecher das sacramentum matrimonii violiret, und er deswegen mit dieser harten Strafe allein belegt werden müsse, obgleich die Ehebrecherin, wegen intercession des Mannes, frey ausgienge, auch aus denen göttl. Rechten nicht wird zu erweisen stehen, daß allein die Todes-Strafe an dem Ehebrecher jemals sey exequiret worden, wann man der Ehebrecherin wegen des Mannes reconciliation verschonet, auch deswegen ausser Thur-Sachsen die einmal geschehene reconciliation mit der Ehebrecherin auch den coinquisito mit zu gute kommet.

CARPZ. p. 2. pr. crim. qu. 55. n. 122.

Zumal

Zumal alsdenn das wahre fundamentum der Todes-Strafe cessiret, und also hieraus wenigstens so viel erhellet, daß die Todes-Strafe in diesem Fall billig inter rigores poenarum zu rechnen, welche aus bewegenden Umständen billig von der hohen Landes-Obrigkeit zu temperiren, worunter denn sich bey euch dieses vorneml. findet, daß ihr als ein Fremder von solchem rigore nichts gewußt, und obwohl die ignorantia iuris a poena ordinaria nicht gänzl. excusiret, doch solches billig in consideration zu ziehen ist, wann die poenæ sehr rigoros sind, und die hohe Landes-Obrigkeit um gnädigste mitigation angeruffen wird.

TIRAQUELL. *de poen. temper. c. 10.*

Zumal daß diese poena bey gegenwärtigen Umständen iuris diuini und communis sey, welches die Hrn. Urtheils-Fasser zum fundament gesetzt, aus vor angezogenen Gründen nicht behauptet werden mag, nächst dem auch von euch die Trunkenheit vorgeschüßet worden, welche, ob sie nicht zwar so starck gewesen, daß sie die ordinariam poenam abwenden möchte, dennoch die hohe Landes-Obrigkeit bewegen mag, euch Gnade zu erweisen, anerkennen auch eine geringere Trunkenheit so beschaffen, daß sie einen Menschen leicht zu diesen delicto antreiben kan, absonderlich wenn darzu Gelegenheit gegeben worden, wie ihr solches in eurem Bericht angegeben, ihr auch selbst eure Unwissenheit dadurch zur Gnüge an den Tag gegeben, daß, da der Meister zurück gekommen, und euch das Laster verwiesen, auch solches eclatiret, ihr dennoch euch nicht wegbegeben, sondern der inquisition unterworfen, und das Laster bald gestanden, daher, was in rationibus dubitandi angeführet worden, nichts mehr als dieses erweist, daß die Herrn Urtheils-Fasser vor sich ab ordinaria poena nicht wohl abgehen mögen.

So erhellet hieraus allenthalben so viel, daß, wenn ihr euch bey der hohen Landes-Obrigkeit pro mitiganda poena melden werdet, ihr alsdenn aus obangeführten Gründen, Gnade zu erhalten, verhoffen könnet. W. R. W.

Ego, qui iam ad ipsam praxin tendo, de praxi iuris canonici nihil amplius addo, sed B. L. ad ipsam praxin ablego, quæ illa, quæ fusius a me dicta sunt, multis modis illustrabunt.

DEO interim pro concessis viribus & gratia insigni sit laus & gloria!

F I N I S.

Böhmer, Justus Henning, / Oppermann, Johannes Melchior. / Friedrich
Wilhelm

Dissertatio Ivris Ecclesiastici De Praxi Ivris Canonici In Terris
Protestantivm

Halae Magdebvrgicae [1712]

Bamberg, Staatsbibliothek -- .1 H 5#26
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11395710-7
VD18 14859718